



**T.C.
TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**TARIMSAL KREDİ KULLANIMI: TOKAT İLİ REŞADİYE İLÇESİ
ARAŞTIRMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Murat KIRCA

Danışman: Prof. Dr. Nuray KIZILASLAN

TOKAT – 2026

ETİK SÖZLEŞME

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Prof. Dr. Nuray KIZILASLAN danışmanlığında hazırlamış olduğum “Tarımsal Kredi Kullanımı: Tokat İli Reşadiye İlçesi Araştırması” adlı Yüksek Lisans tezinin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

15/01/2026

Murat KIRCA



JÜRİ KABUL VE ONAY

Murat KIRCA tarafından hazırlanan “**Tarımsal Kredi Kullanımı: Tokat İli Reşadiye İlçesi Araştırması**” adlı tez çalışmasının savunma sınavı 15/01/2026 tarihinde yapılmış olup aşağıda verilen Jüri tarafından Oy Birliği ile Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

İmzası

Üye (Danışman): Prof.Dr.Nuray Kızılaslan

.....

Üye (Başkan): Prof.Dr.Hasan Gökhan Doğan

.....

Üye: Doç.Dr.Rüveyda Yüzbaşıoğlu

.....

ONAY

...../...../.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın planlanması, yürütülmesi ve tez haline getirilmesi sürecinde bilgi, deneyim ve yönlendirmeleriyle katkı sağlayan, her aşamada desteğini esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. Nuray Kızılaslan'a teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimim süresince akademik bilgi ve deneyimleriyle katkı sağlayan Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Halil Kızılaslan'a; Prof. Dr. Adnan Çiçek, Prof. Dr. Bilge Gözener, Prof. Dr. Esen Oruç, Prof. Dr. Gülistan Erdal, Prof. Dr. Hilmi Erdal, Doç. Dr. Hayriye Sibel Gülse Bal, Doç. Dr. Rüveyda Yüzbaşıoğlu ile Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı'nda görev yapan tüm öğretim üyelerine teşekkür ederim.

Araştırmanın yürütülmesi ve veri temini aşamalarında destek sağlayan Ziraat Bankası Reşadiye Şubesi çalışanları Serdar Karaca, Zülfikar Bozkurt, Serhat Deniz ve Sermin Yılmaz'a; Reşadiye İlçe Tarım ve Orman Müdürü Fazlı Özkan'a; 2375 Sayılı Reşadiye Tarım Kredi Kooperatifi Müdürü Selma Selem'e; Reşadiye Süt Üreticileri Birliği Başkanı Şevket İlhan'a ve Reşadiye Ziraat Odası Başkanı Enver Aygün'e katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca ve yüksek lisans sürecimde desteklerini esirgemeyen aileme, çocuklarıma ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

ÖZET

TARIMSAL KREDİ KULLANIMI: TOKAT İLİ REŞADİYE İLÇESİ ARAŞTIRMASI

Kırca, Murat

Yüksek Lisans, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nuray Kızılaslan

Ocak 2026, x+78 sayfa

Bu çalışmada, Tokat ili Reşadiye ilçesindeki tarım işletmelerinin kredi kullanım durumları (kredi kaynakları, bu kaynakları tercih etme nedenleri, memnuniyet durumları, kullanılan kredi türleri, dönemleri, gösterilen teminatlar, vadeleri, miktarları, geri ödeme durumları ile kredi kullanmada dikkat edilen hususlar vb.) ortaya konulmuştur. Araştırmanın ana materyalini, araştırma bölgesinde değişik kaynaklardan tarımsal kredi kullanan ve gayeli örnekleme yöntemi ile seçilen 125 adet tarım işletmesi ile Temmuz-Ağustos 2025 tarihleri arasında yapılmış anketlerden elde edilen veriler oluşturmuştur. Tarım işletmelerinde hem bitkisel ve hem de hayvansal üretim yapılmaktadır. 2024 yılı itibarıyla, tarım işletmelerinin tamamı kredi kullanmışlardır. Tarım işletmeleri birden fazla kaynaktan kredi kullanmaktadır ve en önemli kredi kaynağı Ziraat Bankası (tüm işletmeler) olup bunu Tarım Kredi Kooperatifi (%39.20), zahireciler (%33.60), özel bankalar (%5.60) ve akrabalar (%1.60) takip etmektedir. Tarım işletmelerinin kredi kullanmada bankayı tercih etmelerindeki en önemli faktörler bankaların güven vermesi ve faiz oranının avantajlı olduğunu düşünmeleridir. Bununla birlikte, birçok tarım işletmesinin kredi kullanmada kooperatif ortağı oldukları için TTK ve tanıdık oldukları için de zahirecileri tercih ettikleri tespit edilmiştir. Anket yapılan tarım işletmelerinin tarımsal üretimin farklı aşamalarında çoğunlukla işletme sermayesi ihtiyacı ortaya çıktığında krediye ihtiyaç duydukları ve daha çok vade esası kredi kullandıkları (%78.40) ve kullanılan kredilerin vadelerinin 12-18 ay arası olduğu (%72.80) saptanmıştır. Tarım işletmelerinin %63.20'sinin sübvansiyonlu krediler hakkında bilgi sahibi olduğu ve %68.80'inin de bu kredileri kullandıkları belirlenmiştir. Kredi kullanmada dikkat edilen en önemli hususlar kredi faiz oranı (%72.00), geri ödeme süresi (%38.40), sübvansiyonlu kredi olup olmaması (%33.60) ve geri ödeme zamanı (%32.80) olarak belirtilmiştir. Tarımsal krediler çoğunlukla bitkisel ve hayvansal üretimde gerekli olan girdi (gübre, yakıt, yem, ilaç, hayvan, traktör ve ekipmanları vb.) temini için kullanılmıştır. Kredi kullanmada gösterilen en önemli teminatın kefalet olduğu belirtilmiştir. Tarım işletmelerinin büyük bir çoğunluğu (%96) kullandıkları krediyi zamanında geri ödeyebilmişlerdir. Tarım işletmelerinin çoğunluğu kredi kullandıkları bankalardan ve genel olarak kredi kaynaklarının kredi uygulamalarından memnundurlar.

Anahtar Kelimeler: Tarım İşletmesi, Finansman, Kredi, Ziraat Bankası, Reşadiye İlçesi

ABSTRACT
**AGRICULTURAL CREDIT USAGE: A STUDY ON REŞADIYE DISTRICT OF
TOKAT PROVINCE**

Kırca, Murat
Master's Thesis, Division of Agricultural Economics
Advisor: Prof. Dr. Nuray Kızılaslan
January 2026, x+78 pages

This study examines the credit usage patterns (credit sources, reasons for choosing these sources, satisfaction levels, types of credit used, periods, collateral provided, maturities, amounts, repayment status, and considerations when using credit, etc.) of agricultural enterprises in Reşadiye district of Tokat province. The main material of the research consists of data obtained from surveys conducted between July and August 2025 with 125 agricultural enterprises selected using purposive sampling and using agricultural credit from various sources in the research area. Agricultural enterprises engage in both plant and animal production. As of 2024, all agricultural enterprises have utilized credit. Agricultural enterprises obtain credit from multiple sources, with the most significant source being Ziraat Bank (for all enterprises), followed by the Agricultural Credit Cooperative (39.20%), grain merchants (33.60%), private banks (5.60%), and relatives (1.60%). The most important factors influencing agricultural businesses to choose banks for credit are the trustworthiness of the banks and their perception of advantageous interest rates. However, it has been observed that many agricultural businesses prefer to use TTK (Agricultural Credit Cooperatives) because they are cooperative members, and also prefer grain merchants due to their familiarity with them. The survey revealed that agricultural enterprises mostly need credit when working capital is required at different stages of agricultural production, and they predominantly use term-based credit (78.40%), with loan terms ranging from 12 to 18 months (72.80%). It was determined that 63.20% of agricultural enterprises are aware of subsidized loans, and 68.80% utilize them. The most important factors considered when using credit were the interest rate (72.00%), repayment period (38.40%), whether it is a subsidized loan (33.60%), and repayment time (32.80%). Agricultural loans were mostly used to procure inputs necessary for crop and livestock production (fertilizers, fuel, feed, pesticides, animals, tractors and equipment, etc.). It was noted that the most important collateral for obtaining loans was guarantees. A large majority of agricultural enterprises (96%) were able to repay their loans on time. The majority of agricultural enterprises are satisfied with the banks from which they obtained loans and, in general, with the lending practices of the lending institutions.

Keywords: Agricultural Enterprise, Financing, Credit, Ziraat Bank, Reşadiye District

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ETİK SÖZLEŞME.....	i
JÜRİ KABUL VE ONAY.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR.....	x
1. GİRİŞ.....	1
2. LİTERATÜR ÖZETLERİ.....	5
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	10
3.1. Materyal.....	10
3.2. Yöntem.....	10
3.2.1. Örnek Hacminin Belirlenmesinde Kullanılan Yöntem.....	11
3.2.2. Verilerin Analizinde Uygulanan Yöntem.....	11
4. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	12
4.1. Tarımsal Kredi Ürünleri.....	12
4.1.1. Kısa Vadeli Tarımsal İşletme Kredileri.....	12
4.1.2. Orta Ve Uzun Vadeli Tarımsal Yatırım Kredileri.....	12
4.1.3. Hayvancılık Ve Su Ürünleri Kredileri.....	12
4.1.4. Tarımsal Kobi, İşleme Ve Pazarlama Kredileri.....	12
4.1.5. Sübvansiyonlu (Devlet Destekli) Tarımsal Krediler.....	12
4.1.6. Elüs (Elektronik Ürün Senedi) Teminatlı Krediler.....	12
4.2. Tarımsal Ürün Kartları (Üretici Kartları).....	13
4.2.1. Tarımsal Üretici / Çiftçi Kartları.....	13
4.2.2. Tmo (Toprak Mahsulleri Ofisi) Kartları.....	14
4.2.3. Diğer Kredi Ürün Kartı Benzeri Finansman Araçları.....	14
5. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA.....	15
5.1. İncelenen İşletmelerde Nüfus Ve İşgücü Durumu.....	15
5.2. İncelenen İşletmelerde Arazi Varlığı Ve Kullanımı.....	19
5.3. İncelenen İşletmelerde Hayvan Varlığı.....	23
5.4. İncelenen İşletmelerinin Finansmanı.....	25
5.4.1. İşletmelerin Kredi Kullanma Durumu.....	26
5.4.2. İşletmelerin Kredi Kaynakları.....	28
5.4.3. İşletmelerin Kredi Kaynaklarını Tercih Etme Nedenleri.....	38
5.4.4. İşletmelerin Kredi Kullanma Dönemleri.....	42
5.4.5. İşletmelerin Kullandıkları Kredi Miktarı.....	43
5.4.6. İşletmelerin Kullandıkları Kredi Türleri.....	44
5.4.7. İşletmelerin Kullandıkları Kredilerin Vadeleri.....	46
5.4.8. İşletmelerin Sübvansiyonlu Kredi Kullanma Durumları.....	47

5.4.9. İşletmelerin Kredi Kullanmada Dikkat Ettikleri Hususlar.....	51
5.4.10. İşletmelerin Kredi Kullanma Amaçları.....	52
5.4.11. İşletmelerin Kredi Kaynaklarından Memnuniyet Durumu.....	55
5.4.12. İşletmelerin Kredi Kullanımında Gösterilen Teminatlar.....	62
5.4.13. İşletmelerin Kredileri Geri Ödeyebilme Durumu.....	63
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	69
KAYNAKÇA.....	72
EKLER.....	75
ÖZGEÇMİŞ.....	78



ÇİZELGELER LİSTESİ

	Sayfa
Çizelge 5.1. İncelenen işletmelerde işletme sahibinin cinsiyeti.....	15
Çizelge 5.2. İncelenen işletmelerde işletme sahibinin yaş aralığı ve ortalama yaşı.....	16
Çizelge 5.3. İncelenen işletmelerde işletme sahibinin eğitim durumu.....	16
Çizelge 5.4. İncelenen işletmelerde aile birey sayısı.....	17
Çizelge 5.5. İncelenen işletmelerde çalışan işgücü durumu.....	17
Çizelge 5.6. İncelenen işletmelerde çalışan aile işgücü durumu.....	18
Çizelge 5.7. İncelenen işletmelerde yaş aralıklarına göre çalışan kişi durumu...	18
Çizelge 5.8. İncelenen işletmelerde çalışan kişilerin yaş aralıklarına göre dağılımı.....	18
Çizelge 5.9. İncelenen işletmelerde çalışan kişilerin cinsiyete göre dağılımı....	19
Çizelge 5.10. İncelenen işletmelerde işletme sahibine göre işletmenin tipi.....	20
Çizelge 5.11. İncelenen işletmelerde arazi varlığı mevcudu.....	21
Çizelge 5.12. İncelenen işletmelerde işletme arazisi büyüklüğü.....	21
Çizelge 5.13. İncelenen işletmelerde arazi tasarruf şekli.....	22
Çizelge 5.14. İncelenen işletmelerde yetiştirilen bitkisel ürünler.....	23
Çizelge 5.15. İncelenen işletmelerde hayvan varlığı.....	23
Çizelge 5.16. İncelenen işletmelerde hayvan sayısı.....	24
Çizelge 5.17. İncelenen işletmelerde hayvansal faaliyet türü.....	25
Çizelge 5.18. İncelenen işletmelerde yetiştirilen hayvanların verim türü.....	25
Çizelge 5.19. İncelenen işletmelerin kredi kullanma durumu.....	28
Çizelge 5.20. İncelenen işletmelerin mevcut / devam eden kredi varlığı.....	28
Çizelge 5.21. İncelenen işletmelerde kullanılan kredi kaynakları.....	33
Çizelge 5.22. Reşadiye İlçesi Ziraat Bankası şubesi tarafından kullanılan kredilerin dağılımı.....	35
Çizelge 5.23. 2375 sayılı Reşadiye TKK tarafından kullanılan kredilerin dağılımı.....	37
Çizelge 5.24. İncelenen işletmelerin kredi kullanımında ilk tercih ettikleri kurum/kişi.....	38
Çizelge 5.25. İncelenen işletmelerin bankalardan kredi kullanmayı tercih etme nedenleri.....	39
Çizelge 5.26. İncelenen işletmelerin zahirecilerden kredi kullanmayı tercih etme nedenleri.....	40

Çizelge 5.27. İncelenen işletmelerin kredi kaynaklarını öncelikli olarak sıralaması.....	41
Çizelge 5.28. İncelenen işletmelerin krediyi kullanma dönemleri.....	42
Çizelge 5.29. İncelenen işletmelerde 2024 yılında kullanılan kredi miktarı.....	44
Çizelge 5.30. İncelenen işletmelerin kullandıkları kredi türleri veya geri ödeme şekli.....	44
Çizelge 5.31. İncelenen işletmelerin kullandıkları kredilerin vadeleri.....	47
Çizelge 5.32. İncelenen işletmelerin sübvansiyonlu kredi hakkındaki bilgileri ve kullanma durumu.....	51
Çizelge 5.33. İncelenen işletmelerin kredi kullanmada dikkat ettikleri hususlar	52
Çizelge 5.34. İncelenen işletmelerin kredi kullanma amaçları.....	53
Çizelge 5.35. İncelenen işletmelerin kredi kullanımında tercih ettikleri bankalardan öncelik sırasına göre memnuniyet durumu.....	55
Çizelge 5.36. İncelenen işletmelerin kredi kullandıkları bankalardan memnuniyet durumu.....	59
Çizelge 5.37. İncelenen işletmelerin kredi kaynaklarının kredi uygulamalarından memnuniyet durumu.....	61
Çizelge 5.38. İncelenen işletmelerin kredi kaynaklarının kredi uygulamalarından memnun olmama nedenleri.....	61
Çizelge 5.39. İncelenen işletmelerin kullandıkları kredi karşılığı gösterdikleri teminatlar.....	63
Çizelge 5.40. İncelenen işletmelerin kullandıkları kredileri zamanında geri ödeyebilme durumu ve varsa ödeyememe nedenleri.....	64
Çizelge 5.41. İncelenen işletmelerin kredi ödemelerinde aksaklık yaşanma durumu.....	66
Çizelge 5.42. İncelenen işletmelerin kullandıkları kredileri geri ödemede yaşadıkları aksaklıkların önem sırasına göre nedenleri.....	67
Ek Çizelge 1. Tarımsal üretim konularına göre sübvansiyonlu kredilerde uygulanacak indirim oranı ve kredi üst limiti.....	75

KISALTMALAR

Kısaltma	Açıklama
AB	Avrupa Birliği
A.Ş.	Anonim Şirketi
ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi
da	Dekar
ELÜS	Elektronik Ürün Senedi
gb.	Gibi
IPARD	Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı
KKYDP	Kırsal Kalkınma Yatırımlarını Destekleme Programı
KMH	Kredili Mevduat Hesabı / Ek Hesap / Avans Hesap / Rotatif Kredi
OTP	Ortak Tarım Politikası
TARSİM	Tarım Sigortaları Havuzu
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TEB	Türkiye Ekonomi Bankası
TL	Türk Lirası
TKK	Tarım Kredi Kooperatifi
TMO	Toprak Mahsulleri Ofisi
vb.	Ve Benzeri

1. GİRİŞ

Tarım sektörü, insanların beslenmesi bağlamında ihtiyaç duyulan gıda maddelerinin üretilmesi, gıda güvenliğinin sürdürülebilirliği, ekonomide istihdam oluşturmaları, dış ticaret ve makro-ekonomik göstergeler açısından çok önemlidir. İnsanlık tarihi boyunca da, tarım sektörü tüm toplumlar için temel ekonomik faaliyetlerden biri olmuştur. Bu bağlamda, gerek üreticiler, gerek tarım sektöründe çalışan ile paydaşlar ve gerekse yerel/bölge/ülke ekonomilerinde çok önemli olan bir sektör durumundadır. Diğer yandan sanayi sektörünün ve özellikle de tarıma dayalı sanayinin gelişmesinde tarım sektörü çok önemli roller üstlenmiştir. Belirtmek gerekir ki, tarım Türkiye ekonomisinin ana sektörlerinden biri olarak görülmektedir.

Son dönemlerde yaşanmış olan gıda krizleri tarımın önemini bir kez daha göstermiş durumdadır. Karşılaşılan ekonomik krizler, nüfusta yaşanan hızlı artış, her geçen gün gıdalara olan talebin artması gibi hususlar tarımın önemini ve gerekliliğini sürekli olarak gündemde tutmaktadır.

Tarımsal faaliyetlerin doğal koşullar altında (başta hava olayları olmak üzere) dış etkilere açık olması birçok risk ve belirsizlikleri ortaya çıkarabilmektedir. Tarım işletmelerinin büyüklüklerinin artması, işlemede üretilen girdilerin (tohum gb.) yetersiz kalması nedeniyle dışarıdan satın alınmak zorunda kalınması ve tarımda mekanizasyonun artması ve ileri teknolojinin kullanılmaya başlanması gibi hususlar neticesinde çiftçilerin sermaye ve dolayısıyla kredi ihtiyaçları artış göstermektedir. Bununla birlikte gerek verim ve üretim miktarı ve gerekse üretimi gerçekleştiren tarım işletmelerinin yeterli gelir elde etmek suretiyle üretimlerini devam ettirebilmeleri birçok faktöre bağlıdır. Bu faktörlerin önemlilerinden biri de üretim için gerekli olan girdilerin yeterli miktarda ve gerekli olduğu zamanda sağlanabilmesi ve kullanılabilmesidir. Bu durum, tarımsal faaliyette bulunan tarım işletmelerinin yeterli finansman kaynaklarına sahip olması ile mümkündür.

Genel anlamda tarımsal üretimin yılda bir kez yapılması ve elde edilen ürünün de yılda bir kez satılması, aynı zamanda bu üretimi elde edebilmek için tüm yıl boyunca masraf yapılmak zorunda kalınması gibi hususlar nedeniyle tarımda sermayenin devir hızı yavaş olmaktadır. Diğer yandan tasarruf yoluyla sermaye oluşturmak güçtür ve bu nedenle de

tarım işletmelerinde kullanılabilir sermaye miktarı yetersiz kalabilmektedir. Bu gibi durumlar, Türkiye’de tarım işletmelerinin modernleşmesini, verimin ve dolayısıyla üretimin artmasını ve en önemlisi de faaliyetleri gerçekleştiren üreticilerin gelir düzeylerinin yükselmesini engelleyebilmektedir. Sermayeleri yetersiz olan tarım işletmelerinin üretim faaliyetlerine devam edebilmeleri, girdi alımı/kullanımı ve yatırımlarını aksatmayacak şekilde yapabilmeleri açısından uygun şartlarda desteklenmeleri gerekmektedir (Bülbül, 2006). Diğer bir ifadeyle, sermaye açısından desteklenen işletmeler; gelirlerini artıracak, işletmelerini genişletebilecekler, yeni yatırımlara gidebilecekler ve yeni teknikleri uygulayabileceklerdir (İspir, 1992). Sürdürülebilir tarımsal üretim değerlendirme sürecinde kredi, teşvik, hibe gibi farklı destekleme araçlarıyla tarımın korunması zorunludur (Koçtürk ve ark., 2012). Türkiye’de tarım sektörünün finansmanında en önemli kaynaklardan biri de tarımsal kredilerdir. Tarım sektöründe yatırımların yapılması ve sorunların çözümünde başlıca araç olarak görülen kredi, direkt bir araç olmaktan ziyade girdilerin temininde kullanılan bir araç olarak düşünülebilir (Artukoğlu, 1993).

Tarım işletmelerinde ekonomik faaliyetlerin düzenli, sürekli ve etkin bir şekilde sürdürülebilmesi için, üretim dönemi boyunca gerek duyulan işletme ve yatırım sermayesi unsurlarının, eksik ise tamamlanması ve/veya yenilenmesi büyük önem taşımaktadır. Tarım kesiminde ihtiyaç duyulan sermayenin yeterli ve işletme bünyesinde uygun bulunmasının, işletmenin verimli ve rantabl çalışmasında önemli bir faktör olduğu belirtilmektedir. Tarımsal faaliyetlerin sürdürülmesi aşamasında, işletmeler yapmış oldukları üretimlerinin hacim ve kapasitesine bağlı olmak üzere ihtiyaç duydukları finansmanı; ya öz sermayeleri (gelirin bir bölümünün tasarruf edilmesi) ile karşılamakta, bunun olmadığı veya yetersiz olduğu durumlarda ise yabancı (işletme dışı) kaynaklı sermayeye (kredi/borç) başvurmak zorunda kalmaktadırlar (Artukoğlu, 1993; Kızılaslan ve Köksal, 2002). Diğer bir ifadeyle, Türkiye’de tarım işletmelerinin büyük çoğunluğu küçük ölçekli ve üretim desenlerine bağlı olmak üzere yıllık gelir düzeyleri genellikle düşük veya dalgalı olması nedeniyle tasarruf yapmaları zor ve riskli olduğundan dolayı, öz sermaye eksikliklerini kredi kuruluşlarından karşılamak zorunda kaldıkları belirtilmektedir (Özçelik ve ark., 2005).

Türkiye’de tarım işletmelerinde özsermaye oranının %90 düzeyinde olduğu ve bunda da tarım arazisi (önemli bir kısmı mülk araziden oluşmaktadır) değerinin toplam sermaye içerisinde önemli bir yer tutmasının etkili olduğu belirtilmektedir. Yapılan araştırmalar sonucunda, tarım işletmelerinin %78’inin tarımsal kredi kullandığı saptanmıştır (Berk ve Armağan, 2019).

Kredi kaynakları, genel anlamda; kurumsallaşmış kredi kaynağı (kredi işlemlerini belirli esaslara göre yürüten kamu ve özel kuruluşlar olup banka, kooperatif vb.) ve kurumsallaşmamış kredi kaynağı (eş-dost, akraba, köyden biri, tüccar ve esnaf, faizci/tefecî gibi şahıslar) olmak üzere iki grupta incelenmektedir. Türkiye’de mevcut kredi kurumları tarafından açılan kredilerin tarımın finansmanı için yeterli olmaması veya kredi kullanacak üreticilerin yeterli şartları sağlayamamaları durumunda işletmeler kurumsallaşmamış kredi kaynaklarına başvurumaktadırlar. Kurumsallaşmış veya teşkilatlanmış kredi kaynakları; kanun ve yönetmelikler ile kurulmuş olup uyguladıkları faiz oranlarını istedikleri gibi değiştiremezler ve genellikle faiz oranları şahıslardan sağlanan kredilere kıyasla çok daha düşüktür. Türkiye’de tarıma kredi vermek üzere teşkilatlanmış olan kuruluşların; T.C. Ziraat Bankası, Tarım Kredi Kooperatifi (TKK), Tarım Satış Kooperatifleri, özel banka ve şirketler olduğu belirtilmektedir (Özcan, 2009). Buna ilaveten, alternatif finans yöntemleri olarak leasing (finansal kiralama) ve faktoring işlemlerinin de yapıldığı ifade edilmektedir (Vural, 2017).

Finansman ihtiyaçlarını teşkilatlanmamış kredi kaynaklarından ve özel kişilerden sağlayan tarım işletmelerinin daha yüksek oranda faiz ödedikleri ve dosya masrafı yaptıkları belirtilmektedir. İşletmelerin bu piyasaya yönelmelerinin başlıca sebeplerinin; çiftçilerin eğitim ve gelir seviyelerinin düşüklüğü, T.C. Ziraat Bankası ve kredi veren kooperatiflerin kredi kullanımlarında sınırlamalar olması nedeniyle yeterli düzeyde kredi kullanamamaları ve bürokratik işlemlerin çokluğu ve uzun sürmesi neticesinde krediye zamanında ulaşamamak gelmektedir. Bütün bunlara rağmen son yıllarda devlet tarafından desteklenen (sübvansiyonlu/faiz indirimli) ve özel bankalar tarafından kullandırılan tarımsal kredi miktarlarında ciddi artışlar görülmektedir (Demirtaş, 2015).

Tarımsal kredilerin; üreticilerin mali durumlarını artırmak, işletme sermayesi tedarik etmek, işletmelerin etkin ve karlı çalışabilmelerini sağlamanın yanı sıra verimlilik artışı sonucunda gelirlerini artırmak amacıyla verildiği belirtilmektedir (İnan, 2016).

Tarımsal kredide önemli olan noktanın; kredinin zamanında, kolay ve uygun vade ile üreticilerin kullanımına sunulabilmesidir. Tarımsal üretimde kar marjı düşük ve üretimin belirli dönemlerinde girdi kullanmak suretiyle ürün elde edilmesinden dolayı tarımsal kredi diğer kredi türlerine kıyasla farklı (düşük faiz oranlı ve uygun vadeli gb.) olmalıdır (Tosun ve Güneş, 2017).

Başta bitkisel ve hayvansal üretim olmak üzere tarımsal üretimin farklı kollarında faaliyet gösteren tarım işletmelerinin birçok farklı kaynaktan farklı türde, vadede ve miktarda kredi kullandıkları görülmektedir. Bu nedenle, ülkenin değişik yörelerinde ve farklı ürün üreten/yetiştiren tarım işletmelerinin kredi kullanım durumları, sorunları ve çözüm önerilerine yönelik birtakım yeni araştırmaların yapılması veya daha önce yapılmış olanların yenilenerek değişimlerin izlenmesi büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle, araştırma bölgesi olarak seçilen Tokat ili Reşadiye ilçesindeki tarım işletmelerinin kredi kullanım durumları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, anket yapılan tarım işletmelerinin nüfus ve işgücü durumu, arazi varlığı ve kullanımı, hayvan varlığı ile finans durumları (kredi kaynakları, bu kaynakları tercih etme nedenleri ve memnuniyet durumları, kullandıkları kredi türleri, dönemleri, vadeleri ve miktarları, kredi kullanmada dikkat ettikleri hususlar, kredi kullanmada gösterilen teminatlar ve kredi geri ödeme durumları) geniş bir şekilde incelenmiş ve ortaya konulmuştur.

2. LİTERATÜR ÖZETLERİ

Tarım işletmelerinin kredi kullanımı, kredi kullanma amaçları, kredi kullanma dönemi, finansman kaynakları, kredi kaynaklarını tercih etmelerine etki eden faktörler, kredi kullanımına etkileyen faktörlerin analizi gibi konularda birçok ulusal ve uluslararası makale, bildiri, rapor vb. yayınlar bulunmaktadır. Aşağıda, araştırma konusu ile ilgili olduğu düşünülen bazı araştırmaların özetlerine yer verilmiştir.

Kızılaslan ve Köksal (2002) tarafından yapılan araştırmada; Yozgat ili Merkez ilçede bulunan 90 adet tarım işletmesi ile anket çalışması yapılmış ve bu işletmelerin tarımsal kredi kullanım durumu, kullanılan kredilerin üreticiler üzerine olan etkisi, alınan kredilerin amacına uygun olarak kullanılıp kullanılmadığı, kredi kaynakları, alınan kredilerin temininde ve geri ödenmesinde karşılaşılan sorunlar ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır. Araştırma bulgularına göre; tarım işletmeleri kredi temininde birtakım zorluklarla karşılaşmış, kredi kaynakları içerisinde en önemli kaynak Ziraat Bankası, kullanılan kredilerde faiz oranının yüksek, formalite ve bürokratik işlemlerin de fazladır.

Kızılaslan ve Adıgüzel (2007) tarafından Tokat ili Turhal ilçesinde 71 adet tarım işletmesi ile anket çalışması yürüterek yapılan araştırmada, tarımsal kredi kullanan işletmelerin kredi kullanım durumları ve bunu etkileyen faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonuçları incelendiğinde; işletmelerin %38.03'ünün sermaye ihtiyaçlarını yalnızca kurumsal olmayan, %35.21'inin yalnızca kurumsal ve %26.76'sının da hem kurumsal ve hem de kurumsal olmayan kredi kaynaklarından karşıladıkları belirlenmiştir.

Özcan (2009) tarafından yapılmış olan lisansüstü tezinde, Antalya ili Kaş İlçesinde çiftçilerin Ziraat Bankası'ndan tarımsal amaçlı kredi kullanma durumları ve bunu etkileyen faktörler analiz edilmiştir. Araştırmada 106 adet tarım işletmesi ile anket çalışması yapılmıştır. Çalışmada; T.C. Ziraat Bankası'nın kredi uygulamaları detaylı bir şekilde açıklandıktan sonra bankadan kredi kullanan ve kullanmayan çiftçiler sosyal ve ekonomik özellikleri, haberleşme davranışları ve çevreyle ilişkileri, kredi kullanmayanların nedenleri, kredi kullananların bilgi kaynakları, kullanım amaçları, geri

ödeme durumu ve karşılaşılan zorluklar, bankayı tercih etme nedenleri ve bankadan beklentileri ile öneriler ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmuştur.

Balcıoğlu (2012), tarım işletmelerinin finansal kaynakları üzerine hazırlamış olduğu lisansüstü çalışmasında, tarım sektörünün yapısını ve önemini ayrıntılı bir şekilde açıklamış ve daha sonra da tarım işletmelerinin finansman kaynaklarını (tarımda kredinin önemi, dünyada ve Türkiye’de tarımın finansmanı ve kaynakları, finansman ihtiyacı ve kredi ihtiyacını artıran nedenler, kredi kurum/kuruluşları, kredilerin sınıflandırılması gb.) geniş bir yelpazede irdelemiştir.

Erdal (2012) tarafından Bursa ili Merkez ilçeleri meyvecilik işletmelerinden 57 tanesi ile anket yapılmak suretiyle gerçekleştirilen lisansüstü çalışmasında, işletmelerde tarımsal kredi kullanım düzeyleri ve kredi kullanımını etkileyen faktörler tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, işletmelerin kredi kullanım düzeylerine etkili olan faktörlerin; işletmecinin yaşı, eğitim düzeyi, kredinin vadesi ve yetiştirilen ürün sayısı olduğu belirtilmiştir.

Koçtürk ve ark. (2013), Manisa ilinde çiftçiler ve kooperatifler ziyaret edilerek 103 adet tarım işletmesi ile anket çalışması yapmışlar ve üreticilerin banka seçim kararlarına etki eden faktörleri (güvenilirlik, hizmet kalitesi, kredi koşulları, kredi maliyetleri, erişilebilirlik ve bireysel güvenilirlik) analiz etmişlerdir. Analiz sonucunda, bankaların güvenilirliğinin ve erişilebilirliğinin üreticilerin banka seçimlerini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Sayılı ve Adıgüzel (2013), Tokat-Merkez ilçede Tarım Kredi Kooperatiflerine ortak olan tarım işletmelerinin sosyo-ekonomik yapıları ile yıllık faaliyet sonuçlarını ortaya koymuş ve ortak-kooperatif ilişkilerini irdelemiştir. Araştırma kapsamında 66 adet tarım işletmesi ile anket çalışması yürütülmüştür. İşletmelerin yaklaşık 20 yıldır kooperatife ortak oldukları ve yaklaşık yarısının kooperatiften beklentilerinin çok azını karşıladıkları saptanmıştır.

Demirtaş (2015) tarafından Adana ilinde yapılan lisansüstü çalışmasında, 91 adet tarım işletmesi ve 20 adet te banka yöneticisi ile anket çalışması yapılmak suretiyle tarım

işletmelerinin finansman durumu, kredi kullanım durumları, kredi kaynakları içerisinde özel bankaların yeri ve rolü ile kredi kaynaklarının seçimine etki eden faktörler ortaya konmuştur. Araştırma sonucunda; en önemli kredi kaynağının Ziraat Bankası olduğu, son yıllarda özel bankaların tarıma ilgilerinin (rn ve hizmet çeşitliliği) arttığı, bunun sonucu olarak tefeci ağırlılığının azaldığı ve üretici-banka ilişkisinin değiştiği saptanmıştır.

Berk (2019) tarafından Niğde ve Karaman illerinde tarım işletmelerinin tarımsal kredi kullanım kararlarını etkileyen faktörler analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, tarım işletmelerinin kredi kullanımları üzerine çiftçilerin eğitim düzeyi, hane genişliği ve ikamet durumu faktörleri negatif yönde ve traktör varlığı da pozitif yönde etkilemektedir.

Berk ve Armağan (2019), Niğde ve Karaman illerinde 67 adet tarım işletmesi ile yapmış oldukları anket sonucunda elde ettikleri verilerin yer aldığı araştırmalarında, üreticilerin 3/4'ünün tarımsal kredi kullandığını ve kredi kullanan çiftçilerin çoğunluğunun krediyi geri ödemede zorlandıklarını (en önemli neden olarak kredi faizlerinin yükselmesi neticesinde) belirtmişlerdir.

Erdal ve Erdal (2019) tarafından Tokat-Merkez ilçeye bağlı 6 köyde yapılan araştırmada, tarım işletmelerinin kredi kaynaklarının en fazla T.C. Ziraat Bankası olmak üzere bunu sırasıyla Tarım Kredi Kooperatifi, zel bankalar ve Tarım Satış Kooperatifinin izlediği, işletmelerin yarıdan fazlasının kullanmış oldukları kredileri geri ödediği belirtilmiştir.

zvardar (2019) tarafından yapılan lisansüstü tezinde; Türkiye ekonomisinde çok önemli bir yeri olan tarım sektörünün finansmanı ve sektördeki kredi uygulamaları incelenmiş ve örnek anlamında da Tekirdağ ilinde tarım işletmeleri seçilmiştir. İlde toplam 169 adet tarım işletmesi ile anket çalışması yürütülmüştür. Çalışmada; kredi kullanımına ilişkin tanımlayıcı özellikler, görüşler, üreticilerin kredi kaynakları, işletme büyüklüklerine göre kredi kullanım durumu detaylı bir şekilde ortaya konulmuştur.

Terzi ve Olgun (2019), Manisa ilinde 172 adet tarım işletmesi ile anket çalışması yaparak çiftçilerin tarımsal üretim yapıları ile kredi kullanım durumlarını ortaya koymuşlar ve kredi tercih nedenlerini etkileyen faktörleri incelemişlerdir. Araştırma bulgularına göre; üreticilerin çok büyük bir kısmının krediye ihtiyaç duyduğu ve en fazla kredi ihtiyaının

da üretim girdilerinin satın alınması olduğu belirtilmiştir. Üreticiler için en önemli kredi kaynağı Ziraat Bankası olup özel bankalardan da kredi kullanmayı tercih eden çiftçiler de söz konusudur.

Tüzün Rad ve Aydoğdu (2019) tarafından Mersin ilinde tarım kredi kullanımının araştırıldığı çalışmada, ticari bankalardan sağlanan krediler ele alınmış ve üreticilerin kredi konusundaki beklentileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, üreticilerin banka tercihleri ve bunu etkileyen faktörler ile kredi talebini etkileyen faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma kapsamında, Silifke ve Tarsus ilçelerinde tarımsal kredi kullanan üreticilerle yüzyüze “derinlemesine görüşmeler” yapılarak elde edilen veriler analiz (içerik analizi tekniği) edilmiştir.

Semerci (2021), ülkenin değişik yörelerinde yetiştirilen yağlık ayçiçeği üreten 571, süt sığırcılığı yapan 14, pamuk yetiştiren 136, kanola üreten 83 ve çeltik üretimi gerçekleştiren tarım işletmeleri ile anket çalışması yapmış ve elde edilen veriler yoluyla bu tarım işletmelerinin kredi kullanım durumlarını irdelemiştir. Araştırma bulgularına göre, pamuk üreticilerinin %60’ı, çeltik üreticilerinin %51’i, süt sığırcılığı işletmelerinin %41’i, kanola üreticilerinin %27’si ve yağlık ayçiçeği üreticilerinin de 16’sının tarımsal kredi kullandıkları tespit edilmiştir.

Akçaöz ve ark (2022) tarafından yapılan araştırmada, Antalya ilinde tarımsal amaçlı kooperatiflere ortak olan ve olmayan üreticilerin tarımsal kredi kullanım durumları, kredi kaynakları, kredi kullanımında ve geri ödemede karşılaştıkları sorunlar ortaya konulmuştur. Çalışmada 80 adet tarım işletmesi ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulgularına göre, en önemli kredi kaynakları şahıslar ve Ziraat Bankası’dır.

Bilge ve Duman (2022), Aksaray ilinde mevcutta tarım kredisi kullanmış olan 315 adet çiftçi ile anket çalışması yaparak kredi kullanım amaçlarına göre çiftçilerin tercihlerinde etkili olan faktörler incelenmiştir. Araştırmada çiftçilerin banka tercihlerinde masraf ve kesintiler ile banka çalışanlarının samimiyeti daha çok etkili olduğu belirlenmiştir. Tarımsal kredi kullanmada kredi faiz oranı ile kredilerin yeterli limit ve hızda açılmasına çok dikkat edilmektedir. Kredi limitinin yüksekliği ve avantajları tarım kredisi

kullanımına anlamlı olarak olumlu, tarımsal eğitime sahip olma durumu ise bireysel kredi kullanımına anlamlı olarak olumsuz yönde etki ettiği belirtilmektedir.

Orak ve Tahsin (2023) tarafından Giresun ilinde yapılan araştırmada, 198 adet işletme ile anket yapılarak elde edilen veriler ile fındık üreticilerinin tarımsal kredi kullanım biçimleri ve kredi kullanımını belirleyen faktörler analiz edilmiştir. Araştırma sonuçları, kredi kullanım durumunun üreticilerin eğitim, yaş ve arazi mülk durumu değişkenlerinden bağımsız olduğunu, fındık üretim geliri ve üretim masraflarının da kullanılan kredi miktarını doğrudan ve olumlu etkilediğini ortaya koymuştur.

Aydın Can ve Mutlu (2024), Türkiye’de tarımsal kredi kullanımı ve örnek olarak seçilen Kocaeli ilinde tarımsal kredi kullanım durumunu değerlendirdikleri çalışmalarında, 2013-2022 yıllarına ait 10 yıllık istatistiki veriler analiz edilmiş ve araştırma sonucunda tarımsal üretim değerindeki artışın tarımsal kredi kullanım miktarını da artıracığını belirtmişlerdir. Bununla birlikte, gelişmekte olan ülkelerde tarımsal sürdürülebilirliğin sağlanmasında tarımsal kredi kullanım olanaklarının artırılmasının çok önemli olduğu sonucuna varılmıştır.

Akpınar ve Günel (2025) tarafından Sivas ilinde yapılan araştırmada, 390 çiftçi ile anket çalışması yapılmış ve elde edilen veriler ile tarımsal kredi müşterilerinin bankacılık hizmetlerinden duydukları memnuniyet düzeylerinin belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca anket yapılan kişilerin tarımsal kredi hizmetlerine ilişkin düşüncelerinin çeşitli bağımsız değişkenler (cinsiyet, yaş, eğitim durumu, tarımsal tecrübe süresi ve tarımsal kredi kullanım sayısı) açısından farklılık gösterip göstermediği de ortaya konulmuştur.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Materyal

Araştırmanın ana materyalini; araştırma bölgesinde tarımsal kredilerden faydalanan çiftçilerle yapılmış olan anketlerden elde edilen veriler oluşturmaktadır. Bununla birlikte, araştırma konusu ile ilgili olan ve daha önce yapılmış/yayınlanmış makale, bildiri, rapor, internet ortamındaki kaynaklar ve/veya lisansüstü tezler ile kamu kurum/kuruluşların kayıtları ve istatistiki verilerden de ikincil kaynak olarak yararlanılmıştır.

Anket formlarının hazırlanmasında, daha önceki çalışmalarda kullanılan benzer anketlerden ve ilgili kaynaklardan da yararlanılmıştır. Anket formlarında kontrollü ve tekrarlamalı sorulara yer verilmiştir.

Yapılan anketler, Tokat ili Reşadiye ilçesi merkezinde yer alan mahalleler ve ilçeye bağlı köy/kasabalarda yer alan ve tarımsal üretimde kredi kullanan üreticilerle (işletme yöneticileri) mahallerinde yüzyüze görüşme yapmak suretiyle bizzat araştırmacı tarafından Temmuz-Ağustos 2025 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

3.2. Yöntem

Anket çalışması ile incelenen işletmelerin; nüfus ve işgücü durumu, arazi varlığı ve kullanımı, hayvan varlığı ve türleri, tarımsal gelir durumu ile kredi kullanım durumları (kredi kaynakları, bu kaynakları tercih etme nedenleri, ilk tercih edilen kredi kaynağı, kredi kaynaklarının öncelik sıralaması, kullanılan kredi miktarı, türleri ve vadeleri, kredi kullanmada dikkat edilen hususlar, kredi kullanma amaçları, kredi kaynaklarında memnuniyet durumu, kredi kullanmada gösterilen teminatlar, kredinin geri ödenmesinde sıkıntı yaşama durumu gb.) ayrıntılı bir şekilde tespit edilmiştir.

3.2.1. Örnek hacminin belirlenmesinde kullanılan yöntem

Çalışmada, araştırma bölgesinde yer alan 5 belde belediyesi olmak üzere 6 belediye, 73 köy, 39 mahalle ve 7 mevrada Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS)'ne dâhil olan tarım işletmesi sahibi olan çiftçilerin; Reşadiye İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü, T.C. Ziraat Bankası Reşadiye Şubesi, 2375 Sayılı Reşadiye Tarım Kredi Kooperatifi kayıtlarından ve kayıtlı faaliyet raporlarından hareketle kredi uygulamaları incelenmiştir.

Bu bağlamda araştırmanın ana popülasyonunu; Tarım İl/İlçe Müdürlüğü kayıtları ile ilçedeki Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifi verilerinden yararlanılarak elde edilen tarımsal kredi kullanan çiftçi sayısı oluşturmuştur. Yapılan tespit ve hesaplama sonucunda; araştırma bölgesinde 2024 yılı itibariyle ilçe merkezinde 29 ve köylerde de 1 487 olmak üzere toplam 1 516 adet tarım işletmesi bulunmakta (Anonim, 2024a) olup bu işletmelerin de %41.29'u (626 adet tarım işletmesi) kredi kullanmıştır. Bu işletmelerin %20'si ile (125 adet işletme) anket çalışmasının yeterli olacağı kanaatine varılmış ve anketler gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla örnek hacmi gayeli örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir.

3.2.2. Verilerin analizinde uygulanan yöntem

Anket uygulaması sonucu araştırma kapsamında yer alan tarım işletmeleri için doldurulan anket formları tek tek incelenmiş, gerekli kontrol, tamamlama ve düzeltme işlemleri yapıldıktan sonra veriler bilgisayar paket programına aktarılmış ve analiz edilmiştir. Sonuçlar, araştırmanın amacına uygun olarak değişkenler ile ilgili aritmetik ortalama (frekans dağılımı) ve oransal dağılım yoluyla çizelgeler hazırlanmıştır. Anket yapılan tüm işletmeler tarımsal kredi kullandıklarından dolayı tek grup olarak değerlendirilmiş ve sonuçlar buna göre analiz edilerek yorumlanmıştır.

4. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

4.1. Tarımsal Kredi Ürünleri

4.1.1. Kısa vadeli tarımsal işletme kredileri

Kısa vadeli işletme kredileri, çiftçilerin üretim sezonu boyunca ortaya çıkan girdileri (tohum, gübre, yem, mazot vb.) finanse etmek için kullanılan ve genellikle 12 aya kadar vade ile sunulan kredi ürünleridir. Bu kredi türleri tarımsal faaliyetlerde nakit akışının sürekliliğini sağlamayı amaçlar (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2023). Ayrıca bitkisel ve hayvansal üretimde işletme sermayesi ihtiyacını gidermek için kullanılan bu krediler, çoğunlukla hasat dönemine uygun geri ödeme planı içerir (OECD, 2025).

4.1.2. Orta ve uzun vadeli tarımsal yatırım kredileri

Orta ve uzun vadeli yatırım kredileri, tarımsal işletmelerin modernizasyonu ve kapasitesinin artırılması amacıyla kullanılan finansman araçlarıdır. Bu krediler; arazi alımı, traktör ve tarımsal makine temini, sera yatırımları ve modern sulama sistemlerine yönelik harcamaları kapsar (Ziraat Bankası, 2024). Yatırım kredilerinin geri ödeme süreleri genellikle 2–7 yıl arasında değişmekte ve işletmelerin rekabet gücünü artırmaya hizmet etmektedir (Karacan, 2020).

4.1.3. Hayvancılık ve su ürünleri kredileri

Hayvancılık ve su ürünleri kredileri; büyükbaş, küçükbaş, kanatlı, arıcılık ve su ürünleri yetiştiriciliği faaliyetlerinin desteklenmesi amacıyla verilen özel kredi türleridir. Bu krediler hayvan alımı, ahır ve ağıl yapımı, yem giderleri ve modern ekipman ihtiyaçlarını kapsar (İş Bankası, 2024). Ayrıca su ürünleri yetiştiriciliğinde kafes balıkçılığı ve üretim kapasitesi geliştirmeye yönelik yatırımlar da bu kapsamda finanse edilmektedir (FAO, 2022).

4.1.4. Tarımsal KOBİ, işleme ve pazarlama kredileri

Tarımsal KOBİ kredileri, tarım ürünlerinin işlenmesi, paketlenmesi, depolanması ve pazarlanması süreçlerinde faaliyet gösteren işletmeler için sağlanmaktadır. Soğuk hava deposu, paketleme tesisleri, gıda işleme hatları ve lisanslı depo yatırımları bu kredi türünün temel kapsamındadır (Tarım Kredi Kooperatifleri, 2023). Bu finansman araçları, tarımda katma değer yaratılmasını ve kırsal kalkınmanın güçlenmesini hedeflemektedir (Yurdakul & Ören, 2021).

4.1.5. Sübvansiyonlu (devlet destekli) tarımsal krediler

Sübvansiyonlu tarımsal krediler, Hazine ve Maliye Bakanlığının faiz desteği sağladığı özel kredi ürünleridir. Bu kredilerde faiz oranının belirli kısmı devlet tarafından karşılanır ve üretim konularına göre değişen üst limitler uygulanır (Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2024). Genç çiftçi kredileri, kadın çiftçi destekleri, organik tarım, yenilenebilir enerji ve modern sulama sistemleri bu kapsamda önemli destek alanlarıdır (OECD, 2025).

4.1.6. ELÜS (elektronik ürün senedi) teminatlı krediler

ELÜS teminatlı krediler, ürününü lisanslı depolara teslim eden çiftçilerin elektronik ürün senedi karşılığında temin ettiği düşük maliyetli kredi türleridir. Bu krediler özellikle hububat, bakliyat ve yağlı tohum üreticilerinin finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla yaygın şekilde kullanılmaktadır (Lisanslı Depoculuk Tüzel Raporu, 2023).

Türkiye’de çiftçilere tarımsal üretim faaliyetlerinde nakit akışını kolaylaştırmak, girdi alımlarını finanse etmek ve hasat dönemine göre ödeme esnekliği sağlamak amacıyla farklı banka ve finans kuruluşları tarafından sunulan tarımsal kredi ürün kartları ve benzeri finansman araçları bulunmaktadır. Aşağıda başlıca ürün türleri ve örnekleri özetlenmiştir:

4.2. Tarımsal Ürün Kartları (Üretici Kartları)

4.2.1. Tarımsal üretici / çiftçi kartları

Bu kartlar, çiftçilerin tarımsal girdileri (mazot, gübre, tohum, yem, ilaç vb.) ihtiyaç duydukları anda satın almalarını ve ödemelerini hasat dönemine erteleyebilmelerini sağlar.

Tarımsal kredi kartları, çiftçilerin gübre, mazot, yem, tohum gibi girdileri hasat döneminde ödeme avantajıyla almasına imkân tanıyan kredi ürünleridir. Ziraat Bankası Bankkart Başak, VakıfBank TarımKart, DenizBank Üretici Kart ve Akbank Tarım Kart bu alandaki temel ürünlerdir (DenizBank, 2024). Bu kartlar, tarımsal faaliyetlerin yıl içindeki nakit dengesini korumaya yardımcı olmaktadır (Akbank, 2024).

Bankaların tarım kart ürünleri

• **TarımKart** – VakıfBank

Çiftçilere tarımsal girdilerin finansmanında esnek ödeme ve hasat dönemine göre ödeme vadesi sunan banka kartı ürünüdür. Hasat dönemine uygun vade, nakit avans ve POS ile alışveriş yapma imkânı sağlar.

• **Tarım Kart** – Akbank

Çiftçilerin mazot, gübre, tohum gibi girdileri şimdi alıp hasat döneminde ödemelerini sağlayan tarımsal kredi kartıdır.

• **Üretici Kart** – DenizBank

Çiftçilerin üretim ve hasat dönemlerine göre nakit akışını yönetmesine ve girdileri vade ile almasına olanak verir. Hasat vadeli ödemelerle kart limiti üzerinden alışveriş yapılabilir.

• **Tarım Kart** – Anadolubank

Tarım Bankacılığı müşterilerine tarımsal kredi hesabı ve kartla birlikte ödeme kolaylığı sağlar; ürün hasadına göre geri ödeme imkânı sunar.

Banka ve Kooperatif Tarım Kartları

• Bankkart Başak (Ziraat Bankası)

Bankkart Başak ile tarımsal girdiler için kredi kullanılabilir ve ödeme vadesini hasat dönemine göre belirleyebilirsiniz. Ayrıca TMO ve destekleme ödemeleri bu kartla takip edilebilir.

• Ortak Kart (Tarım Kredi Kooperatifleri)

Tarım Kredi Kooperatifleri'nin üyelerine sunduğu kart ürünüdür; ortakların kredi işlemlerini sahada hızlı ve güvenli yapmalarına yardımcı olur.

4.2.2. TMO (Toprak Mahsulleri Ofisi) kartları

Bu kartlar, çiftçilerin **Toprak Mahsulleri Ofisi'ne (TMO) sattıkları ürünlerin bedellerini** daha hızlı ve pratik şekilde almasını sağlar.

• TMO Kart – Şekerbank

TMO alım noktalarında ürün teslimi sırasında veya sonrasında ödeme kolaylığı sağlar.

• TMO Kart – Yapı Kredi

TMO'ya teslim edilen ürün bedelleri için kullanılan banka kartı ürünüdür; ATM üzerinden ödeme çekme imkânı sağlar.

4.2.3. Diğer kredi ürün kartı benzeri finansman araçları

Bu kartlar doğrudan “kredi kartı” olmayabilir, fakat çiftçilerin girdilerini finansmanla almasına yardımcı olan araçlardır:

- **Hasat Kart – Şekerbank:** Çiftçilerin ihtiyaçlarını şimdi karşılayıp hasat döneminde ödeme imkânı sağlar.
- **Tarım POS / Üye İş Yeri POS Programları:** Bankalar (Fibabanka, Kuveyt Türk vb.) çiftçilerin tarımsal POS ödemelerini yönetebileceği çözümler sunar.

5. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

5.1. İncelenen İşletmelerde Nüfus ve İşgücü Durumu

Anket yapılan tarım işletmelerinin tamamı değişik kaynaklardan olmak üzere tarımsal kredi kullanmaktadırlar. Araştırmada bölgesinde bulunan tarım işletmelerinin sahipleri erkek olmakla birlikte kadın üreticilerin sahip olduğu tarım işletmeleri de bulunmaktadır. Nitekim anket yapılan tarım işletmelerinin %77.60'ının sahipleri erkekler iken %22.40'ı ise bayanlar tarafından sahipli olup işletilmektedir (Çizelge 5.1). Reşadiye İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü kayıtlarına göre, 2024 yılında ilçedeki tarım işletmelerinin yöneticilerinin %93.01'i erkek ve %6.99'u da kadın üreticilerden oluşmaktadır (Anonim, 2024a).

Çizelge 5.1. İncelenen işletmelerde işletme sahibinin cinsiyeti

CİNSİYET	Tarım İşletmesi (125)	
	Frekans (adet)	Oran (%)
Erkek	97	77.60
Kadın	28	22.40
TOPLAM	125	100.00

Tarım kesiminde yer alan nüfus genellikle orta yaş grubunda yer almaktadır. Gençlerin çoğunluğu değişik nedenlerle (eğitim, evlilik, sosyal güvenceli iş sahibi olmak gb.) kırsal alanlardan kentsel alanlara göç etmektedir. İncelenen işletmelerde de işletme sahibinin %32.80'i 51-60 yaş aralığında bulunurken bunu sırasıyla 41-50 yaş aralığı (%28.80), 31-40 yaş aralığı (%19.20), 61 yaş ve üzeri (%12.00) ile 30 yaş ve altı (%7.20) takip etmektedir (Çizelge 5.2). Tüm işletmeler itibariyle işletme sahiplerinin yaş ortalaması 48.29 olarak hesaplanmıştır. Reşadiye İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü kayıtlarına göre, 2024 yılı itibariyle ilçede bulunan tüm tarım işletmelerinin yöneticilerinin %7.26'sının 40 yaş altı ve %92.74'ünün de 40 yaş üstü olduğu belirtilmektedir (Anonim, 2024a).

Kırsal kesimde yer alan kişilerin eğitim düzeyleri bölgelere göre farklılık gösterebilmektedir. İncelenen işletmelerde işletme sahiplerinin en yüksek oranda ilkökul mezunu (%43.20) oldukları tespit edilmiş iken bunu sırasıyla lise mezunu (%27.20), ortaokul mezunu (%18.40), ön lisans mezunu (%7.20), lisans mezunu (%3.20) ve

lisansüstü mezun (%0.80) olan kişiler takip etmektedir (Çizelge 5.3). Tüm işletmeler ortalaması itibariyle ise işletme sahiplerinin ortalama eğitim süresi 8.64 yıl gibi oldukça iyi bir seviyede çıkmıştır. Bu durum, bazı işletme sahiplerinin çoğu zaman şehirde ikamet etmeleri ve şehrin eğitim imkânlarından yararlanması ile açıklanabilir.

Çizelge 5.2. İncelenen işletmelerde işletme sahibinin yaş aralığı ve ortalama yaşı

YAŞ ARALIĞI (yıl)	Tarım İşletmesi (125)	
	Frekans (adet)	Oran (%)
30 ve altı	9	7.20
31 – 40	24	19.20
41 – 50	36	28.80
51 – 60	41	32.80
61 ve üzeri	15	12.00
TOPLAM	125	100.00
Ortalama (yıl)	48.29	

Çizelge 5.3. İncelenen işletmelerde işletme sahibinin eğitim durumu

EĞİTİM DURUMU	Tarım İşletmesi (125)	
	Frekans (adet)	Oran (%)
İlkokul	54	43.20
Ortaokul	23	18.40
Lise	34	27.20
Ön Lisans	9	7.20
Lisans	4	3.20
Lisansüstü	1	0.80
TOPLAM	125	100.00
Ortalama (yıl)	8.64	

Kocakurt (2016) tarafından yapılan çalışmada, Türkiye’de kırsal kesimde bulunan yetişkin nüfusun %9.6’sının okur-yazar olmayan, %11.9’unun okur-yazar olup da herhangi bir okul bitirmemiş, %40.3’ünün ilkokul mezunu, %15.8’inin ilköğretim mezunu, %3.7’sinin ortaokul veya dengi okul mezunu, %11.5’inin lise veya dengi okul mezunu, %3.5’inin yüksekokul veya fakülte mezunu, %0.1’inin yüksek lisans mezunu ve %0.1’inin doktora mezunu olduğu hesaplanmış iken %3.5’inin ise eğitim seviyelerinin bilinmediği belirtilmiştir. Bu veriler ile yapılan araştırma sonuçlarının benzerlik gösterdiği görülmektedir.

Tarım kesiminde ailelerdeki birey sayısı; hem tarımsal üretimde işgücü kaynağı hem de tarımsal üretimin sürdürülebilirliği açısından ailenin sigortası olarak kabul edilebilir. Türkiye'nin bölgelerine göre farklılık arz etmek kırsal kesimdeki ailelerin birey sayıları değişebilmektedir. Bazı bölgelerde (Güneydoğu Anadolu gb.) işletmelerdeki aile birey sayısının çok yüksek olduğu görülmektedir. İncelenen işletmelerde ortalama aile birey sayısı 4.49 kişidir (Çizelge 5.4). Ailedeki birey sayılarının oransal dağılımı incelendiğinde, işletmelerin %39.20'sinin 5-6 kişi arası, %38.40'ının 3-4 kişi arası, %12'sinin 1-2 kişi arası ve %10.40'ının da 7 kişi ve üzeri birey sahip oldukları tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, anket yapılan işletmelerde azımsanmayacak düzeyde bireyin var olduğunu göstermektedir.

Çizelge 5.4. İncelenen işletmelerde aile birey sayısı

AİLE BİREY SAYISI (kişi)	Tarım İşletmesi (125)	
	Frekans (adet)	Oran (%)
1 – 2	15	12.00
3 – 4	48	38.40
5 – 6	49	39.20
7 ve üzeri	13	10.40
TOPLAM	125	100.00
Ortalama (kişi/işletme)	4.49	

İncelenen işletmelerde hem bitkisel ve hem de hayvansal üretim yapılmakta olduğundan dolayı belli bir sayıda işgücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Tüm işletmeler ortalaması itibariyle, anket yapılan işletmelerde 2.86 kişinin çalıştığı tespit edilmiştir (Çizelge 5.5). Çalışan işgücünün oransal dağılımı incelendiğinde, işletmelerin %52.00'sinin 1-2 kişi, %32.80'inin 3-4 kişi ve %15.20'sinin de 5-6 kişi arası işgücü istihdam etmektedirler.

Çizelge 5.5. İncelenen işletmelerde çalışan işgücü durumu

ÇALIŞAN KİŞİ SAYISI (kişi)	Tarım İşletmesi (125)	
	Frekans (adet)	Oran (%)
1 – 2	65	52.00
3 – 4	41	32.80
5 – 6	19	15.20
TOPLAM	125	100.00
Ortalama (kişi/işletme)	2.86	

İncelenen işletmelerde mevcut aile işgücünün (4.49 kişi/işletme) %54.79 gibi önemli bir kısmının (2.46 kişi/işletme) kendi işletmelerinde istihdam edildiği saptanmıştır (Çizelge 5.6). İşletmede istihdam edilmeyen aile bireylerinin yaşları ya çok küçük ya da çok büyüktür. Bir kısmı da değişik nedenlerle (eğitim, başka bir işte çalışma gb.) işletmede çalışmamaktadırlar. Diğer yandan, işletmede çalışan kişi sayısının (2.86 kişi/işletme) %86.01'i aile işgücünden (2.46 kişi/işletme) karşılanırken geriye kalan kısmı ise belli bir ücret karşılığı çalıştırılmak suretiyle yabancı işgücü olarak istihdam edilmektedir.

Çizelge 5.6. İncelenen işletmelerde çalışan aile işgücü durumu

ÇALIŞAN KİŞİ SAYISI (kişi)	Tarım İşletmesi (125)	
	Frekans (adet)	Oran (%)
1 – 2	79	63.20
3 – 4	36	28.80
5 – 6	10	8.00
TOPLAM	125	100.00
Ortalama (kişi/işletme)	2.46	

Anket yapılan işletmelerde çalışan kişilerin yaş aralıklarına göre dağılımı Çizelge 5.7 ve Çizelge 5.8'de verilmiştir.

Çizelge 5.7. İncelenen işletmelerde yaş aralıklarına göre çalışan kişi durumu

YAŞ ARALIKLARI (yıl)	Tarım İşletmesi (125)	
	Değer (kişi/işletme)	Oran (%)
14 ve aşağı	0.18	6.29
15 – 49	1.56	54.55
50 – 70	1.09	38.11
70 ve üzeri	0.03	1.05
TOPLAM	2.86	100.00

Çizelge 5.8. İncelenen işletmelerde çalışan kişilerin yaş aralıklarına göre dağılımı*

YAŞ ARALIKLARI (yıl)	Tarım İşletmesi (125)	
	Frekans (adet)	Oran (%)
14 ve aşağı	14	11.20
15 – 49	97	77.60
50 – 70	75	60.00
70 ve üzeri	3	2.40

* Birden fazla cevap verildiği için, toplam %100.00'ü aşmaktadır.

İşletmelerde çalışan toplam işgücü miktarının yarısından fazlasını (%54.55) 15-49 yaş aralığındaki kişiler (1.56 kişi/işletme) oluştururken bunu sırasıyla %38.11 ile 50-70 yaş arası (1.09 kişi/işletme), %6.29 ile 14 yaş ve aşağısı (0.18 kişi/işletme) ve %1.05 ile 70 yaş ve üzeri (0.03 kişi/işletme) grup takip etmektedir (Çizelge 5.7).

Anket yapılan işletmelerde çalışan kişilerin yaş aralıklarına göre dağılımı incelendiğinde ise, işletmelerin %77.60'ında 15-49 yaş arası, %60'ında 50-70 yaş arası, %11.20'sinde 14 yaş ve aşağı ve %2.40'ında da 70 yaş ve üzeri kişilerin çalıştıkları görülmektedir (Çizelge 5.8). İncelenen işletmelerde çalışan bireylerin yaş gruplarına göre dağılımı genel olarak incelendiğinde, 15-49 yaş aralığındaki bireylerin (gerek aile üyesi ve gerekse yabancı işgücü olarak) daha çok istihdam edildikleri saptanmış olup bu durum beklenen bir sonuçtur.

Ankete katılan işletmelerde çalışan toplam birey sayısının (2.86 kişi/işletme) yaklaşık %60'ı erkeklerden oluşmaktadır (Çizelge 5.9). Aile bireylerinin (karı-koca) kendi işletmelerinde beraber çalışması ve işin özelliğine göre değişmekle birlikte belli bir ücret karşılığı çalıştırılacak kişilerin güçlü/kuvvetli olmasının istenmesi (genel olarak erkek işçi) nedeniyle işletmelerde erkek işgücü istihdamının kadınlara kıyasla bir miktar daha yüksek çıkması doğal karşılanabilir ve beklenen bir durum olarak açıklanabilir.

Çizelge 5.9. İncelenen işletmelerde çalışan kişilerin cinsiyete göre dağılımı

CİNSİYET	Tarım İşletmesi (125)	
	Değer (kişi/işletme)	Oran (%)
Erkek	1.71	59.79
Kadın	1.14	40.21
TOPLAM	2.86	100.00

5.2. İncelenen İşletmelerde Arazi Varlığı ve Kullanımı

Araştırma bölgesi, hem bitkisel üretim ve hem de hayvansal üretimin yapıldığı bir yer durumundadır. Bu durum anket yapılan tarım işletmeleri için de geçerlidir. İncelenen işletmelerin %25.60'ı sadece hayvansal üretim ve %2.40'ı sadece bitkisel üretim yaparken %72 gibi çok büyük bir bölümü de hem bitkisel ve hem de hayvansal üretimi birlikte gerçekleştirmektedirler (Çizelge 5.10). Bitkisel üretimden elde edilen ana ve/veya yan ürünler (arpa, saman gb.) hayvansal üretimin gerçekleştirilmesinde kullanılan önemli

girdi unsurlarını oluşturmaktadır. Böylece yem giderlerinde önemli oranda tasarruf sağlanabilmektedir. Diğer yandan, hayvansal üretim sonucu ortaya çıkan ahır gübresi de bitkisel üretimde gübre olarak kullanılabilir.

Çizelge 5.10. İncelenen işletmelerde işletme sahibine göre işletmenin tipi

İŞLETME TİPİ	Tarım İşletmesi (125)	
	Frekans (adet)	Oran (%)
Sadece Bitkisel Üretim Yapan İşletme	3	2.40
Sadece Hayvansal Üretim Yapan İşletme	32	25.60
Bitkisel + Hayvansal Üretim Yapan İşletme	90	72.00
TOPLAM	125	100.00

Reşadiye İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü kayıtlarına göre, 2024 yılı verilerine göre ilçedeki tüm işletmelerin tamamında bitkisel üretim yapılırken %73.88’inde de hayvansal üretim gerçekleştirilmektedir (Anonim, 2024a).

Tarım arazisi, tarımsal üretimde vazgeçilmez nitelikte olan üretim faktörlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Tarım yapılabilecek arazi miktarı sınırlıdır ve her geçen yıl bu miktarda önemli düşüşler yaşanmaktadır. Ancak ülke nüfusunun artışına paralel olarak araziye olan talep de artmakta, bu da arazi mülkiyetinin ve arazinin kullanım şeklinin daha da önemli hale gelmesine yol açmaktadır (Erkan ve ark., 1989).

Tarım işletmelerinin tüzel kişiliğe sahip olduğu belirtilmektedir. İşletme arazisinin; tarımsal faaliyetin gerçekleştirildiği arazi parça ya da bütünü olduğu, işletmenin kendi mülkiyetinde olan araziyle birlikte kiraladığı veya ortakçılık şeklinde işlediği araziye kapsadığı belirtilmektedir (Aras, 1988). Bu nedenle anket yapılan işletmelerdeki arazi varlığı ve kullanım şekli detaylı bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

İncelenen işletmelerde tüm işletmeler ortalaması itibariyle işletme başına ortalama 36.78 da işletme arazisi bulunmakta olup bunun %95.35 gibi önemli bir kısmını kuru tarım arazileri (35.07 da/işletme) oluşturmaktadır (Çizelge 5.11). Bu sonuç, araştırma bölgesinde tarım arazilerinin sulanma imkânlarının yetersiz olduğunu ve dolayısıyla üreticilerin çoğunlukla kuru tarım arazilerinde üretim yapmak zorunda kaldıklarını göstermektedir.

Çizelge 5.11. İncelenen işletmelerde arazi varlığı mevcudu

ARAZİ VARLIĞI	Tarım İşletmesi (125)	
	Değer (da/işletme)	Oran (%)
Kuru Tarım Arazisi	35.07	95.35
Sulu Tarım Arazisi	1.71	4.65
TOPLAM	36.78	100.00

Reşadiye İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü kayıtlarına göre, 2024 yılı verilerine göre ilçede toplam işlenen arazi miktarı 51 192.28 da olup bunun %0.35'i sulu tarım arazisi (180 da) ve %99.65'i de kuru tarım arazisinden (51 012.28 da) oluşmaktadır (Anonim, 2024a).

İncelenen işletmelerin %40.80'inin 20 da ve altı arazilerinin olduğu tespit edilmiş iken bunu sırasıyla %32.00 ile 21-40 da arası, %24.80 ile 41-100 da arası, %1.60 ile 251 da ve yukarısı ve %0.80 ile de 101-250 da arası araziye sahip işletmeler takip etmektedir (Çizelge 5.12). Bu sonuçlara göre, araştırma bölgesinde anket yapılan tarım işletmelerinin sahip oldukları işletme arazisi varlığının çok da fazla olmadığı görülmektedir.

Çizelge 5.12. İncelenen işletmelerde işletme arazisi büyüklüğü

ARAZİ VARLIĞI (da)	Tarım İşletmesi (125)	
	Frekans (adet)	Oran (%)
20 ve altı	51	40.80
21 – 40	40	32.00
41 – 100	31	24.80
101 – 250	1	0.80
251 ve üzeri	2	1.60
TOPLAM	125	100.00

Tarım arazisinin mülkiyet şeklinin tarımsal üretim yapan çiftçi üzerinde büyük rol oynadığı ifade edilmektedir. Genel olarak tarım arazisine sahip olan çiftçinin, mülkiyeti başkasına ait olan tarım işletmelerindeki çiftçilere kıyasla daha verimli oldukları belirtilmektedir (Erkuş ve ark., 1995). Bu nedenle, araştırma bölgesindeki tarım işletmelerinin sahip oldukları işletme arazisinin miktarı, kullanım ve tasarruf şekilleri ile yetiştirilen ürünlerin incelenmesinde büyük önem arz etmektedir.

Araştırma bölgesindeki işletmelerin hem kendi arazilerini işledikleri ve hem de kiraya ve/veya ortağa arazi tuttukları saptanmıştır. Nitekim incelenen işletmelerin %62.40'ı kendi mülkiyetinde olan arazilerde tarımsal üretimlerini gerçekleştirirken %40.00'ı ortağa aldıkları ve %31.20'si de kiraladıkları arazilerde bu faaliyetlerini sürdürdüklerini ifade etmişlerdir (Çizelge 5.13). Bu durum, özellikle hayvansal üretim yapmakta iken arazisi yetersiz olan çiftçilerin kendi arazilerine ilaveten arazi kiralamak ve/veya ortağa almak suretiyle bitkisel üretim yaptıklarını göstermektedir. Özellikle de yetiştirdikleri hayvanların yem ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bu yola başvurdıkları söylenebilir.

Çizelge 5.13. İncelenen işletmelerde arazi tasarruf şekli*

ARAZİ TASARRUF ŞEKLİ	Tarım İşletmesi (125)	
	Frekans (adet)	Oran (%)
Kendi Mülkiyet Arazisi	78	62.40
Kiralık Arazi	39	31.20
Ortağa Tutulan Arazi	50	40.00

* Birden fazla cevap verildiği için, toplam %100.00'ü aşmaktadır.

Reşadiye İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü kayıtlarına göre, 2024 yılı verilerine göre ilçede toplam işlenen arazi miktarının %75.70'i (38 750.25 da) mülk sahibi ve %24.30'u (12 442.03 da) ise kiracılık şeklinde işletildiği belirtilmiştir (Anonim, 2024a).

İncelenen işletmelerde var olan işletme arazisinin (36.78 da/işletme) yarıdan fazlasında buğday (%50.52) yetiştirilirken bunu sırasıyla arpa (%23.00), yem bitkileri (%19.85), patates (%1.25), nohut (%0.52) ve fasulye, fiğ, korunga, mısır gibi diğer ürünler (%4.86) takip etmektedir (Çizelge 5.14). Dikkat edilirse, üreticinin gerek kendi ihtiyacı olan ürünleri (buğday, nohut, patates gb.) yetiştirdiği gibi hayvansal üretimdeki yem ihtiyacını karşılayabilecek ürünlerin (yem bitkileri, arpa ve buğday samanı gb.) üretimini tercih ettiği görülmektedir. İncelenen işletmelerde hayvancılık da yapıldığı için hayvan yemi olarak da değerlendirilebilecek ürünlerin yetiştirildiği dikkati çekmektedir. Her işletmede olduğu gibi, üretilen ürünlerin bir kısmı işletmedeki aile ihtiyacı ve tarımsal üretimde girdi amaçlı kullanılmakta ve geriye kalan kısmı da pazarda satışa sunulmaktadır.

Çizelge 5.14. İncelenen işletmelerde yetiştirilen bitkisel ürünler

YETİŞTİRİLEN ÜRÜNLER	Tarım İşletmesi (125)	
	Değer (da/işletme)	Oran (%)
Arpa	8.46	23.00
Buğday	18.58	50.52
Nohut	0.19	0.52
Patates	0.46	1.25
Yem Bitkileri	7.30	19.85
Diğer	1.79	4.86
TOPLAM	36.78	100.00

Tokat İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nün 2024 yılı tarım istatistikleri incelendiğinde, Reşadiye ilçesinde toplam tarla bitkileri üretim alanının %82.96'sında tahıl, %8.13'ünde baklagiller, %8.14'ünde yem bitkileri, %0.01'inde baharat ve tıbbi aromatik bitkiler ve %0.75'inde de yumrulu bitkiler üretimi gerçekleştirilmiştir (Anonim, 2025a). Bölgede yetiştirilen ürün çeşidine ait bu bilgiler ile anket yapılan işletmelerdeki ürün desenleri benzerlik göstermektedir.

5.3. İncelenen İşletmelerde Hayvan Varlığı

Daha önce de bahsedildiği üzere, incelenen işletmelerin %97.60'ı mutlaka hayvancılık faaliyetinde bulunmaktadır (Çizelge 5.10). Bu faaliyetin bir kısmı sadece hayvansal üretim şeklinde iken önemli bir kısmı da bitkisel üretim ile birlikte gerçekleştirilmektedir. Araştırma bulgularına göre, anket yapılan işletmelerin %80.00'i sadece büyükbaş ve %3.20'si sadece küçükbaş hayvancılık faaliyetinde bulunurken %16.80'i ise hem büyükbaş ve hem de küçükbaş hayvan varlığına sahiptirler (Çizelge 5.15). Genel olarak işletmelerin büyükbaş hayvan yetiştiriciliği konusunda uzmanlaştıkları söylenebilir.

Çizelge 5.15. İncelenen işletmelerde hayvan varlığı

HAYVAN VARLIĞI	Tarım İşletmesi (125)	
	Frekans (adet)	Oran (%)
Sadece Büyükbaş	100	80.00
Sadece Küçükbaş	4	3.20
Büyükbaş + Küçükbaş	21	16.80
TOPLAM	125	100.00

Anket yapılan işletmelerde işletme başına hayvan varlığının verildiği Çizelge 5.16 incelendiğinde, işletme başına düşen toplam hayvan sayısının 52.35 baş olduğu, bunun %24.09'unun büyükbaş (12.61 baş/işletme) ve %75.91'inin de küçükbaş (39.74 baş/işletme) hayvanlardan oluştuğu görülmektedir. Özellikle büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinin küçükbaşlara kıyasla; daha fazla barınak alanına ihtiyaç duyması, bakımının gerek işçilik ve gerekse girdi tedariki vb. açılardan ekonomik olarak daha zor olması, hayvan alım giderlerinin daha yüksek olması gibi nedenlerle daha küçük ölçekli olması normal karşılanmalıdır.

Çizelge 5.16. İncelenen işletmelerde hayvan sayısı

HAYVAN VARLIĞI	Tarım İşletmesi (125)	
	Değer (baş/işletme)	Oran (%)
Büyükbaş	12.61	24.09
Küçükbaş	39.74	75.91
TOPLAM	52.35	100.00

Tokat İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nün 2024 yılı verilerine göre, araştırma bölgesinin olduğu Reşadiye ilçesinde; saf kültür, kültür melezi ve yerli ırk olmak üzere buzağı, düve, inek, tosun, boğa, öküz, tosun ile manda yavrusu, tosunu ve boğası olmak üzere büyükbaş ve yerli ırk olmak üzere kuzu (dişi ve erkek), toklu (dişi ve erkek), şişe (dişi ve erkek), koyun ve koç ile kıl keçisi ırkı oğlak (dişi ve erkek), çebiç (dişi ve erkek) ve gezdan (dişi ve erkek), dişi keçi ve teke olmak üzere küçükbaş bulunmaktadır. İlçede; 8 594 baş kültür melezi sığır, 3 904 baş saf kültür sığır, 80 baş yerli sığır, 388 baş manda, 2 127 baş keçi ve 45 363 baş yerli koyun yer almaktadır (Anonim, 2025a).

Ankete katılan tarım işletmelerinde gerek büyükbaş ve gerekse küçükbaş yetiştiriciliğinde birden fazla farklı yetiştiricilik yapılmaktadır. İncelenen işletmelerin yaklaşık yarısı (%50.40) besicilik yaptıklarını belirtmiş iken %72.80'i sütü sağılan hayvan yetiştiriciliği, %24.00'ü süt üreticiliği ve %14.40'ı da damızlık yetiştiriciliği faaliyetinde bulunduklarını ifade etmişlerdir (Çizelge 5.17). Veriler incelendiğinde, gerek büyükbaş ve gerekse küçükbaş yetiştiriciliğinde et (özellikle kurbanlık satışı) ile süt ve süt ürünleri (toptan veya perakende olmak üzere) satışlarının ön planda olduğu, bununla birlikte damızlık veya sağmal hayvan satışlarının da yapıldığı söylenebilir. Bu durum, işletmelerin farklı hayvansal faaliyetlerden gelir elde edebildiklerini göstermektedir.

Çizelge 5.17. İncelenen işletmelerde hayvansal faaliyet türü*

FAALİYET TÜRÜ	Tarım İşletmesi (125)	
	Frekans (adet)	Oran (%)
Besicilik	63	50.40
Damızlık Yetiştiriciliği	18	14.40
Sütü Sağılan Hayvan Yetiştiriciliği	91	72.80
Süt Üreticiliği	30	24.00

* Birden fazla cevap verildiği için, toplam %100.00'ü aşmaktadır.

Diğer yandan, incelenen işletmelerin bazılarının et verimi yüksek olan hayvanları veya hayvan ırklarını tercih ederek üretim gerçekleştirdiği (%41.60), bazılarının süt verimi yüksek olan ırklarla yetiştiricilik faaliyetinde bulunduğu (%71.20) ve bazılarının ise hem et ve hem de süt verimi yüksek olan (kombine) hayvan ırklarını yetiştirmeyi tercih ettikleri saptanmıştır (Çizelge 5.18). Bu tip bir gruplandırmanın işletmelerin kendileri tarafından yapıldığı unutulmamalıdır. Yetiştiricilikte hangi verim türüne sahip olan hayvanların tercih edilmesinde etkili olan faktörler arasında; alışkanlıklar, işletmede var olan işgücü durumu, istenilen özelliklere sahip olan ırkın bulunabilmesi, ekonomik koşullar, işletmenin sahip olduğu ahır, ağıl, yemlik, sağımlık vb. imkânlar ve doğa koşulları sayılabilir.

Çizelge 5.18. İncelenen işletmelerde yetiştirilen hayvanların verim türü*

HAYVANIN VERİM TÜRÜ	Tarım İşletmesi (125)	
	Frekans (adet)	Oran (%)
Etçi	52	41.60
Sütçü	89	71.20
Kombine	33	24.60

* Birden fazla cevap verildiği için, toplam %100.00'ü aşmaktadır.

5.4. İncelenen İşletmelerin Finansmanı

Finansman, işletmenin çalışmalarını sürdürebilmesi için gerekli olan parasal kaynak olarak kabul edilmektedir. Tarım işletmelerinin de mevcut teknolojiyi uygulamak, üretimde kullanmak üzere girdi satın almak ve üretim için gerekli olan yatırımları yapmak için finansman bulmak, diğer bir ifadeyle işletme sermayesi sağlamak zorunda olduğu belirtilmektedir (Dernek, 2006).

Tarımsal faaliyetin de özellikleri dikkate alındığında sermayenin kaynağına göre; *öz kaynaklardan finansman* (işletme sahibi ve varsa ortaklarının gerek işletmenin kuruluşu ve gerekse işletmeye sonradan koyulmuş olan finansman), *yabancı kaynaklardan finansman* (işletmenin dışarıdan borçlanmak yoluyla sağladığı kısa ve uzun vadeli finansman, kredi) ve *oto finansman* (işletmenin bir faaliyet döneminde elde etmiş olduğu gelirden ayırarak bir sonraki üretim dönemini finanse etmesi ya da kendi kendini finanse etmesi) olmak üzere 3 farklı finansman şekli vardır (Çetin, 2008; İnan, 2016; Özvardar, 2019).

5.4.1. İşletmelerin kredi kullanma durumu

Türkiye’de geçimlik aile işletmeleri dışında kalan tarım işletmeleri tarımsal faaliyeti gerçekleştirebilmek için sermayeye ihtiyaç duymaktadırlar. Tarımda sermaye faktörü, üretim faaliyetinden elde edilen gelirlerin tüketilmeyen veya tasarruf edilen kısmının biriktirilmesi yoluyla sağlanmaktadır. Sermayenin biriktirilmesi yetersiz olduğu durumlarda ise işletmeler işletme dışı kaynaklardan borçlanmak suretiyle işletme sermayesi sağlama yoluna gitmektedirler (Fırat, 1999). Diğer bir ifadeyle, Türkiye’de tarım işletmeleri ihtiyaç duydukları sermayeyi; ya öz kaynaklarından (işletme sahibi ve varsa ortakları tarafından işletmenin gerek kuruluş ve gerekse daha sonradan üretim aşamasında konulan finansman), ya yabancı kaynaklardan (işletmenin kısa ve uzun vadeli olmak üzere dışarıdan borçlanarak elde ettiği finansman) ya da oto finansman (işletmenin bir üretim dönemi sonrasında elde etmiş olduğu gelir ile bir sonraki üretim dönemini diğer bir ifadeyle kendi kendini finanse etmesi) yoluyla sağlamaktadır. Dolayısıyla da, işletmenin kendi öz kaynakları ve/veya üretim sezonunda elde ettiği karlar yetersiz olduğunda mecburen yabancı kaynaklardan borçlanma (kredi kullanma) yoluna gitmek zorunda kalmaktadır.

Kredi, “*belirli bir süre sonunda ödemek vaadiyle malların, hizmetlerin, para cinsinden satın alma gücü sağlanması ya da var olan satın alma gücünün belli bir süre sonunda geri alınmak üzere başka bir kimse ya da kuruma devri*” şeklinde tanımlanmaktadır (Parasız, 2003).

Tarımsal kredi birçok kişi tarafından farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Tarımsal kredi; Sayın (1969) tarafından, “*her çeşit gerçek tarımsal üreticilerin üretim faaliyetlerini temin etme, iyileştirme veya çoğaltma amacıyla çeşitli üretim araçlarını elde etmek ve çeşitli nevideki işletme ve tesisat masraflarını karşılamak hususunda öz sermayenin kâfi gelmediğı hallerde nakit sermayeyi tamamlamak için doğrudan doğruya üretimde kullanmak zorunda kaldıkları, ekonomik fayda ve tesiri kısa veya uzun süren yabancı sermaye*”, Aksöz (1972) tarafından “*biçimi ve ödeme durumu göz önüne alınarak belirli bir süre sonunda kullanma bedeli ile birlikte geri ödeme koşulu kabul edilerek, başkasına ait bir mal ya da parayı kullanmak*” ve Baysal (1984) tarafından da “*iftçinin üretim için ihtiyaç duyduğu sermayenin öz kaynaklardan sermaye birikimi yoluyla karşılayamadığı hallerde, sermaye eksikliğini tamamlamak için kullandığı dışarıdan sağlanan kaynaklar*” şeklinde tanımlanmaktadır.

Tarımsal krediler farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır:

- *Vadesine göre krediler:* Kısa vadeli krediler (1-6 ay), orta vadeli krediler (6-12 ay) ve uzun vadeli krediler (1 yıldan fazla).
- *Amacına göre krediler:* Üretim ile ilgili krediler (işletme ve yatırım kredileri), pazarlama kredileri ve tarım sanayi kredileri.
- *Konularına göre krediler:* Bitkisel üretim kredileri, hayvansal üretim kredileri ve tarımsal kalkınma kredileri.

Anket yapılan işletmelerin tamamı 2024 yılında kredi kullandıklarını belirtmişlerdir (Çizelge 5.19). 2025 yılı itibarıyla ise kredi kullanmayı düşünen işletme oranı %82.40 gibi yine yüksek seviyede tespit edilmiştir. Antalya ilinde yapılan araştırmada, tarımsal amaçlı kooperatiflere ortak olan işletmelerin %57.50’si, ortak olmayanların %45.00 ve genel ortalama da %51.25’inin tarımsal amaçlı kredi kullandıkları tespit edilmiştir (Akçaöz ve ark., 2022).

Çizelge 5.19. İncelenen işletmelerin kredi kullanma durumu

KREDİ KULLANIMI		Tarım İşletmesi (125)	
		Frekans (adet)	Oran (%)
2024 Yılında Kredi Kullanma Durumu	Evet	125	100.00
	Hayır	0	0.00
	TOPLAM	125	100.00
2025 Yılında Kredi Kullanma Planı	Evet	103	82.40
	Hayır	22	17.60
	TOPLAM	125	100.00

Genel olarak ifade etmek gerekirse, araştırma bölgesindeki tarım işletmelerinin tarımsal kredi kullanma alışkanlıklarının olduğu söylenebilir ve bu durumda halen devam eden mevcut kredilerinin (ödemesi tamamlanmamış) olması doğaldır. Nitekim incelenen tarım işletmelerinin %73.60'ı devam eden kredi ödemelerinin olduğu belirtmişlerdir (Çizelge 4.20). Kredilerin bir kısmının hasat sonrası ödeneceği düşünüldüğünde ve anket yapılma zamanının da hasat öncesine denk gelmesi dikkate alındığında bu durum beklenen bir sonuçtur.

Çizelge 5.20. İncelenen işletmelerin mevcut / devam eden kredi varlığı

MEVCUT KREDİ VARLIĞI	Tarım İşletmesi (125)	
	Frekans (adet)	Oran (%)
Evet	92	73.60
Hayır	33	26.40
TOPLAM	125	100.00

5.4.2. İşletmelerin kredi kaynakları

Tarım işletmeleri ihtiyaç duydukları sermayeyi değişik yollardan karşılamak durumdadırlar. Genel olarak kredi kaynakları; kurumsallaşmamış (özel kişiler) ve kurumsallaşmış kredi kaynakları (banka vb.) olmak üzere iki grupta yer almaktadır. Kurumsallaşmamış kredilerin genel olarak vadesi kısa, faizi yüksek ve ödeme koşulları ağırdır. Bu kredi kaynaklarına; akraba, tüccar/esnaf, faizci/tefecî veya yerleşim yerinden biri örnek olarak verilebilir. Kurumsallaşmış kredi kaynakları ise; kredi işlemlerini daha önceden belirlenmiş olan belli kriterlere göre yürüten kamu ve özel kuruluşlar olup bunlar kanun ve yönetmeliklerle kurulmuştur ve uyguladıkları faiz oranlarını istedikleri gibi

değiştirmezler. Bu kaynaktan sağlanan kredilerin faiz oranları kişilerden sağlanan kredilere kıyasla çok daha düşük olabilmektedir. Türkiye’de tarım kesimine kredi sağlamak üzere teşkilatlanmış olan kuruluşlar; T.C. Ziraat Bankası, TKK, Tarım Satış Kooperatifi, özel bankalar ve şirketler şeklinde ifade edilebilir. Genel olarak ifade edilmek gerekirse, ülkede tarım işletmelerinin finansmanı için var olan kredi kurumları tarafından açılan kredilerin yetersiz olması durumunda tarım işletmelerinin kurumsallaşmamış kredi kaynaklarına yöneldiği ve kredi başvurusunda bulundukları ifade edilmektedir (Sayılı ve Adıgüzel, 2011: Özcan, 2009).

Türkiye’de tarım kesiminin ihtiyaç duyduğu finansman 2000’li yılların başına kadar neredeyse tamamen kamu bankaları (başta Ziraat Bankası olmak üzere) tarafından karşılanırken, devletin gerçekleştirmiş olduğu bazı yapısal geliştirmeler (ÇKS, TARSİM gb.) neticesinde diğer finans kuruluşlarının da tarım sektörüne kredi sağlamalarının önünü açtığı belirtilmektedir. Eylül-2022 yılı itibarıyla bankaların tarım sektörüne sağladığı toplam kredi miktarı 259 milyar TL olup bu miktarın %22’si kadarı özel bankalar tarafından karşılanmaktadır. Bu veriler göstermektedir ki, tarım kesiminin en büyük kredi kaynağı halen kamu bankalarıdır (Anonim, 2022). Türkiye’de tarım işletmelerine yönelik kredi uygulamalarında uzun yıllar boyunca T.C. Ziraat Bankası ve TKK aktif rol almış iken son yıllarda ise özel bankaların da tarım kesimine yönelik kredi uygulamaları başlattığı ve kredi hacimlerini de sürekli olarak artırdığı belirtilmiştir (Günaydın, 2009). Günümüzde de bu durum aynen devam etmektedir.

1867 yılında “Memleket Sandıkları Nizamnamesi”nin yürürlüğe girmesiyle Osmanlı Devleti’nin her yanında (ilk örnekler Rusçuk, Eski Cuma ve Lefkoşe sandıkları) sandıklar faaliyete başlamış ve uzun yıllar başarılı bir şekilde hizmet vermiştir. Kredilendirme işlemleri sonucunda gelir-gider farkı sonucu ulaştıran karın $\frac{2}{3}$ ’ü sandığın bulunduğu yörenin ihtiyaçlarının (okul, yol, köprü gb.) yapım ve onarımında kullanılmıştır. Ancak ileriki yıllarda sandıkların işleyişinde bozulmalar olmuş ve bu sandıkları etkinliği de azalmıştır. Bunun üzerine sandıkları merkezi yönetime bağlamak suretiyle olumsuzlukların giderileceği düşüncesi ile hükümet 1883’te “Menafi Sandıkları”nı kurmuştur. Bu yeni sistem sandıklara daha ciddi ve bilimsel denetime açık bir işleyiş kazandırır da tamamen yeni ve çağdaş bir örgütlenmeye gereksinim duyulmuştur. Bunun üzerine, mevcut örgütlenmenin bir banka şeklinde organize edilmesi fikri ve eğilimi ağırlık kazanmış ve

II. Abdülhamit'in olur ve onayıyla da 15 Ağustos 1988 tarihinde Menafi Sandıkları'nın yerine işlevlerini üstlenecek olan modern bir finans kuruluşu olarak Ziraat Bankası resmen kurulmuş ve o tarihte faaliyette bulunan Menafi Sandıkları da banka şubelerine dönüştürülerek faaliyetlerine başlamıştır. Menafi hisseler bankaya devredilmiş ve bundan sonraki hisseler de bankanın sermayesine tahsis edilmiştir (Anonim, 2025b).

1924 yılına kadar sadece tarıma finansman sağlayan bir devlet kuruluşu olarak faaliyetlerine devam eden Ziraat Bankası, Cumhuriyet'in kurulmasından sonra 19 Mart 1924 tarihinde bütçe Kanunu ile 30 milyon sermaye ve 99 yıl süreli bir anonim şirket haline gelmiştir. Böylece bankaya, tarımsal krediler yanında her türlü bankacılık işlemlerini sürdürebilme yetkisi verilmiştir (İnan, 2016).

12/06/1937 tarihinde dönemin hükümeti Umumi Heyet tarafından 3202 sayılı kanun ile yetkileri genişletilerek T.C. Ziraat Bankası Kanunu yürürlüğe konulmuştur. Bu kanun ile Ziraat Bankası'nın tarım kredi ve satış kooperatiflerinin bir üst bankası şeklinde çalışmalarıyla ilgili görevleri genişletilmiştir. İlgili kanun ile kurulan Ziraat Bankası, günümüzde 3202 sayılı kanunun yanı sıra 15/11/2000 tarih ve 4603 sayılı kanun ile 22/02/2001 tarihli Banka Genel Kurulu'nda kabul edilen ana sözleşme hükümlerine göre faaliyetlerine devam etmektedir (Özçelik ve ark., 2005). Bu kanun ile bankanın daha önce tabi olduğu 233 sayılı kanun hükmünde kararname ve diğer mevzuat yürürlükten kaldırılmıştır. Kanun ile hazırlanan ana sözleşme hükümlerinde, tarımsal kredilere şartlı bir şekilde yer verilmiş ve Bakanlar Kurulu'nda alınan karar sonucunda tarımsal kredilerin genel esasları belirlenmiştir. Banka, çiftçilere yönelik olarak tarımsal kredileri doğrudan veya Tarım Kredi Kooperatifi ve Tarım Satış Kooperatifi aracılığıyla dolaylı olarak kullanılmaktadır (İnan, 2016). Genel olarak değerlendirildiğinde, Ziraat Bankası gerek kuruluş amacı ve gerekse tarım kesimine vermiş olduğu kredi miktarı açısından değerlendirildiğinde, Türk çiftçisinin en büyük kredi kaynağı durumundadır.

Diğer yandan, ülkede yaşanan 2001 krizi sonrasında bankacılık sektöründe gerçekleşen yeniden yapılandırma ve tarım sektörünün dönüşümü ile birlikte özel bankaların da tarım sektörü (tarım ve hayvancılık) ile ilgilenmeye başladıkları görülmüştür. Bu ilginin nedenleri arasında ilk sırayı, tarım sektörünün AB sürecinde Ortak Tarım Politikası (OTP)'na uyum açısından ilgi odağı olması yatmaktadır. İkinci sırayı ise, daha çok

çiftçiye ulaşmak suretiyle büyük bir Pazar payına sahip olmak ve yeni kar kapılarını aralamak istemeleridir. Ayrıca, tarım işletmelerinin değişik nedenlerle kendi kendilerini finanse etmeleri (oto finansman) zor ve devlet desteklemelerinin de yetersiz olması sonucunda dışarıdan kredi talebinde bulunmaları da özel bankaların bu sektöre ilgili duymasına neden olmuştur (Özvardar, 2019). Son yıllarda tarım sektörünü finanse etmek amacıyla büyük yatırımlar yapan stratejiler uygulayan ve yeni enstrümanlar geliştiren (çiftçi tarım kartları, hasat vadeli krediler, ekipman kredileri gb.) özel bankaların sayısında artışlar gözlemlenmiş ve tarımsal bölgelerde şubeler açmak suretiyle tarım bankacılığı alanında uzman ekipler kurmuş ve yetiştirmişlerdir. Bu bankaların tarım kesimine yönelik olarak ürün ve hizmet sayılarında ve dolayısıyla bunları kullanan çiftçi sayısında da hızlı bir şekilde artışlar olmuştur. Sonuç olarak, tarım sektörünün finansmanında kamu bankalarının yanında özel bankaların da aktif rol aldığı ve tarım işletmelerine önemli miktarda kredi kullandığı görülmüştür.

Kamu ve özel bankalarının yanında tarım kesimine kredi sağlayan kuruluşlardan biri de TKK'dir. Bunlar; Cumhuriyetin kurulmasından sonra, kooperatif ilkelerine uygun olacak şekilde, hissedarlarının (ortaklarının) her türlü ayni ve nakdi ihtiyaçlarını kısa ve orta vadeli kredi yoluyla karşılamak, ürettikleri ürünleri değerlendirmek, üretim malzemesi ve ekipman taleplerini karşılamak, ortakları eğitmek ve sigorta acenteliği yapmak gibi birçok amaç bağlamında kurulmuşlardır. Bu kooperatifler, banka şubesi olmayan köy, kasaba gibi küçük yerleşim yerlerinde de faaliyet göstermek suretiyle çiftçilerin ihtiyaçlarına cevap vermektedirler (Özvardar, 2019). Diğer bir ifadeyle, bankalar ile çalışmaları zor olan küçük çiftçilerin kredi ihtiyaçları bu kooperatifler kanalıyla karşılanmaktadır (Dernek, 2006). Bu kooperatifler finansman ihtiyaçlarını; öz kaynakları (kooperatif ortaklarının katılım payları, yedek akçe fonları ve dağıtılmamış karlar) ile birlikte T.C. Ziraat bankası ve diğer bankalardan sağlanan yabancı kaynaklarla (kredi) tedarik etmektedir.

2001 yılındaki ekonomik kriz (bankacılık krizi) ile bankalar yeniden yapılanmaya gitmişlerdir. Bu bağlamda, Ziraat Bankası'nın yeni yapılanması ile birlikte bankanın TKK'ne düşük maliyetli fon sağlama görevi sona ermiştir (Demirtaş, 2015). TKK tarafından çiftçilere yönelik kullanılan kredilerde özkaynak katkısı; 2000 yılında %12.5, 2001 yılında %58, 2002 yılında %67 ve 2003 yılında da %85'e yükselmiş olup

Ziraat Bankası kaynaklı kredi payının azaldığı görülmektedir (Özçelik ve ark., 2005). Ziraat Bankası 2005 yılında düşük faizli kredi uygulamasını tekrar başlatmış ve TKK'nin banka kaynaklı düşük faizli kredi kullanımlarında artışlar yaşanmıştır (Demirtaş, 2015).

TKK Tarım Kredi Grubu; ülkenin tüm coğrafi bölgelerinde yer alan 1 611 adet kooperatifi, 800 bini aşkın ortağı, altısı Türkiye'nin 500 büyük sanayi kuruluşu listesinde yer alan toplam 18 adet şirketi, 52 adet üretim tesisi ve binlerce deposu ile 8.7 milyon m² büyüklüğündeki faaliyet alanında çalışmaktadır. Böylece hem çiftçilerin kredi ihtiyaçlarını karşılamakta ve hem de üretilen tarımsal ürünleri işleyerek 4 500 adet satış noktası ile nihai tüketicilere ulaştırmaktadırlar (Anonim, 2025c). Tarım Kredi Kooperatifleri, farklı birçok sektörde faaliyet gösteren her biri kendi alanında öncü olan şirketleri Tarım Kredi Holding adı altında bir araya getirmiştir. Kooperatife ait iştirak ya da şirketler; Gübretaş, Gübretaş Maden Yatırımları A.Ş., Bereket Sigorta, Bereket Emeklilik, Tarım Kredi Yem Sanayi ve Ticaret A.Ş., tarım Kredi Tedarik Üretim, Tarım Kredi Koop, TAREKS (Tarım ve Kredi Tohumculuk A.Ş.), Tarım Kredi Teknoloji, TARKİM (Tarkim Bitki Koruma Sanayi ve Ticaret A.Ş.), Tarım Kredi Hayvancılık, Tarım Kredi Lojistik, Tarım Kredi İmece Plastik, Tarım Kredi LİDAŞ (Tarım Kredi Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk A.Ş.), Tarım Kredi Et Ürünleri A.Ş., Tarım Kredi Süt Ürünleri A.Ş. ve Tarım Kredi Yağ Sanayi ve Ticaret A.Ş.'dir (Anonim, 2025d).

Banka ve kooperatifler dışında kurumsallaşmamış kredi kaynakları içerisinde yer alan şahıslar da tarım işletmelerine kredi kullanırmaktadırlar. Zaman göre değişmekle birlikte, bu şekilde kredi verenler; bu işi meslek edinmiş faizci kimseler ile birlikte tarım araç-gereçlerin satışını yapan tüccar, toptancı, ihracatçı, komisyoncu, kabzımal ve köy bakkalı gibi çeşitli ticaret erbabı ve esnaflardır. Bu tür yüksek faizli özel şahıs kredilerine “Tefeci veya Murabaha Kredileri” adı verilmektedir (Özcan, 2009).

İncelenen işletmelerin tamamı değişik kaynaklardan olmak üzere kredi kullandıklarını ifade etmişlerdir. Aynı zamanda bir işletmenin birden fazla kaynaktan kredi temin ettikleri tespit edilmiştir. Anket yapılan işletmelerin tamamının kredi kaynağı Ziraat Bankası iken %39.20'si TKK, %33.60'ı ürünlerinin sattıkları veya tohum vb. girdilerini temin ettikleri zahireciler, %5.60'ı özel bankalar ve %1.60'ı da akrabalarını kredi kaynakları olarak tercih ettiklerini ifade etmişlerdir (Çizelge 5.21). Sonuç olarak,

bölgedeki tarım işletmelerin ihtiyaç duydukları sermayeyi başta Ziraat Bankası olmak üzere TKK ve zahirecilerden karşıladıkları, buna karşın özel bankaların tercih edilme nedenlerinin ise iyi araştırılması gerektiği söylenebilir.

Çizelge 5.21. İncelenen işletmelerde kullanılan kredi kaynakları*

KREDİ KAYNAKLARI	Tarım İşletmesi (125)	
	Frekans (adet)	Oran (%)
Ziraat Bankası	125	100.00
Tarım Kredi Kooperatifi	49	39.20
Zahireciler	42	33.60
Özel Bankalar	7	5.60
Akrabalar	2	1.60

* Birden fazla cevap verildiği için, toplam %100.00'ü aşmaktadır.

Yozgat ili Merkez ilçede yapılan araştırmada, tarım işletmelerinin en önemli kredi kaynağı Ziraat Bankası (%54.44) ve yalnızca TKK'den kredi kullananların payı %2.22 iken hem banka ve hem de kooperatifin birlikte kredi kaynağı olma payı da %43.34 olarak tespit edilmiştir. Aynı araştırmada, üreticilerin Ziraat Bankası'ndan aldıkları krediler yeterli olmadığı durumlarda ürünleri sattıkları ve/veya girdi satın aldıkları tüccarlardan (%48.89), akraba-eş dostlardan (%15.56), TKK'nden (%14.44) ve aracı-tefecilerden (%1.11) de kredi kullandıkları saptanmıştır (Kızılaslan ve Köksal, 2002). Tokat ili Turhal ilçesinde yapılan araştırmada, tarım işletmelerinin %58.61'i kurumsallaşmış (Ziraat Bankası, kooperatif gb.) kredi kaynaklarından, %17.64'ü kurumsallaşmamış kredi kaynaklarından ve %23.75'i de her iki kaynaktan kredi kullandıklarını ifade etmişlerdir (Kızılaslan and Adıgüzel, 2007). Bursa ilindeki meyvecilik işletmelerinin birden fazla kaynaktan kredi kullandıkları ve bunların da %92.98 ile Ziraat Bankası, %38.60 ile TKK, %19.30 ile Pancar Ekicileri Kooperatifi ve %10.53 ile de özel bankalar olduğu belirtilmiştir (Erdal, 2012). Tokat ili Merkez ilçede yapılan araştırmada, anket yapılan tarım işletmelerinin %54.55'inin her yıl kooperatiften kredi kullandığı, anket yapılan yılda da bu oranın %65.15 olduğu, kredi kullanan çiftçilerin %93.02'sinin aynı ve %6.98'inin de nakdi kredi kullandıkları tespit edilmiştir (Sayılı ve Adıgüzel, 2013). Adana ilinde yapılan araştırmada, üreticilerin borç kaynakları olarak %42.86 ile Ziraat Bankası, %20.88 ile özel bankalar, %15.38 ile TKK, %12.09 ile borç veren şahıslar, %4.39 ile diğer kooperatifler, %3.30 ile arkadaş-akraba ve %1.10 ile de diğer kamu bankaları olduğu (%84.61'i teşkilatlanmış ve %15.39'u teşkilatlanmamış kaynaklar), diğer yandan en çok kredi sağlanan kaynağın %62.50 ile bankalar, %22.73 ile Tarım

Kredi Kooperatifi ve %14.77 ile de şahıslar olduğu tespit edilmiştir (Demirtaş, 2015). Doktor Araştırma Şirketi tarafından Türkiye genelinde yapılan araştırma sonuçlarına göre, tarıma en çok kredi sağlayan kurumun %43 ile TTK, %42 ile banka, %31 ile bayi, %14 ile tüccar ve %3 ile de fabrika olduğu belirlenmiştir (Anonim, 2018a). Tokat-Merkez ilçeye bağlı 6 köyde yapılan araştırmada, tarım işletmelerinin kredi kaynakları Ziraat Bankası (%48), TTK (%32), özel bankalar (%18.4) ve Tarım Satış Kooperatifi (%1.6) şeklinde tespit edilmiştir (Erdal ve Erdal, 2019). Tekirdağ ilinde yapılan araştırmada, üreticilerin beyan ettikleri kredi kaynakları; Ziraat Bankası (%82.2), Vakıflar Bankası (%7.1), özel bankalar (%16.6), TTK (%61.5), önder çiftçi danışmanlık (%3.6), zahireciler (%3.6), tefeciler (%0.6) ve diğer (%3.6) şeklinde tespit edilmiştir (Özvardar, 2019). Hatay ilinde yapılan araştırmada, süt sığırcılığı işletmelerinin %39.72'sinin bankalar, %51.77'sinin yem bayileri, %2.13'ünün TTK, %2.13'ünün şahıslar ve %4.26'sinin de diğer kaynaklardan kredi kullandıkları, kredi kullanılan dış kaynakların başında ise Ziraat Bankası'nın (%58.08) geldiği; pamuk yetiştiren işletmelerle yapılan araştırmada ise, kredi kullanan işletmelerin %93.10'unun bankalar, %4.60'ının şahıs+tüccar ve %2.30'unun da TTK'nden kredi kullandıkları belirlenmiştir (Semerci, 2021). Antalya ilindeki üreticilerin kredi kaynakları; %60.98 ile şahıslar (tüccar, firma ve akrabalar), %41.46 ile Ziraat Bankası, %21.95 ile diğer bankalar, %9.76 ile TTK ve %14.63 ile de diğer kooperatifler şeklinde tespit edilmiştir (Akçaöz ve ark., 2022). Türkiye genelinde (28 ilde) aktif olarak tarımsal üretim yapan 596 adet tarım işletmesiyle yapılan anket çalışmasının yer aldığı araştırmada, 2022 yılı itibariyle çiftçilerin finansman kaynakları; banka kredisi/tarım kart kullanma (%60), TTK kredisi (%27), girdi bayisinden vadeli mal alma/borç alma (%24), ürünü satın alan alıcıdan avans alma (%5), aile/akraba/arkadaşlardan borç alma (%3) ve diğer (%1) şeklinde tespit edilmiştir (Anonim, 2022). Giresun ilindeki fındık üreticilerinin kredi kaynaklarının %29.3 ile Ziraat Bankası, %26.8 ile Halkbank, %14.1 ile Garanti Bankası, %12.6 ile Denizbank, %6.6 ile Vakıfbank, %5.6 ile İş Bankası, %2.5 ile TTK, %1.0 ile Akbank, %0.5 ile Finansbank, %0.5 ile ING Bankası ve %0.5 ile de Yapı Kredi Bankası olduğu belirtilmiştir (Orak ve Tahsin, 2023).

Anket yapılan işletmelerin en önemli kredi kaynağı olarak Ziraat Bankası'nı tercih etme sebepleri olarak; ülkenin çok geniş bir alanında faaliyet göstermesi, kredi faiz oranlarının uygun olması ve sübvansiyon uygulamaları olduğu ifade edilebilir. Diğer bir ifadeyle,

araştırma bölgesindeki tarım işletmeleri kredi kullanmada, kuruluş amacı tarım sektörünü destekleme olan Ziraat Bankası'nı birinci tercih olarak görmektedirler.

T.C. Ziraat Bankası tarım sektörü için çok önemli olup bu sektöre kredi sağlayan en önemli kaynaklardan birisidir. 30.06.2025 tarihi itibarıyla 10 713 adet banka şubesinden 1 739 adet (%16.23) Ziraat Bankası'na aittir. Tüm ülke geneli itibarıyla kullandırılan toplam nakdi kredi miktarı 19 320 900 641 TL olup bunun %15.85'i (3 061 439 558 TL) Ziraat bankası tarafından karşılanmaktadır. Yine ülke genelinde kurumsal krediler olarak kullandırılan 14 673 458 695 TL'lik kredinin %17.67'si (2 592 998 246 TL) yine bu banka tarafından karşılanmaktadır. Ülke genelinde tarım sektörü için toplam kullandırılan kredinin (1 076 205 493 TL) %70.73 (761 238 058) gibi çok büyük bir kısmı tek başına Ziraat Bankası tarafından karşılanmaktadır (Anonim, 2025e). Bu sonuçlara göre, Ziraat Bankası'nın Türk tarımının ve çiftçisinin en önemli kredi kaynağı durumundadır.

Reşadiye ilçesi Ziraat Bankası Şubesinin kayıtlarına göre, 2024 yılı itibarıyla tarım sektörüne kullandırılan kredilerin toplam nakdi kredilere oranı %65.28'dir (Çizelge 5.22).

Çizelge 5.22. Reşadiye ilçesi Ziraat Bankası şubesi tarafından kullandırılan kredilerin dağılımı

KREDİ DAĞILIMI	Y I L L A R				
	2020	2021	2022	2023	2024
Toplam Aktifler (TL)	18 138 645.40	273 26 166.87	446 427 919.41	780 941 209.13	1 143 931 535.13
Nakdi Krediler (TL)	107 008 963.41	123 071 499.0	173 330 406.15	261 233 417.89	361 356 163.74
Tarım Sektörü	20 855 985.19	34 536 657.80	68 285 300.33	158 737 293.13	235 888 916.01
Sübvansiyonlu	18 680 486.22	31 723 662.28	64 906 398.79	154 890 413.17	229 173 543.07
Diğer (Sübvansiyonsuz)	2 175 498.97	2 812 995.52	3 378 901.54	3 846 879.96	6 715 372.94
Tarım Kredilerinin Toplam Kredilere Oranı (%)	19.49	28.06	39.40	60.76	65.28
Yakın İzlemedeki Krediler (TL)	3 449 018.95	11 795 961.51	3 314 612.55	8 895 845.45	37 102 346.26
Tarım Sektörü	444 356.51	1 856 066.19	912 904.42	3 210 840.71	9 688 546.16
Yakın İzleme İçerisinde Tarım Kredi Payı (%)	12.88	15.73	27.54	69.09	26.11
Takipteki Krediler (TL)	1 182 772.20	2 217 843.60	1 586 357.13	1 572 788.08	2 688 535.14
Tarım Sektörü	60 167.93	158 049.88	130 510.59	118 236.51	150 793.61
Takip İçerisinde Tarım Kredi Payı (%)	5.09	7.13	8.23	7.52	5.61

Kaynak: Anonim, 2025f. T.C. Ziraat Bankası Reşadiye Şubesi Kayıtları (03.10.2025)

Yıllar itibarıyla incelendiğinde; ilgili şubenin tarım kesimine kullandırdığı kredilerin toplam nakdi kredilere oranları; 2020 yılında %19.49, 2021 yılında %28.06, 2022 yılında %39.40, 2023 yılında %60.76 ve 30.09.2025 yılında da %61.23'tür (Anonim, 2025f). Bu sonuçlar, son yıllarda ilgili bankanın toplam kullandırdığı nakdi krediler içerisinde tarıma

özel bir önem verdiğini ve bankanın kuruluş amacına uygun hareket ettiğini göstermektedir ve çok önemlidir.

TKK'nin ortak tarım işletmelerine yönelik olarak; ihtiyaç duyulan birçok girdiyi (gübre, tohum, mazot, zirai mücadele ilaçları, karma hayvan yemi ve tarımsal araç/gereçler) en uygun koşullarda temin etmeye çalışmaktadır. İlgili kooperatifin; İşletme Kredileri ve Yatırım Kredileri olmak üzere iki farklı kredi uygulaması bulunmaktadır:

- *İşletme kredileri*; kısa vadeli krediler olup ortağı olan üreticinin tarımsal faaliyetini gerçekleştirebilmesi için gerekli olan girdilerini temin etmek amacıyla kullandırılan ve azami 1 yıl vadeli olan kredi türüdür. Ancak su ürünleri yetiştiriciliği ile büyükbaş hayvan besiciliği (canlı hayvan materyali alım kredileri dâhil) konularında kredinin vadesi 18 aya kadar çıkabilmektedir. Bu krediler; Ayni Kredi, Nakdi Kredi, Sigorta Primi Kredisi ve Diğer İşletme Kredileri (Hizmet Bedeli Kredileri ile Toprak Analizi Kredileri) olmak üzere 4 alt başlığa ayrılmaktadır.
- *Yatırım Kredileri*; tarım işletmesinin canlı ve cansız demirbaş unsurlarını oluşturmakta olan her türlü araç-gereç, traktör, biçerdöver, tarımsal araç lastikleri, sergi/örtü malzemeleri, arı kovanı, su ürünleri ekipmanları, ipekböcekçiliği ve kümes hayvanı yetiştiriciliğinde kullanılmakta olan canlı ve cansız donatma malzemeleri, irat hayvanı temini ve bitkisel üretime yönelik olmak üzere her türlü fidan ihtiyacının karşılamak üzere açılan orta vadeli (en fazla 4 yıla kadar) kredilerdir. Bu kredi türleri; Tarımsal Araç-Gereç Kredileri, Hayvancılık yatırım Kredileri ile Basınçlı Sulama Kredileri adı altında 3 farklı kredi türünden oluşmaktadır (Anonim, 2025g).

2375 Sayılı Reşadiye TKK'ne 2024 yılı itibariyle kayıtlı ortak sayısı 652 iken aktif ortak sayısı ise 384 olup bunlara 11 732 954.39 TL'lik işletme kredisi kullandırılmıştır (Çizelge 5.23). İşletme kredileri; tohum, kimyevi gübre, bitki besleme ürünleri, ilaç, hayvan yemi, motorin, tarımsal alet-makine gb. unsurlar için kullandırılmıştır. Kullandırılan kredi miktarında bir önceki yıla (2023) göre %131.20'lik bir artış söz konusudur. Kooperatif tarafından kullandırılan kredilerden toplam 17 976.71 TL'lik kredi miktarının bir kısmı ertelenmiş (%6.57) ve bir kısmı da (%93.43) taksitlendirilmiştir. Kooperatifin toplam kredi alacağı 11 750 932.10 TL, yıl içerisinde kullandırdığı kredi miktarı 15 789 326.43

TL ve toplam tahsilat tutarı 10 849 681.4 TL olup cari tahsilat oranı da %100 olarak gerçekleşmiştir.

Çizelge 5.23. 2375 sayılı Reşadiye TKK tarafından kullandırılan kredilerin dağılımı

KREDİ BİLGİLERİ		Y I L L A R				
		2020	2021	2022	2023	2024
Kayıtlı / Aktif Ortak Sayısı (adet)		515 / 289	545 / 328	612 / 357	619 / 366	652 / 384
İşletme Kredisi (TL)		1 734 702.47	2 747 091.81	6 505 704.51	5 074 717.63	11 732 954.39
Nakdi Kredi Tutarı (TL)		272 462.35	182 701.56	117 589.00	0	0
Donatma Yıllık Taksit		58 418.28	20 219.99	18 095.47	-16.22	0
Donatma Kredisi		21 332.82	10 773.48	-137.34	51.14	1.00
Muhasebe Vadesi Geçen		278 968.32	92 904.46	27 704.53	18 196.59	0
Kredi İdari Takip		87 393.75	0	0	0	0
Kredi Kanuni Takip		0	39 491.24	0	0	0
Kredi Muaccel		0	0	0	0	0
Kredi İcra		186 734.80	25 256.50	16 691.47	16 691.47	0
Erteleme / Taksitlendirme / Yenileme Kredileri (TL)	Ertelenen	61 827.22	40 607.73	34 509.61	4 219.00	1 181.71
	Taksitlendirilen	0	5 466.07	38 065.94	34 462.87	16 795.00
	Yenileme	57 885.72	37 874.70	13 183.71	0	0
	TOPLAM	119 712.94	83 948.50	85 759.26	38 681.87	17 976.71
Toplam Kredi Alacağı (TL)		2 213 134.83	2 954 938.24	6 637 126.43	5 131 631.01	11 750 932.10
Yıl İçinde Kullan. Krediler (TL)		2 233 665.88	3 608 022.96	8 185 939.09	7 801 038.59	15 789 326.43
Toplam Tahsilat Tutarı (TL)		2 143 545.21	2 994 625.36	4 778 518.86	9 653 333.17	10 849 681.45
Genel / Cari tahsilat Oranı (%)		88.66 / 95.97	97.88 / 100	99.65 / 100	99.83 / 100	100 / 100

Kaynak: Anonim, 2025h. 2375 Sayılı Reşadiye Tarım Kredi Kooperatifi Kayıtları (06.10.2025)

Kredi kullanan tarım işletmeleri kredi kaynaklarından birtakım beklentiler (kredi limitinin artırılması, faiz oranının düşüklüğü, vadenin uzatılması gb.) içerisinde olabilmektedir. Bu durum araştırma bölgesi için de geçerlidir. Sayılı ve Adıgüzel (2013) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, Tokat-Merkez ilçedeki tarım işletmelerinin ortağı oldukları TKK'nde olan beklentileri; %43.94 ile kredi limitlerinin yükseltilmesi, %27.27 ile kredi vadelerinin daha uygun hale getirilmesi, %24.24 ile faiz oranlarının düşürülmesi, %15.15 ile bürokratik işlemlerin azaltılması, %7.58 ile kredi teminatlarının azaltılması, %4.55 ile girdi fiyatlarının piyasaya kıyasla daha düşük olması, %4.55 ile kooperatifin faal olarak çalışması, %1.51 ile kefillik durumunun düzeltilmesi, %1.51 ile borçların yapılandırılması ve %1.51 ile tüm ortaklara eşit davranılması şeklinde belirtilmiştir.

Tarım işletmelerinin bazıları özel bankalardan da kredi kullanmalarına karşılık kredi kullanmada ilk tercih edilen kurum Ziraat Bankası'dır (Çizelge 5.24). Bununla birlikte, kredi kullanmada ilk tercihi olarak TKK'ni seçen işletmelerin oranı %1.60 ve zahirecileri seçen işletmelerin oranı da %0.80 gibi çok düşük düzeylerde olduğu tespit edilmiştir. Bunda; kullanılan kredi limiti, faiz oranı (devlet destekli sübvansiyon kredisi gb.), vadesi,

güven duygusu ve alışkanlıklar büyük rol oynayabilmektedir. Bölgede hiçbir tefeciden kredi kullanılmaması ve bunların işletmelerin kredi kullanma öncelikleri arasında yer almaması da çok önemlidir.

Çizelge 5.24. İncelenen işletmelerin kredi kullanımında ilk tercih ettikleri kurum/kişi

İLK TERCİH EDİLEN KURUM/KİŞİ	Tarım İşletmesi (125)	
	Frekans (adet)	Oran (%)
Ziraat Bankası	122	97.60
Diğer Devlet Bankaları	0	0.00
Özel Bankalar	0	0.00
Tarım Kredi Kooperatifi	2	1.60
Zahireci	1	0.80
Tefeci	0	0.00
TOPLAM	125	100.00

Özvardar (2019) tarafından yapılan çalışmada, Tekirdağ ilindeki çiftçilerin kredi kullanmadaki ilk tercihlerinin Ziraat Bankası (%72.7), TKK (%23) ve diğer kurumlar (%4.3) olduğu belirtilmiştir. Türkiye’de genel olarak tarımsal kredi kullanımında gerek kredi kaynağı ve gerekse kredinin parasal büyüklüğü açısından üreticilerin ilk tercihinin T.C. Ziraat Bankası olduğu belirtilmektedir (İnan, 2016).

5.4.3. İşletmelerin kredi kaynaklarını tercih etme nedenleri

Daha önce de belirtildiği üzere, tarım işletmelerinin bir kısmı ihtiyaç duydukları sermaye için kullanacakları kredi için çoğunlukla kurumsallaşmış veya teşkilatlanmış kredi kaynakları olan bankaları tercih etmekte olup bunun birçok farklı nedeni olabilmektedir. İncelenen işletmelerin $\frac{3}{4}$ ’ü bankalardan kredi kullanmayı tercih etmelerinde bankaların güven vermesini belirtmiş iken %53.60’ı uygulanan kredi faiz oranının avantajlı olmasını, %11.20’si kurum ya da kurumda çalışanların tanıdık olmasını, %0.80’i bu kurumlarda hazine destekli (sübvansiyonlu) kredi uygulaması olmasını, %0.80’i ihtiyacı gidermek anlamında kredi kullandıklarını ve %0.80’i de kendi işletmelerindeki sermaye yetersizliğinden dolayı mecburiyet olduğunu ifade etmişlerdir (Çizelge 5.25). Anket yapılan işletmelerin tamamının Ziraat Bankası’ndan kredi kullandıkları ve bunda da karşılıklı güven ortamının oluşmasının büyük etkisi olduğu söylenebilir. Ayrıca bu

kurumlarda kredi faiz oranlarının diğer kredi kaynaklarına kıyasla daha uygun olması (özellikle sübvansiyonlu kredi uygulaması) da önemli bir etkidir.

Çizelge 5.25. İncelenen işletmelerin bankalardan kredi kullanmayı tercih etme nedenleri*

TERCİH NEDENLERİ	Tarım İşletmesi (125)	
	Frekans (adet)	Oran (%)
Faiz oranının avantajlı olması	67	53.60
Tanıdık olması	14	11.20
Bankaların güven vermesi	94	75.20
Hazine destekli kredi uygulamasının olması	1	0.80
İhtiyacı gidermek	1	0.80
Mecburiyet	1	0.80

* Birden fazla cevap verildiği için, toplam %100.00'ü aşmaktadır.

Kızılaslan ve Köksal (2002) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, Yozgat ile merkez ilçedeki tarım işletmelerinden Ziraat Bankası'ndan kredi kullananların nedenleri; kredi vadesinin uygunluğu (%78.89), başka çarenin olmaması (%71.11), banka ile iyi ilişkinin varlığı (%25.56), bankanın istediği teminatı sağlama (%18.89), bankanın istenen kadar krediyi vermesi (%7.78) ve kredi faiz oranının uygun olması (%1.11) şeklinde tespit edilmiştir. Tekirdağ ilindeki çiftçilerin bankalardan kredi kullanmayı tercih etmelerinin sebepleri; faiz oranının avantajlı olması (%47.3), tanıdık olması (%1.2), bankaların güven vermesi (%39.1) ve diğer nedenler (%14.2) şeklinde tespit edilmiştir (Özvardar, 2019). Antalya ili Kaş ilçesinde Ziraat Bankası'nda kredi kullanan çiftçiler ile yapılan araştırmada, banka tercih edilme nedenleri birden fazla olmak üzere; sübvansiyonlu kredi uygulaması (%32.4), bankaya güven duyma (%39.2), banka ile iyi ilişkilerin olması (%54.1), düşük faiz oranı (%98.65), çevre, aile vb. baskısı (%2.70), yabancı ortaklı bankalara kredi için ipotek verilmesinin yabancılara arsa satışı gibi algılanması (%56.76) şeklinde olduğu belirtilmiştir (Özcan, 2009). Antalya ilindeki üreticilerin bankadan tarımsal kredi kullanırken dikkat ettiklerin hususların başında faiz oranı gelirken bunu sırasıyla vade durumu, kredinin maliyeti, sektördeki uzmanlığı, kredi işlemlerindeki kolaylık, zor durumda kalınırsa bankanın tutumu, bankanın büyüklüğü ve bankanın sunduğu danışmanlık hizmeti izlemektedir (Akçaöz ve ark., 2022).

Ankete katılan tarım işletmelerinin yaklaşık 1/3'ü (42 adet işletme) kredi alma kaynağı olarak zahirecileri tercih ettiklerinin belirtmişlerdir. Zahireciler, kurumsallaşmamış kredi kaynağı olarak kabul edilmektedir. Zahirecilerden kredi kullanan tarım işletmeleri bunun

nedenleri olarak; %66.67 ile bunların tanıdık olmasını, %38.10 ile kredi kullanılan ve/veya kullanılacak olan bankalardaki kredi limitlerinin oluşmamasını ve/veya kredi limitinin yetersiz olmasını, %21.43 ile kredi kullanırken ipotek istenmemesini veya olmamasını ve %2.38 ile de kredi alınabilecek bankaların güven vermemesini belirtmişlerdir (Çizelge 5.26).

Çizelge 5.26. İncelenen işletmelerin zahirecilerden kredi kullanmayı tercih etme nedenleri*

TERCİH NEDENLERİ	Tarım İşletmesi (42)	
	Frekans (adet)	Oran (%)
Bankalarda yeteri kadar kredi limitinin oluşmaması ve/veya istedikleri kadar kredi kullanamamaları	16	38.10
İpotek olmaması	9	21.43
Tanıdık olması	28	66.67
Bankaların güven vermemesi	1	2.38

* Birden fazla cevap verildiği için, toplam %100.00'ü aşmaktadır.

Doktar araştırma şirketinin ülke genelinde yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre, kredi kullanmada bankaları tercih etmeyen çiftçiler, bu duruma neden olarak; yüksek faiz (%27), ihtiyaç duymama (%21), kredi alamama (%13), vade günü erteleme olmaması (%10), prosedür çokluğu (%8), başka borcunun olması (%7), avantaj olmaması (%6), güvenmeme (%5) ve diğer faktörleri (%4) ileri sürmüşlerdir (Anonim, 2018a). Tekirdağ ilinde yapılan araştırmada, zahireci veya tefeciden kredi kullanan (sırasıyla 9 işletme ve 1 işletme) işletmeler buna neden olarak; bankalarda yeterli limitin oluşmaması (%2.4), ipotek olmaması (%1.2), tanıdık olması (%3) faiz oranı (%0.6) ve diğer sebepleri (%1.2) göstermişlerdir (Özvardar, 2019). Antalya ilinde yapılan araştırmada, üreticilerin şahıslardan kredi kullanmalarının en önemli nedeni faiz oranı gelirken bunu sırasıyla tanıdık olması, daha hızlı borç temini, resmi işlemlerin olmaması, ipotek olmaması, vadenin istenildiği gibi ayarlanabilmesi ve bankaların güven vermemesi hususları takip etmektedir (Akçaöz ve ark., 2022).

Araştırma sonucunda elde edilen veriler şunu göstermektedir ki, kredi kullanan tarım işletmeleri kredi kullandıkları kaynakları tercih ederken kendilerine göre bir takım faktörleri ön plana çıkarmakta veya önemsemektedirler. Tercih edilen faktörler bir işletme için çok önemli iken bir başka işletme için ise hiç önemli olmamakta veya daha

az önemsenmektedir. Örneğin anket yapılan işletmelerden bankalardan kredi kullananlar için “*tanıdık olması*” ve “*bankaların güven vermesi*” faktörleri az ya da çok önemli iken banka yerine zahirecilerden kredi kullanan tarım işletmeleri için ise “*kredi aldıkları kişilerin tanıdık olması*” ve “*bankaların güven vermemesi*” faktörleri önemli olarak görülmektedir.

Ankete katılan işletmelerin kredi kaynaklarını öncelikli olarak sıralamaları istenmiş ve elde edilen sonuçlar Çizelge 5.27’de verilmiştir.

Çizelge 5.27. İncelenen işletmelerin kredi kaynaklarını öncelikli olarak sıralaması

KREDİ KAYNAKLARININ ÖNCELİK SIRASI		Tarım İşletmesinin Kredi Kaynağı (125)				
		Ziraat Bankası	Tarım Kredi Kooperatifi	Zahireci	Özel Banka	Akraba
1	Frekans (adet)	123	0	0	0	0
	Oran (%)	98.40	0.00	0.00	0.00	0.00
2	Frekans (adet)	2	46	15	5	1
	Oran (%)	1.60	36.80	12.00	4.00	0.80
3	Frekans (adet)	0	3	25	1	1
	Oran (%)	0.00	2.40	20.00	0.80	0.80
4	Frekans (adet)	0	0	2	1	0
	Oran (%)	0.00	0.00	1.60	0.80	0.00
5	Frekans (adet)	0	0	0	0	0
	Oran (%)	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Kredi Kullanmıyor	Frekans (adet)	0	76	83	118	123
	Oran (%)	0.00	60.80	66.40	94.40	98.40
TOPLAM	Frekans (adet)	125	125	125	125	125
	Oran (%)	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Çizelge incelendiğinde, tüm kredi kaynakları içerisinde en önemli kredi kaynağı olarak (öncelik sırası) Ziraat Bankası görülmektedir. İncelenen işletmelerin %98.40’ı Ziraat Bankası’nı kredi kaynağı olarak birinci ve %1.60’ı da ikinci önceliğe koymaktadır. Benzer şekilde, tarım işletmeleri içerisinde kredi kullanmada; TKK’ni ikinci önceliğe koyanların oranı %36.80 ve üçüncü önceliğe koyanların oranı %2.40 (birinci, dördüncü ve beşinci öncelik yok), zahirecileri ikinci önceliğe koyanların oranı %12.00, üçüncü önceliğe koyanların oranı %20.00 ve dördüncü önceliğe koyanların oranı da %1.60 (birinci ve beşinci öncelik yok), özel bankaları ikinci öncelik yapanların oranı %4.00, üçüncü öncelik yapanların oranı %0.80 ve dördüncü öncelik yapanların oranı %0.80 (birinci ve beşinci öncelik yok), akrabaları ikinci önceliğe koyanların oranı %0.80 ve

üçüncü önceliğe koyanların oranı da %0.80 (birinci, dördüncü ve beşinci öncelik yok) olarak saptanmıştır.

Antalya ilinde yapılan araştırmada çiftçilerin kredi kullanmada Ziraat Bankası'nı tercih etme nedenlerinin başında çiftçiye sübvansiyonlu (indirimli) kredi veren tek banka olmasını düşünmeleri gelirken bunu sırasıyla faiz oranlarının uygun olması, bankaya olan güven duygusu, banka ile iyi ilişkilerin olması ve aile bireylerinin istemesi hususları takip etmektedir (Akçaöz ve ark., 2022).

5.4.4. İşletmelerin kredi kullanma dönemleri

Tarım işletmelerinin krediye olan ihtiyaç dönemleri farklılık arz edebilmektedir ve işletmeden işletmeye de değişebilmektedir. Anket yapılan işletmelerin kredi kullanma dönemlerine ilişkin veriler Çizelge 5.28'de verilmiştir.

Çizelge 5.28. İncelenen işletmelerin krediyi kullanma dönemleri*

KREDİNİN KULLANILDIĞI DÖNEM	Tarım İşletmesi (125)	
	Frekans (adet)	Oran (%)
Hasat öncesi	12	9.60
Hasat sonrası	12	9.60
Kurban bayramı sonrası hayvan alımı	37	29.60
İşletme sermayesi ihtiyacı ortaya çıkması	77	61.60
Yatırım (işletme edinimi, hayvan / makine / ekipman / traktör vs. alımı) yapılması	26	20.80
Yılın herhangi bir zamanında ihtiyaç olması	45	36.00

* Birden fazla cevap verildiği için, toplam %100.00'ü aşmaktadır.

Çizelge incelendiğinde; işletmelerin %61.60 gibi çoğunluğunun işletmenin sermayeye ihtiyacı ortaya çıktığında kredi kullanıldığını belirtmiş iken bunu sırasıyla %36.00 ile ihtiyaç olduğunda yılın herhangi bir zamanı, %29.60 ile kurban bayramı sonrası yeni dönemde besiyeye alınacak hayvan alımı zamanı, %20.80 ile işletmeye yönelik yeni yatırım yapılacağı zaman, %9.60 ile hasat öncesi ve %9.60 ile de hasat sonrası işgücü, makine, girdi temini gibi nedenlerle gereksinim duyulması durumları izlemektedir. Tekirdağ ilinde yapılan araştırmada, işletmelerin %76.9'unun hasat öncesi ve %23.1'inde hasat sonrası kredi kullandıkları tespit edilmiştir (Özvardar, 2019). Bursa ilindeki meyvecilik

işletmelerinin %77'sinin tarımsal üretimin dikim-bakım, %16'sının hasat ve %7'sinin de depolama dönemlerinde kredi kullandıkları belirtilmiştir (Erdal, 2012).

İncelenen işletmelerin kredi kullanma dönemlerini birden fazla nedenle tercih ettikleri görölmektedir. Genel olarak değeriendirildiğinde, kredi kullanma zamanını etkileyen faktörlerin girdi (tohum, gübre, ilaç, yakıt gb.), üretim materyali (canlı hayvan gb.) ve nakit paraya ihtiyaç duyma durumlarının (işçilik giderlerini karşılama gb.) ön planda olduğu görölmektedir. Kredi kaynaklarının da kullandıracakları kredileri çiftçilerin ihtiyaç duydukları zamanda onlara sağlamalarına dikkat etmelidirler.

5.4.5. İşletmelerin kullandıkları kredi miktarı

Tarım işletmelerinin kullandıkları veya kullanabildikleri kredi miktarına gösterdikleri kefalet, ipotek verilen mallar gibi birçok faktör etki edebilmektedir. Dolayısıyla da kullanılan kredi miktarı işletmeden işletmeye de farklılık arz edebilmektedir. Anket yapılan tarım işletmelerinin yarısından fazlası (%50.40) 2024 yılında 250 001 ile 500 000 TL arasında kredi kullandıklarını beyan etmişler iken bunu sırasıyla 100 001-250 000 TL arası kredi kullananlar (%25.60), 500 001-1 000 000 TL arası kredi kullananlar (%19.20), 100 000 TL ve aşağı kredi kullananlar (%3.20) ile 1 000 001 TL ve üzeri kredi kullananlar (%1.60) takip etmektedir (Çizelge 5.29). Özellikle hayvancılık yapan tarım işletmelerinin gerek canlı hayvan materyali ve gerekse yetiştirmede kullanılan yem giderlerinin yüksek olması gibi nedenlerle daha fazla kredi kullandıkları saptanmıştır. Bu durum tarım işletmelerine kredi sağılayan kredi kaynakları açısından dikkate alınması gereken bir husustur. Özellikle hayvancılık faaliyetiyle uğraşan ve sermayesi yetersiz olan tarım işletmeleri, kredi kullanmada tercih edecekleri kaynaklarını seçerken alabilecekleri kredi miktarı, faiz oranı, istenilen teminatlar, geri ödeme planı gibi birçok faktörü dikkate alacaklar ve seçimlerini buna göre yapacaklardır. Bu açıdan bakıldığında, tarıma kredi sağılayan kamu ve/veya özel bankalar ile TKK, özel şahışlar gibi kredi kaynaklarının üreticilerin beklentilerini de dikkate alarak kredi paketlerini oluşturmalarında fayda olacaktır.

Çizelge 5.29. İncelenen işletmelerde 2024 yılında kullanılan kredi miktarı

KREDİ MİKTARI (TL)	Tarım İşletmesi (125)	
	Frekans (adet)	Oran (%)
100 000 ve aşağı	4	3.20
100 001 – 250 000	32	25.60
250 001 – 500 000	63	50.40
500 001 – 1 000 000	24	19.20
1 000 001 ve üzeri	2	1.60
TOPLAM	125	100.00

5.4.6. İşletmelerin kullandıkları kredi türleri

Tarım işletmeleri tarafından alınan krediler veya kredilerin geri ödeme şekilleri farklılık göstermektedir. Aynı zamanda işletmelerin farklı kredi kaynaklarına göre kullandıkları kredileri birden fazla geri ödeme şekilleri bulunmaktadır. Anket yapılan işletmelerin %78.40 gibi önemli bir kısmı “*vade esaslı / vadesinde tek ödemeli*” kredileri kullandıklarını ifade etmişlerken bunu sırasıyla “*aylık / 3 aylık / 6 aylık / yıllık taksitli*” kredi türü (%23.20), “*ek hesap / KMH / Rotatif kredi*” türü (%12.00), kredi kartı ile ödenen krediler (%11.20) ve “*aylık / 3 aylık / 6 aylık / yıllık devre faizli ödemeli*” kredi türü (%8.80) takip etmektedir (Çizelge 5.30).

Çizelge 5.30. İncelenen işletmelerin kullandıkları kredi türleri veya geri ödeme şekli*

KREDİ TÜRLERİ	Tarım İşletmesi (125)	
	Frekans (adet)	Oran (%)
Aylık / 3 aylık / 6 aylık / Yıllık taksitli	29	23.20
Vade esaslı / Vadesinde tek ödemeli	98	78.40
Aylık / 3 aylık / 6 aylık / Yıllık devre faizi ödemeli	11	8.80
Kredi kartı	14	11.20
Ek hesap/ KMH / Rotatif kredi	15	12.00

* Birden fazla cevap verildiği için, toplam %100.00’ü aşmaktadır.

Tekirdağ ilindeki çiftçilerin kullanmış oldukları kredi türleri; %90.6 ile yıllık faiz + anapara ödemeli, %8.8 ile aylık taksitli ödemeli ve %0.6 ile de yıllık 3’er aylık faiz ödemeli şeklinde tespit edilmiştir (Özvardar (2019). Bursa ilindeki meyvecilik işletmelerinin %63.2’sinin orta vadeli, %24.5’inin uzun vadeli ve %12.3’ünün de kısa vadeli tarımsal kredi kullandıkları saptanmıştır (Erdal, 2012).

Yukarıda ifade edilen kredi ödeme türlerinin kısa bir açıklaması aşağıda verilmiştir:

- Aylık / 3 aylık / 6 aylık / yıllık taksitli kredi: Kredi ödeme planının; ayda bir, 3 ayda bir, 6 ayda bir ya da yılda bir kez olmak üzere tahsil edilme şeklidir.
- Vade esaslı / vadesinde tek ödemeli: Kredinin “anapara + faiz + sigorta + komisyon” toplamı olarak tek parçada ve vade tarihinde ödenme şeklidir.
- Aylık / 3 aylık / yıllık devre faizli kredi ödemeli: Kredinin anapara tahsilatının kredi vadesinde, birikmiş faizlerinin ise ayda bir, 3 ayda bir ya da yılda 1 kez olarak tahsil edilme şeklidir.
- Kredi kartı: Bunlar, mülkiyeti kendilerine ait olan banka ya da finans kuruluşlarının müşterilerine önceden belirledikleri limitlerde, anlaşmalı işyerlerinden yurtiçi ve yurtdışında mal ve hizmet satın alma ile nakit ödeme birimleri veya otomatik ödeme makinelerinden nakit çekimlerde kullanılmak amacıyla verdikleri kartlardır (Yılmaz, 2010). Diğer bir ifadeyle, kart kullanıcılarına nakit para taşımaksızın alışveriş yapmalarına olanak tanıyan ya da nakit çekme kolaylığı sağlayan bir çeşit ödeme aracıdır. En temel özelliği, kişinin bir malı alırken o anda kredi imkânı yaratmasıdır (Kükrer, 2006).
- Ek hesap / KMH / Rotatif kredi: Bu kredi türü; işletmelerin kısa vadeli nakit ihtiyaçlarını karşılamak üzere bankalardan temin edebilecekleri, banka tarafından belirlenmiş olan limit dâhilinde müşterinin mevduat hesabına tanımlanmış olan ve hesabında yetersiz bakiye olması durumunda bile hesabından para çekebileceği, para transferi yapabileceği, taksitli kullanım yapabileceği, ödeme ve alışveriş gibi her türlü ihtiyaçlarını karşılayabileceği esnek kullanıma sahip bir kredi türüdür (Anonim, 2025i; Anonim, 2025j).

Sayılı ve Adıgüzel (2011) tarafından Tokat ili Merkez ilçede yapılan araştırmada; anket yapılan işletmelerin tamamının “çiftçi kredi kartı”na sahip oldukları (bankaların üreticilerin tarımsal girdi temininde kullanılmak üzere hizmetlerine sundukları), bunların %15.15’inin özellikle yakıt almak, girdi temin etmek ve/veya nakit ihtiyacını karşılamak amaçlarıyla bu tip kredi kartını gerekli gördükleri, kredi kartını akaryakıt (%86.36), kimyevi gübre (%36.36), tarımsal ilaç (%13.64), hayvan yemi (%7.58), tarımsal araç-gereç alımı (%1.52) ve nakit çekim (%51.52) amacıyla kullanmakta, bir kısmının bu kartları tarımsal amaç dışında da kullandıkları, kredi kullanmada etkili olan faktörlerin faiz ödemediği işletmeye girdi sağlama ve borcun hasat sonrası ödenebilme imkânı

(%83.33), başka kişilerden borç isteme alışkanlığına sahip olmama ve karttan nakit para çekebilme imkânı (%59.09), nakit para olmadığında da alışveriş yapabilme (%53.03), kurumsallaşmış veya kurumsallaşmamış kredi kaynaklarına mecburiyet olmama (%12.12), tarımsal harcamaları toplu bir şekilde ödeyebilme (%10.61) ve bankaların sunduğu diğer imkân veya kolaylıklardan yararlanabilme şeklinde olduğu belirtilmiştir.

5.4.7. İşletmelerin kullandıkları kredilerin vadeleri

Kredi kaynaklarına göre değişmekle birlikte, bankalarda alınan tarımsal kredilerde vade / hesap devresi / taksit tarihi; işletmenin bulunduğu bölge özellikleri dikkate alınarak, kredi konusu ürünlerin satış zamanı ve buna bağlı olarak da gelirin elde edildiği dönem esas alınarak tespit edilmektedir. Vade esaslı olarak verilen işletme kredilerine üretim dönemine paralel olarak en fazla 12 ay vade uygulanmaktadır. Ancak işletme kredilerinden; hasat-pazarlama için kullanılacaklara 6 ay, esnek ödemeli olarak kullanılacaklara en çok 3 veya 6 aylık hesap devresi ve taksit tarihi belirlemek suretiyle 18 ay vade verilmektedir. Diğer yandan yatırım kredilerinde vade en çok 5 yıl olmasına rağmen sadece meyve bahçesi tesisine yönelik kredilerde ise vade en çok 7 yıl olabilmektedir. Bununla birlikte, ilk yıllarda yeterli gelir sağlanamayan üretim konularında kullanılacak yatırım kredilerine, gerekli durumlarda 2 yıl anapara ödemesiz dönem (sadece faiz ödemeli) verilebilmektedir. Sabit faizli eşit taksitli olarak verilen kredilerde ise ödemesiz dönem söz konusu değildir (Özcan, 2009). Günümüzdeki uygulama da aynı şekildedir.

Araştırma bölgesinde anket yapılan tarım işletmelerinin birçok farklı kaynaktan farklı geri ödemeli krediler kullanmaları nedeniyle, kullandıkları kredilerin vadeleri de farklılık göstermektedir. Nitekim görüşülen işletmelerin %72.80 gibi önemli bir kısmı 12-18 ay arası vadeye sahip krediler kullanırken %28.00'i 18-24 ay arası, %14.40'ı 12 aydan düşük ve %1.60'ı da 24 aydan yüksek geri ödemeye sahip kredi türlerini tercih etmişlerdir (Çizelge 5.31). Kredi faiz oranının uygun olması durumunda, alınan kredilerin bir ve/veya bir buçuk yıl içerisinde ödenebilmesi büyük avantajdır. Çünkü tarımsal faaliyetlerde bir üretim dönemi genel olarak 1 yıl (hatta besicilikte bazen 6 aydır) olarak kabul edilmekte olup üretim dönemi sonucunda elde edilen gelir ile kullanılmış olan krediler rahatlıkla geri ödenebilecektir.

Çizelge 5.31. İncelenen işletmelerin kullandıkları kredilerin vadeleri*

KREDİ VADESİ	Tarım İşletmesi (125)	
	Frekans (adet)	Oran (%)
0 – 12 ay	18	14.40
12 – 18 ay	91	72.80
18 – 24 ay	35	28.00
24 ay ve üzeri	2	1.60

* Birden fazla cevap verildiği için, toplam %100.00’ü aşmaktadır.

Tekirdağ ilindeki üreticilerin %93.8’inin 12 ay, %1.3’ünün 18 ay, %1.9’unun 24 ay ve %3.1’inin de 24 ay üzeri vadeli kredi kullandıkları belirtilmiştir (Özvardar, 2019). Adana ilindeki üreticilerin %50.65’inin 12 ay, %14.29’unun 24 ay, %10.39’unun 6 ay, %9.09’unun 60 ay ve üzeri, %7.79’unun 36 ay ve %7.79’unun da 48 ay vadeli kredi kullandıkları belirtilmiştir (Demirtaş, 2015).

5.4.8. İşletmelerin sübvansiyonlu kredi kullanma durumları

Tarımsal üretim birçok doğa faktörünün etkisi altındadır. Bununla birlikte yoğun girdi kullanımı nedeniyle yüksek maliyetler, piyasada yaşanan / yaşanabilecek dalgalanmalar, iklimsel değişiklikler gibi faktörler nedeniyle tarım kesiminde birçok zorluklar yaşanabilmektedir. Bu zorlukların üstesinden gelebilme ve tarımsal üretimde sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi açısından uygun finansman çözümlerinden biri olan sübvansiyonlu (devlet destekli) tarımsal finansman büyük önem taşımaktadır. Sübvansiyonlu tarım finansmanı, tarım işletmelerine düşük maliyetli kredi imkânı sunmaktadır.

15/11/2000 tarih ve 4603 sayılı kanunun 3 üncü maddesi ile 2/12/2006 tarih ve 5570 sayılı kanunun 1 inci maddesine göre banka, tarımsal kredilendirme usul ve esasları kapsamında kredi kullandırılması uygun görülen gerçek ve tüzel kişilere (kamu kurum ve kuruluşları hariç) tarımsal üretime yönelik olarak sübvansiyonlu (düşük faizli / indirimli) yatırım ve işletme kredileri kullandırmaktadır. Bu kredilerde amacın; üreticilerin finansman ihtiyaçlarını uygun koşullarda karşılamak, tarımsal üretimi geliştirmek ve tarımsal üretimde verimlilik ile kaliteyi artırmayı sağlamak olduğu belirtilmektedir (Çetin, 2008).

Gerek tarımın yapısı ve gerekse üretimde bulunan tarımsal işletmelerin özellikleri açısından tarım kesiminde kredi kullanmada ve/veya kredinin geri ödenmesinde birtakım sorunlar (kredi limiti, faiz oranı, vadesi, alma/geri ödeme zamanı gb.) yaşanabilmektedir. Bu sorunlar göz önüne alınarak 2004/6480 sayılı “*Tarımsal Üretimin Geliştirilmesine Yönelik Düşük Faizli Yatırım ve İşletme Kredisi Kullandırılmasına İlişkin*” Bakanlar Kurulu Kararı ile tarım kesimine yönelik düşük faizli kredi uygulamasına başlanmıştır (Narin, 2008). Bu bağlamda, 2004 yılında ilk defa T.C. Ziraat Bankası tarafından 48 500 üreticiye 0.41 milyar TL düşük faizli (sübvansiyonlu veya faiz indirimli) tarımsal kredi kullandırılmıştır (Anonim, 2004). Sübvansiyonlu kredi uygulamasının kapsamı her yıl genişletilmiş, hatta birçok tarımsal üretim konusu sıfır faizli uygulamalar kapsamına alınmıştır. Bu kredilerin uygulanması ile birlikte, kullanılan kredi miktarı daha da artmış, daha uygun şartlarda krediye ulaşan tarım işletmelerinin kullandıkları kredileri geri ödemede de rahatlatma sağlanmış, diğer bir ifadeyle kredilerin geri dönüş oranları daha da artmıştır.

Kredi kullanma koşulları ve üretim yapılan konuların uygunluğu ve aynı zamanda her yıl yayımlanmakta olan Bakanlar Kurulu Kararlarında yer alan kriterlerin de sağlanması durumunda, tarım işletmeleri T.C. Ziraat Bankası ve TKK aracılığıyla sübvansiyonlu (hazine destekli / indirimli) kredi uygulamaları kapsamında düşük faiz oranlı kredi olanaklarından yararlanabilmektedirler. Gerek yatırım ve gerekse işletme kredilerinde sübvansiyon (indirim) oranı, tarımsal üretim konularına göre farklılık arz etmektedir. 1 Mayıs 2024 tarih ve 32533 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “*Tarımsal Üretime Dair Faiz/Kar Payı Destekli Yatırım ve İşletme Kredisi/Finansmanı Kullandırılmasına İlişkin Uygulama Esasları Tebliği* (Tebliğ No: 2024/15)” kapsamında da belirtildiği üzere (Anonim, 2024b), T.C. Ziraat bankası A.Ş. ve TKK’nce kullandırılacak yatırım ve işletme kredisi finansmanında indirim oranı üretim konularına bağlı olmak üzere %25-100 arasında değişmektedir. Benzer şekilde sübvansiyonlu kredi üst limiti de üretim kollarına göre değişebilmektedir (Ek Çizelge 1).

Sübvansiyonlu kredilerin amacı; tarım işletmelerinin finansman ihtiyaçlarını uygun şartlarda karşılamak, tarımsal üretimi geliştirmek ve dolayısıyla da verimliliği ve kaliteyi artırabilmektir. Diğer bir ifadeyle, sübvansiyonlu kredi (finansman) kaynağından

yararlanmak suretiyle üreticiler aşağıda belirtilen avantajlara sahip olabilecektir (Anonim, 2025k):

- Daha düşük kar payı oranları ve esnek geri ödeme koşullarına sahip olmak suretiyle; finansal yüklerini hafifletir, uygun maliyetli kredi sayesinde tarımsal yatırımlarını gerçekleştirebilir ve üretimlerini sürdürebilir, ayrıca kredinin geri ödeme planlarını işletmenin gelir döngülerine uygun olarak düzenler ve böylece geri ödeme süreçleri daha da kolaylaşabilmektedir.
- Tarım işletmelerinin traktör, biçerdöver, sulama sistemleri gibi ileri (modern) teknolojiye sahip yüksek maliyetli üretim ekipmanlarına daha kolay ulaşım sağlanabilir ve dolayısıyla da tarımsal üretimde verimlilik ve kalite artabilir.
- Sübvansiyonlu finans, üreticilerin tarımsal girdilerin (tohum, yem, gübre, ilaç, akaryakıt gb.) fiyatlarında yaşanan artışlardan (özellikle enflasyonist ortamlarda) etkilenmemek ya da daha az etkilenmek adına daha uygun şartlarda sahip olabilmelerini sağlamak suretiyle üretim maliyetlerini düşürmekte ve dolayısıyla karlılıklarını artırmaktadır ve bu da tarımda sürdürülebilirliği sağlayabilecektir.
- Doğal afetler, hastalık ve zararlılar, verimde yaşanan dalgalanmalar, piyasa belirsizlikleri gibi birçok risk ve belirsizlik ile açık olan ve karşı karşıya kalan tarım sektörü, sübvansiyonlu finansman yoluyla bu risk ve belirsizlikleri yönetebilme imkânına kavuşurken diğer yandan zorunlu tarım sigortası ile (TARSİM) üretim güvence altına alınmaktadır.
- Sübvansiyonlu finansman yolu ile, modern teknolojiye yüksek maliyetli tarımsal ekipmanlar ile üretimde kullanılacak girdilere uygun şartlarda (fiyat, faiz oranı, geri ödeme şartları gb.) ulaşabilen tarım işletmelerinde üretim maliyetleri düşecek, verimlilik artacak ve dolayısıyla da üretim kapasiteleri yükselecektir. Böylece, gerek yurtiçi ve gerekse yurtdışı pazarlarda rekabet gücü ve ihracat potansiyeli daha da yükselebilecektir.
- Sübvansiyonlu krediler, özellikle küçük ölçekli tarım işletmelerinin daha büyük olanlarla rekabet edebilme ve üretimlerinin sürdürülebilirliği açısından büyük bir fırsat veya imkân (uygun şartlarda ulaşılan tarımsal finansman sayesinde) sağlayabilecektir. Bunun neticesinde, bir bütün olarak kırsal kalkınma sağlanır ve tarım kesiminde yerinde istihdam gerçekleşmiş olacaktır.

T.C. Ziraat Bankası'nın geleneksel sübvansiyonlu kredileri; Hayvansal Üretim Kredileri, Bitkisel Üretim Kredileri, Su Ürünleri Kredileri, Tarımsal Mekanizasyon Kredileri, Traktör ve Biçerdöver Kredisi (sabit faizli), Küçük Ekipman Kredisi, Basınçlı Sulama Sistemleri Kredisi, İşletme Edindirme Kredisi, Arazi Alımı Kredisi, Hasat ve Pazarlama Kredisi, Üretim Destek Kredisi, Taksitli Tarım Destek Kredisi, Nakliye Aracı Kredisi, TMO Makbuz Senedi Karşılığı Kredi, Elektronik Ürün Senedi (ELÜS) karşılığı Kredi, Sözleşmeli Üretim Kredisi, Bankart Başak - Tarım Kredileri Uygulaması, Tarım Sektörü Kredilerinde Sübvansiyon Uygulamaları ile Birlikte Ekipman Kredisi şeklinde sıralanabilir. Bununla birlikte, ilgili bankanın Tarım Ekosisteminin Finansmanı kapsamında yeni trend sübvansiyonlu tarım kredileri bulunmakta olup bunlar; Altın Kova Kredisi, Balıkçı Destek Kredisi, Çiftçi Destek Kredisi, Genç Çiftçi Kredisi, Kadın Çiftçi Kredisi, Köyümde Yaşamak İçin Bir Sürü Nedenim Var – Küçükbaş Projesi Kapsamındaki Krediler, Köyümde Yaşamak İçin Bir Sürü Nedenim Var – Büyükbaş Projesi Kapsamındaki Krediler, Tarım Transfer Kredisi, Tarımsal Kobi Kredisi, Üreten Kadınlar Kooperatifi Kredisi ile Üreten Kooperatif Kredisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Anonim, 2025k).

TKK de, tarım işletmelerinin koşulları ile üretim yaptıkları konular uygunsa ve ilgili yılda yayınlanan Cumhurbaşkanlığı Kararı'nda yer alan kriterleri sağlamaları durumunda, üreticilere sübvansiyonlu (indirimli, düşük faizli) kredi uygulamalarından yararlanma imkânı sunmaktadır (Anonim, 2025g).

Tarım işletmelerinin bazıları hazine destekli sübvansiyonlu kredi konusunda bilgi sahibi olup bu tür krediler kullanmaktadırlar. Anket yapılan tarım işletmelerinin %63.20'si tamamen ve %%7.20'si de kısmen olmak üzere toplam %70.40'ı sübvansiyonlu krediler hakkında az ya da çok bilgi sahibi olduklarını ifade etmişlerdir (Çizelge 5.32). Bu durum, gerek çiftçilerin araştırmacı özelliği ve gerekse onlara kredi kaynağı olan kurumların (banka) bu konuda açıklayıcı bilgi vermeleri açısından önemlidir. Diğer yandan, sübvansiyonlu kredi konusunda bilgi sahibi olma oranından daha düşük düzeyde işletmenin bu tür kredi kullandıkları (%68.80) saptanmıştır. Bunun nedeninin gerek üretici ve gerekse kredi kaynakları açısından irdelenmesi büyük önem arz etmektedir. Çünkü kendilerine ekonomik açıdan büyük fayda sağlayabilecek nitelikte olan böyle bir kredi türünün bazı üreticiler tarafından bilinmemesi (%29.60) ve hatta kullanılmaması

(%31.20) dikkate değerdir ve önemlidir. T.C. Ziraat Bankası Reşadiye Şubesi kayıtlarına göre, 2024 yılında tarım sektörüne kullandırılan kredilerin %97.15'i (229 173 543.07 TL) sübvansiyonlu ve geriye kalan %2.85'i de (6 715 372.94 TL) diğer (sübvansiyonsuz) kredi durumundadır (Anonim, 2025f). Ankara ilinde yapılan bir araştırmada, işletmeler ortalaması itibariyle 2009-2013 tarihleri arasında %32.41 oranında sübvansiyonlu kredi kullanıldığı, kullanılan sübvansiyonlu kredilerin %78.70'inin bitkisel ve %21.30'unun da hayvansal üretime yönelik sübvansiyonlu krediler olduğu tespit edilmiştir (Tosun ve Erdoğan, 2017).

Çizelge 5.32. İncelenen işletmelerin sübvansiyonlu kredi hakkındaki bilgileri ve kullanma durumu

SÜBVANSİYONLU KREDİ KULLANIM VE BİLGİ DURUMU		Tarım İşletmesi (125)	
		Frekans (adet)	Oran (%)
Sübvansiyonlu Krediler Hakkında Bilgisi Olma	Evet	79	63.20
	Hayır	37	29.60
	Kısmen	9	7.20
	TOPLAM	125	100.00
Sübvansiyonlu Kredi Kullanma Durumu	Evet	86	68.80
	Hayır	39	31.20
	TOPLAM	125	125.00

* Birden fazla cevap verildiği için, toplam %100.00'ü aşmaktadır.

5.4.9. İşletmelerin kredi kullanmada dikkat ettikleri hususlar

Araştırma bölgesindeki tarım işletmelerinin kredi kullanmada birden fazla birçok hususa dikkat ettikleri saptanmıştır. Dikkat edilen hususlar arasında en önemli faktör kredi faiz oranı (%72.00) iken bunu sırasıyla kredinin ay ya da yıl olarak geri ödeme süresi (%38.40), sübvansiyonlu kredi olması (%33.60), kredinin geri ödeme zamanı (%32.80), geri ödenecek olan toplam kredi (anapara + faiz) miktarı (%20.80), dosya, ekspertiz, sigorta gibi birçok unsurdan oluşan kredi masrafları toplamı (%20.00) ve gösterilecek olan teminat (%15.20) olup işletmelerin %1.60 gibi çok düşük bir oranının ise hiçbir faktöre önem vermeden veya dikkate almadan kredi kullandıklarını beyan etmişlerdir (Çizelge 5.33). Tüm bu veriler, tarım işletmelerinin birçok farklı kriteri göz önüne alarak kredi kullandıklarını göstermekte olup bu sonuçların kredi kaynakları tarafından dikkate

alınması büyük önem taşımaktadır. Böylece, tarım işletmelerine sunulacak kredi paketleri ve şartları/özellikleri oluşturulurken bu tip verilerden geniş ölçüde yararlanılabilir.

Çizelge 5.33. İncelenen işletmelerin kredi kullanmada dikkat ettikleri hususlar*

DİKKAT EDİLEN HUSUSLAR	Tarım İşletmesi (125)	
	Frekans (adet)	Oran (%)
Kredi faiz oranı	90	72.00
Kredi masrafları (dosya, ekspertiz, sigorta gb.)	25	20.00
Kredinin geri ödeme süresi (ay/yıl sayısı)	48	38.40
Kredinin geri ödeme zamanı (hasat zamanı vb.)	41	32.80
Toplam geri ödeme miktarı	26	20.80
Teminat gösterme	19	15.20
Sübvansiyonlu kredi kullanımı	42	33.60
Hiçbir şeye dikkat etmeme	2	1.60

* Birden fazla cevap verildiği için, toplam %100.00'ü aşmaktadır.

Tokat-Merkez ilçedeki tarım işletmelerinin kredi kullanmada dikkat ettikleri hususların; kredinin vadesi (%44), faiz oranı (%34), verilme zamanı (%11), teminat durumu (%7) ve aile/arkadaş vb. tavsiyesi olduğu ifade edilmiştir (Erdal ve Erdal, 2019). Antalya ilindeki üreticilerin tarımsal kredi kullanırken dikkat ettikleri hususların en önemlisinin faiz oranı olduğu, bunu sırasıyla vade yapısı, teminat durumu, kredi verme zamanı, kredi sürecindeki işlemler ve aile, arkadaş vb. tavsiyesi takip etmektedir (Akçaöz ve ark., 2022). Aksaray ilindeki çiftçilerin ise tarım kredisi kullanırken dikkat ettiği en etkili faktörlerin kredi faiz oranı ile kredinin yeterli miktarda ve hızda açılması olduğu, aynı zamanda kullanılacak kredinin uygun vadeli olmasına önem verdikleri tespit edilmiştir (Bilge ve Duman, 2022).

5.4.10. İşletmelerin kredi kullanma amaçları

Tarımsal kredilerin kullanılmasındaki temel amaçların; tarım işletmelerinin kısa, orta ve uzun vadeli sermaye/ekipman ihtiyaçlarını karşılamak, tarımsal ürünlerin verim ve üretim miktarını artırmak, tarım işletmesinin her türlü yapı ve tesis elde etmesini veya mevcut işletmelerin büyümesine katkı yapmak, küçük ölçekli çiftçilerin, tarım kooperatiflerinin ve üst kuruluşlarının faaliyette bulunmak üzere arazi edinmelerini sağlamak, tarımsal ürünlerin iç ve dış pazarlarda satışını sağlamak ve pazarlamayı geliştirmek ile birlikte

tarımsal sanayi ile ilgili her türlü girişimin yürütülmesini ve geliştirilmesini (kalkınma planları ilkelerine göre) sağlamaktır (İnan, 2016).

Daha önce de bahsedildiği üzere, incelenen işletmeler birçok amaç için birden fazla kaynaktan kredi kullanmaktadırlar ve buna yönelik sonuçlar Çizelge 5.34'te verilmiştir. Buna göre, anket yapılan tarım işletmelerinin en önemli kredi kullanma amacı gübre, mazot, yem, ilaç gibi tarımsal girdileri satın almak (%92.80) olup bunu sırasıyla hayvan, traktör ve ekipmanlarını satın alma (%64.80), sera/bahçe tesisi, hayvan barınağı vb. yapma (%5.60), yeni işletme edinme (%4.80) ve arazi satın almaya (%0.80) yönelik amaçlar takip etmektedir. İşletmelerde gerek bitkisel ve gerekse hayvansal üretim (büyükbaş ve küçükbaş) yapıldığından dolayı özellikle girdi, canlı materyal (hayvan) ve arazileri işlemek, nakliye gibi nedenler için gerekli olan tarımsal ekipmanlar için ciddi bir sermaye ihtiyacı ortaya çıkmakta olup bu ihtiyacın bir kısmı öz kaynaklardan sağlanırken bir kısmı da kredi yoluyla temin edilmektedir. Alınan krediler de işletmenin ihtiyacı olduğu birden fazla alanda kullanılabilir.

Çizelge 5.34. İncelenen işletmelerin kredi kullanma amaçları*

KULLANIM AMAÇLARI	Tarım İşletmesi (125)	
	Frekans (adet)	Oran (%)
Gübre, yakıt, yem, ilaç vb. alımı	116	92.80
Hayvan, traktör, ekipman vb. alımı	81	64.80
Arazi alımı	1	0.80
Sera/bahçe tesisi, hayvan barınağı vb. yapımı	7	5.60
İşletme edinimi	6	4.80

* Birden fazla cevap verildiği için, toplam %100.00'ü aşmaktadır.

Özcan (2009) tarafından yapılan araştırmada; Antalya ili Kaş ilçesindeki Ziraat Bankası'ndan kredi kullanan çiftçilerin krediyi çekme nedenleri; banka & piyasaya olan borcu ödeme (%43.2), işletme gideri (%39.2), sera yapımı (%6.8), ev yapımı ve inşaat (%5.4), arazi alımı (%4.1) ve taşıt alımı (%1.4) şeklinde tespit edilmiştir. Demirtaş (2015), Adana ilindeki tarım işletmelerinin kredi kullanma amaçlarının %40.91 ile işletme sermayesi eksikliğini tamamlamak (girdiler hariç), %26.14 ile daha çok girdi temin etmek, %25.00 ile daha çok tarımsal yatırım yapmak ve %7.95 ile de tüketime yönelik bazı ihtiyaçları karşılamak olduğunu belirtmiştir. Bursa ili Merkez ilçelerdeki meyvecilik işletmelerinin %61.4'ünün işletme kredisi ve %38.6'sının yatırım kredisi

kullandıkları tespit edilmiştir (Erdal, 2012). Manisa ilinde yapılan araştırmada, tarım işletmelerinin kredi talebinde bulunma nedenleri olarak; %11.7 ile sermaye yetersizliği, %6.8 ile mazot/gübre/tohum temini, %5.8 ile gelir yetersizliği, %2.9 ile yeni alet ve ekipman alımı, %1.9 ile hayvan alımı ve %70.8 ile de sayılan sebeplerin birkaçı veya tamamı şeklinde tespit edilmiştir (Koçtürk ve ark., 2013). Ankara’da yapılan araştırmada, işletmelerin krediye ihtiyaç duyma nedenleri; %40.3 ile daha çok girdi temini, %30.2 ile işletme sermayesi eksikliğini tamamlamak, %21.6 ile daha çok tarımsal yatırım, %7.2 ile tüketime yönelik bazı ihtiyaçları karşılamak ve %0.7 ile de diğer şeklinde belirtilmiştir (Tosun ve Güneş, 2017). Niğde ve Karaman illerinde yapılan araştırmada, üreticilerin kredi taleplerinin karşılanması durumunda alınacak olan kredinin %76.6 ile tarımsal amaçlı (hayvancılık, tarımsal alet-ekipman, arıcılık, tarla alımı, meyvecilik, sulu tarım, yem/gübre/mazot gb. girdiler ve diğer amaçlar) ve %23.4 ile de tarım dışı amaçlarla (ticaret, ihtiyaç, borç ödeme, diğer) kullanacakları ifade edilmiştir (Berk ve Armağan, 2019). Tokat-Merkez ilçede yapılan araştırmada, üreticilerin; girdi temini (%46.49), yatırım (%41.23), eksik sermayelerini giderme (%7.89), ihtiyaçlarını karşılama (%1.75) ve borç ödeme gibi diğer (%2.63) amaçlar için kredi kullandıkları belirlenmiştir (Erdal ve Erdal, 2019). Manisa ilinde 170 çiftçi ile anket yapmak suretiyle gerçekleştirilen araştırmada, üreticilerin krediye en fazla ihtiyaç duydukları konuların; %92.4 ile tarımsal girdi (mazot, gübre, ilaç vb.) temini, %5.3 ile traktör alımı, %1.2 ile canlı hayvan alımı, %0.6 ile arazi alımı ve %0.5 ile de diğer faktörler olduğu tespit edilmiştir (Terzi ve Olgun, 2019). Tekirdağ ilinde yapılan araştırmada da üreticilerin; %83.4 ile gübre, mazot, yem, ilaç vb. girdi alımı, %25.4 ile hayvan, traktör ve ekipman alımı, %1.8 ile bahçe tesisi, hayvan barınağı vb. yapımı ve %11.8 ile de diğer amaçlar için kredi kullandıkları belirlenmiştir (Özvardar, 2019). Antalya ilinde yapılan araştırmada, işletmelerin kredi kullanma nedenleri; işletme sermayesi (%90.24), makine yatırımı (%29.27), arazi alımı (%7.32), sulama yatırımı (%4.88), hayvan alımı (%4.8) ve bina yatırımı (%2.44) şeklinde saptanmıştır (Akçaöz ve ark., 2022). Aksaray ilindeki çiftçilerin aldıkları tarımsal kredileri en çok tarımsal girdi alma amacıyla kullanırken bunu sırasıyla hayvan alımı, tarla alımı, traktör alımı ve tarımsal alet ve ekipmanları alımı takip etmektedir (Bilge ve Duman, 2022). Türkiye genelinde yapılan araştırmada, çiftçilerin %83’ünün üretim (işletme) kredisi ve %51’inin de yatırım kredisi (%63 ile traktör/makine alımı, %22 ile tarla alımı), %16 ile damızlık hayvan alımı, %8 ile inşaat/depo/sera yapımı ve %5 ile de diğer (sulama, meyve bahçesi tesisi vb.) kullandığı belirtilmiştir (Anonim, 2022).

5.4.11. İşletmelerin kredi kaynaklarından memnuniyet durumu

İncelenen tarım işletmelerinin tamamı kamu bankası olan Ziraat Bankası ve %5.60'ı da özel bankalardan (TEB, Denizbank ve Garanti Bankası) kredi kullanmakta olup bu kredi kaynakları olan bankalardan memnuniyet durumlarına ilişkin öncelik sıralamasına yönelik tespit edilen sonuçlar Çizelge 5.35'te verilmiştir.

Çizelge 5.35. İncelenen işletmelerin kredi kullanımında tercih ettikleri bankalardan öncelik sırasına göre memnuniyet durumu

MEMNUNİYETTE ÖNCELİK SIRASI		Tarım İşletmesinin Kredi Kullandığı Banka (125)			
		Ziraat Bankası	TEB	Denizbank	Garanti Bankası
1	Frekans (adet)	125	0	0	0
	Oran (%)	100.00	0.00	0.00	0.00
2	Frekans (adet)	0	1	5	1
	Oran (%)	0.00	0.80	4.00	0.80
3	Frekans (adet)	0	0	0	0
	Oran (%)	0.00	0.00	0.00	0.00
4	Frekans (adet)	0	0	0	0
	Oran (%)	0.00	0.00	0.00	0.0
Kredi Kullanmıyor	Frekans (adet)	0	124	120	124
	Oran (%)	0.00	99.20	96.00	99.20
TOPLAM	Frekans (adet)	125	125	125	125
	Oran (%)	100.00	100.00	100.00	100.00

Çizelge incelendiğinde, en fazla memnun olunan veya tüm işletmelerin tamamının memnuniyette birinci önceliğe koydukları banka Ziraat Bankası iken diğer bankaların memnuniyette ikinci öncelikte (TEB %0.80, Denizbank %4.00 ve Garanti Bankası %0.80) oldukları görülmektedir. Kamu bankasının neden birincilikte diğer bankaların ise ondan sonra niye tercih edildikleri üzerinde önemle durulması gereken bir husustur. Bu konuda; bankaların uyguladıkları kredi faiz oranı, sübvansiyonlu kredi uygulamaları, kredi vadesi, kredi miktarı, istenilen teminatlar, gerekli evraklar, personelin yaklaşımları, devlet kurumu veya güvencesi olup olmaması gibi birçok husus önemlidir. Bu konularda en güvenilir, en uygun şartları ve en iyi iletişimi sağlayan kurumun ön plana çıktığı söylenebilir.

Özel bankalar içerisinde tarım sektörünün finanse edilmesi amacıyla sektöre hızlı giren ve kredi payını artıran banka Denizbank'tır. Banka, 2002 yılında Milli Aydın Bankası (Tarişbank)'nı satın alması ile birlikte bu bankanın Ege Bölgesi'nde bulunan tüm şube

ağını, personelini, birikimini ve değerlerini korumak suretiyle tarım sektörünü destekleme misyonunu devam ettirme yönünde karar almıştır. Bankanın satın alındığı yıllarda sadece Ege Bölgesi'nde bulunan şubeleri daha sonra tüm ülke geneline yayılmıştır. Banka, bünyesinde “tarım bankacılığı grubu” ve “tarım bankacılığı” alt markasını bünyesinde oluşturan ilk özel banka durumundadır. “Tarım Bankacılığı” markası altında tarım müşteri temsilciliği kadrosunda ağırlıklı olarak ziraat mühendisleri çalıştırılmaktadır. 2018 yılında kullandığı kredi miktarı 9 milyar TL’yi geçen ve kredi hacmi de 12 milyar TL’nin üzerinde olan banka, 1.2 milyonu aşan müşteri sayısı ve özel bankalar arasında en fazla tarım kredisi kullandıran olarak %42’lik pazar payı ile özel bankalar içerisinde ilk sırada yer almaktadır (Anonim, 2018b; akt. Özvardar, 2019).

Bilge ve Duman (2022), Aksaray ilindeki çiftçilerin kredi kullanacakları bankayı seçmede etkili olan en önemli faktörün bankanın uyguladığı masraf ve kesintilerin düşüklüğü olduğunu, bunu sırasıyla banka çalışanlarının kendilerine olan davranışları (samimiyetleri gb.), müşteri taleplerinin ve işlemlerin zamanında tamamlanması, kredi faiz oranları ve diğer faktörler takip etmektedir.

Bursa ilindeki meyvecilik işletmelerinin birden fazla bankadan kredi kullandıkları ve bu banların %92.98 ile Ziraat Bankası, %8.77 ile Denizbank ve %1.75 ile de Garanti Bankası olduğu tespit edilmiştir (Erdal, 2012). Adana ilindeki üreticilerin en son kredi kullandıkları bankalar içerisinde en yüksek payı Ziraat Bankası (%66.11) alırken, bunu sırasıyla Denizbank (%11.87), Türk Ekonomi Bankası-TEB (%6.78), Finansbank (%3.39), Garanti Bankası (%3.39), Yapı Kredi Bankası (%3.39), İş Bankası (%1.69) ve Vakıfbank (%1.69) takip etmiştir (Demirtaş, 2015). Ankara ilinde yapılan araştırmada, anket yapılan işletmelerin %51.8’inin T.C. Ziraat Bankası’nı tercih ettiği, bunu %7.9 ile Denizbank, %6.5 ile Şekerbank, %6.5 ile Ziraat Bankası + Şekerbank, %3.6 ile Yapı Kredi, %3.6 ile Ziraat Bankası + Halkbank ve diğer bankalar takip ederken işletmelerin %5.8’i ise bankacılık sistemlerinden yararlanmadığını ve dolayısıyla kredi kullanmadığını belirtmişlerdir (Tosun ve Güneş, 2017). Mersin ilindeki üreticilerin kredi kullanmada birinci sıradaki banka tercihi Ziraat Bankası (düşük faizli kredi vermesi ve kolay ulaşılabilirliği nedenlerinden dolayı) iken bunu Denizbank izlemektedir (Tüzün Rad ve Aydoğdu, 2019). Antalya ilindeki üreticilerden bankalardan kredi kullananların en fazla Ziraat Bankası (%65.38) olmak üzere Denizbank (%26.92),

Şekerbank (%11.54), QNB Finansbank (%3.85) ve TEB (%3.85) olduğu belirlenmiştir (Akçaöz ve ark., 2022).

Ziraat Bankası, mevcut şube sayısı ile ülkenin en uzak köşelerine kadar ulaşabildiğinden dolayı kredi kullanımında genellikle üreticilerin ilk tercihinde yer almaktadır. Diğer yandan yabancı sermayeli bankalar arasında bulunan Denizbank'ın özel bankalar arasında %41 ile birinci sırada yer aldığı ve tarım kredi bakiyesi açısından en yüksek pazar payına sahip olduğu (%12'nin üzerinde) belirtilmektedir (Anonim, 2017).

Anket yapılan üreticilerin az ya da çok kredi kullandıkları bankaların tarıma yönelik uyguladıkları kredi türleri ve uygulama şekilleri aşağıda verilmiştir:

- ❖ Ziraat Bankası: Bu bankanın; Çiftçi Destek Kredisi, Tarımsal Kobi Kredisi, Kadın Çiftçi Kredisi, Genç Çiftçi Kredisi, Üreten Kooperatif Kredisi, Altın Kovan Kredisi, Tarım Transfer Kredisi, Balıkçı Destek Kredisi, Zirai Çiftçi Platformu, Hayvancılık ve Su Ürünleri Kredileri (yatırım ve işletme kredileri), Bitkisel Üretim Kredileri (yatırım ve işletme kredileri), Mekanizasyon Kredileri (Tarımsal Mekanizasyon Kredileri, Küçük Ekipman Kredileri ve Basınçlı Sulama Kredileri), Kredi kartı (Bankkart Başak) ve Diğer Krediler (İşletme Edinme Kredileri, Arazi Alım Kredileri, Hasat ve Pazarlama Kredileri, Üretim Destek Kredileri, Taksitli Tarım Destek Kredisi, Nakliye Aracı Kredileri, Elektronik Ürün Senedi-ELÜS Karşılığı Kredi, Lisanslı Depoculuk Yatırımları, Sözleşmeli Üretim Kredileri, IPARD Programı Kapsamında Kullandırılacak Krediler, Yapılanma Uygulamaları) adı altında çok geniş yelpazede birçok üreticinin ve/veya yatırımcının kullanabileceği kredi türleri mevcuttur. Kredi türlerine göre değişmekle birlikte, genel olarak 36 aya kadar vade imkânı bulunan, kredi miktarı 300 000 – 3 000 000 TL arası ve geri ödemesi gelir elde etme dönemlerine uygun olmak üzere 3/6/12 ayda bir ödemeli, koşulların üretim yapılan konuya uygun olması ve kredi kullanılan yılda yayınlanan Cumhurbaşkanlığı Kararı'nda yer alan kriterlerin karşılanması durumunda sübvansiyonlu kredi uygulamaları kapsamında düşük faizli kredi imkânından faydalanılabilmektedir (Anonim, 2025).
- ❖ TEB: Bu bankanın tarım kesimine yönelik olarak; İşletme Kredileri (Hasat Kredisi, Organik Tarım Kredisi, İyi Tarım Uygulamaları Kredisi, Sözleşmeli

Üretim Kredisi, Tarımsal Gelir Kredisi, Süt Hayvancılığı Kredisi, Besicilik Kredisi, Tarımsal KMH ve Elektronik Ürün Senedi – ELÜS Karşılığı Kredi), Yatırım Kredileri (Modern Basınçlı Sulama Sistemleri ve Makine-Ekipman Kredisi) ve Teknolojik Tarım Kredileri (Tarımsal Teknoloji Kredisi ve Modern Sulama Kredisi) adı altında kredi türleri yer almaktadır. İşletme kredileri; kredi limiti üretim çeşidi ve gelire göre belirlenmiş, alternatifli geri ödemenin ve faiz oranlarının ihtiyacı gidermeye yönelik kredilerdir. Teknolojik tarım kredileri; tarımın sürdürülebilirliğini desteklemek amacıyla yeni teknoloji ve uygulamalara yönelik kredilerdir. Yatırım kredileri de; farklı türdeki tarımsal yatırımları finanse etmek üzere azami 60 ay vadeli kredilerdir. Ayrıca “TEB Harmankart” ile çiftçilerin fatura, gübre, yakıt ve lastik gibi girdi alımında kredi kartı kullanması sağlanmaktadır (Anonim, 2025m).

- ❖ Denizbank: Bu bankada, Tarım Bankacılığı Özel Krediler adı altında; Tarımsal İşletme Kredileri, Taksitli Tarımsal İhtiyaç Kredisi, “Üretici Kart” Nakit Avans, Hasat Vadeli Kredili Mevduat Hesabı, Ekipman Kredisi, Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) Kredisi, Elektronik Ürün Senedi (ELÜS) Karşılığı Kredi, Besi hayvancılığı Kredisi, Süt Hayvancılığı Kredisi, Sera Yapım ve Bakım Kredisi, Arazi (Tarım) Alım Kredisi, Arıcılık Kredisi, Su Ürünleri Kredisi, Sürdürülebilirlik Kredileri, Projeli Yatırım Kredileri ile Meyve Tesis Kredisi uygulanmaktadır. Kredi kullanma şartları (limit, vade, faiz oranı vb.) kredi türlerine göre farklılık arz edebilmektedir (Anonim, 2025n).
- ❖ Garanti Bankası: Bu banka; tarımsal üretim faaliyetlerini desteklemek üzere yılda 1 kez ödemeli ve 12-60 ay arası vadeli, tarımsal ürünlerin depolanması, işlenmesi, paketlenmesi ve pazarlanması aşamasına kadar gerekli olan tüm finansman ihtiyacını karşılamak üzere birçok tarımsal kredi uygulamaktadır. Üretim sonrasında ihtiyaç duyulan sermaye için gerekli olan kredilerin vade ve teminatları ise proje bazında değerlendirilmektedir. Krediler; talep edilen kredi türüne göre, tarım işletmesinin sahibi olduğu tarla/bina ipoteği veya taşıt/ekipman rehni, kefalet ya da sözleşmeli üretimde alacakların temlik edilmesi ve ekili olan tarlaların Eureka Sigorta kapsamında sigortalanması sonucu kullanılabilir. Bankanın çiftçilere yönelik olarak sağlamış olduğu kredi türleri; Bitkisel Üretim Kredileri (Ürün Ön Finansman Kredisi, Tarım Destek Kredisi / Çiftçi Kredisi, Organik ve İyi Tarım Kredisi, Traktör Kredisi ve Biçerdöver Kredisi, Oto Kredisi

ile Sera Kredisi), hayvansal Üretim Kredileri / Hayvancılık Kredileri (Ürün Ön Finansman Kredisi, Besi Hayvancılığı Hayvan Alım Kredisi ile Süt Hayvancılığı Hayvan Alım Kredisi), Tarımsal Makine Ekipman Kredisi, Hibe Programlara Yönelik Kredi Destekleri (IPARD Kredisi, KKYDP Kredisi ile Eş Finansman Kredisi), Diğer Finansal Araçlar (TMO Makbuz Senedi Kredisi, Lisanslı Depoculuk Kredisi ile Tedarikçi Kredisi) adı altında gruplandırılmıştır (Anonim, 2025o).

Yukarıda da belirtildiği üzere, araştırma bölgesinde görüşülen tarım işletmelerinin tamamı kamu bankasından olmak üzere çok az bir kısmı da özel bankalardan kredi kullanmaktadır. Bu işletmelerin çoğunluğu (%61.60) kredi kullanılan bankadan memnun iken %27.20'si çok memnun, %4.00'ü memnun değil ve %0.80'i hiç memnun değil iken %6.40'ı ise bu konuna kararsız olduklarını ifade etmişlerdir (Çizelge 5.36). Sonuçlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, tarım işletmelerinin kredi kullandıkları bankalardan genel olarak memnun oldukları söylenebilir. Bunda, Çizelge 5.25'te de gösterildiği üzere, bankaların güven vermesi, faiz oranının avantajlı olması (sübvansiyonlu kredi kullanabilme imkânı), bankanın bilindik ve çalışanların tanıdık olması gibi faktörler etkili olmaktadır.

Çizelge 5.36. İncelenen işletmelerin kredi kullandıkları bankalardan memnuniyet durumu

MEMNUNİYET DURUMU	Tarım İşletmesi (125)	
	Frekans (adet)	Oran (%)
Çok Memnun	34	27.20
Memnun	77	61.60
Kararsız	8	6.40
Memnun Değil	5	4.00
Hiç Memnun Değil	1	0.80
TOPLAM	125	100.00

Yozgat ili Merkez ilçede yapılan araştırmada, üreticilerin en önemli kredi kaynağı Ziraat Bankası iken bu banka ile ilgili olarak anket yapılan üreticilerin tamamı kredi faiz oranlarının yüksek, kredi alırken istenilen öz kaynak katkısının nakit olarak istenmesi (%36.67), gayrimenkul ipoteğinin fazla istenmesi ve ilgili gayrimenkul değerlerinin günün şartlarına göre belirlenmemesi (%46.67), bürokratik işlemlerin fazlalığı ve her yıl tekrarlanması (%71.11), ilaveten tüccar kefilisi istenmesi (%17.78), kredinin ehil olanlara

verilmemesi (%21.11) ve kredi limitlerinin yetersiz olmasını (%85.56) belirtmişlerdir (Kızılaslan ve Köksal, 2002). Sivas ilinde yapılan araştırmada; çiftçilerin bankacılık hizmeti, kişiye özel hizmet, banka çalışanının davranışı ve bankaya duyulan güven faktörlerine ilişkin genel anlamda memnun oldukları buna karşın kredi hizmet faktörüne yönelik memnun olmadıkları belirlenmiştir (Akpınar ve Günel, 2025). Adana ilinde özel bankalardan kredi kullanan çiftçilerden %73.17'si çok memnun ve %21.95'i memnun iken %4.88'inin ise memnun olmadıkları tespit edilmiştir (Demirtaş, 2015).

Tarım işletmelerinin bir kısmı bankalardan (kamu ve/veya özel banka) kredi kullanırken bir kısmı da başka alternatiflere yönelmektedir. Bazı çiftçiler değişik nedenlerle bankalardan kesinlikle kredi kullanmamaktadırlar. 2022 yılında Türkiye genelinde yapılan araştırmada, çiftçilerin bankadan kredi kullanmamalarında; krediye ihtiyaç duymama (%50), faizlerin ve kredi masrafların yüksek oluşu (%31), faize girmek istememesi / karşı olması (%21), kefil/teminat/ipotek vs. probleminin olması (%12), prosedürlerin (işlemler, belgeler) uzun ve zor olması (%3), daha önceki gecikmeler (%3), nedenini bilmemekle beraber bankanın kredi vermemesi (%2) ve diğer (2) olmak üzere birçok nedenin olduğu tespit edilmiştir. Özellikle bazı çiftçilerin *“faize girmekten korktuğu ve karşı olduğu”* için kredi kullanmadığı ya da bu tür bir krediyi tercih etmediği dikkate alındığında tarımda faizsiz kredi enstrümanları açısından bir potansiyel olabileceği önemsenmelidir (Anonim, 2022).

İncelenen işletmelerin kredi kullandıkları tüm kuruluşların (kamu ve özel banka, kooperatif ve özel kişiler) kredi uygulamalarına ilişkin memnuniyet durumlarına ilişkin sonuçların verildiği Çizelge 5.37 incelendiğinde; %63.20'sinin memnun, %17.60'ının çok memnun, %11.20'sinin hiç memnun olmadığı ve %1.60'ının ise memnun olmadığı tespit edilmiş iken işletmelerin %6.40'ı ise bu konuda kararsız olduklarını beyan etmişlerdir. Araştırma sonucunda, incelenen işletmelerin kredi kaynaklarının kredi uygulamalarından çoğunlukla memnun olduğu sonucuna varılmıştır. Tekirdağ'daki üreticilerin %53.7'sinin kredi kuruluşlarının kredi uygulamalarından memnun olduğu tespit edilmiş iken %25.3'ü memnun değil, %7.4'ü çok memnun, %4.3'ü hiç memnun değil ve %9.3'ü ise bu konuda kararsız olduklarını ifade etmişlerdir (Özvardar, 2019).

Çizelge 5.37. İncelenen işletmelerin kredi kaynaklarının kredi uygulamalarından memnuniyet durumu

MEMNUNİYET DURUMU	Tarım İşletmesi (125)	
	Frekans (adet)	Oran (%)
Çok Memnun	22	17.60
Memnun	79	63.20
Kararsız	8	6.40
Memnun Değil	14	11.20
Hiç Memnun Değil	2	1.60
TOPLAM	125	100.00

Kredi kaynaklarının kredi uygulamalarından memnun olmayan ve hatta bu konuda kararsız olanlar, bunun nedenleri olarak; tarım sektöründe kullandırılan kredilerin faiz oranlarının yüksek (%66.67), dosya ve komisyon masraflarının fazla (%50.00), kredinin onay sürecinin uzun (%33.33), kredi veren kurumlarca istenilen evrakların fazla (%25.00) ve istenilen teminatların fazla olması (%25.00) şeklinde birden fazla faktörün olduğunu ifade etmişlerdir (Çizelge 5.38). Tarım kesimine kredi sağlayan kaynakların bu hususların dikkate alınması ve kredi kullanmak isteyen tüm üreticilerin kredilere daha kolay ve uygun şartlarda ulaşabilmelerini sağlanmasına özen göstermeleri gerek tarım kesiminin verimliliğini ve karlılığını ve dolayısıyla sürdürülebilirliğini sağlayacak, gerekse ülke ekonomisine olumlu katkılar yapacaktır.

Çizelge 5.38. İncelenen işletmelerin kredi kaynaklarının kredi uygulamalarından memnun olmama nedenleri*

MEMNUN OLMAMA NEDENLERİ	Tarım İşletmesi (24)**	
	Frekans (adet)	Oran (%)
Kredinin onay sürecinin uzun olması	8	33.33
Kurumlarca istenen evrakların fazla olması	6	25.00
Tarım sektöründe faizlerin yüksek olması	16	66.67
Teminat fazlalığı	6	25.00
Dosya ve komisyon masraflarının yüksekliği	12	50.00

* Birden fazla cevap verildiği için, toplam %100.00'ü aşmaktadır.

** “Kararsız” olanlar da dâhil olmak üzere

Sayılı ve Adıgüzel (2013) tarafından Tokat-Merkez ilçede TKK'ne üye olan çiftçilerle yapılan araştırmada; işletmelerin %83.33 gibi yüksek bir kısmının kooperatiften kredi alımında birtakım sorunlarla karşılaştıklarını, bunun nedenleri olarak da kredi tutarının azlığı (%47.27), kredi faiz oranının yüksekliği ve kredi teminatının yetersizliği (%27.27),

bürokratik işlemler (%20.00), kredi vadesinin kısıllığı, kredinin ihtiyaç duyulan zamanda verilmemesi, girdi fiyatlarının yüksekliği, kefalet nedeniyle zarar görüleceği endişesi, kooperatifin işletmeye uzaklığı (%7.27), kooperatifin aktif çalışmadığı (%5.45) ve ortaklar arasında ayrımcılık yapıldığı (%3.64) düşüncelerini ifade etmişlerdir. Özvardar (2019) tarafından yapılan araştırmada, Tekirdağ'daki üreticilerin kredi kuruluşlarının uygulamalarından memnun olmama nedenleri olarak; kredi onay sürecinin uzun olması (%2.4), istenen evrakların fazla olması (%1.8), tarım sektöründe faizlerin yüksek olması (%21.3), teminat fazlalığı (%9.5), dosya ve komisyon masraflarının yüksekliği (%20.1) ve tüm faktörlerin hepsi (%16) şeklinde tespit edilmiştir.

5.4.12. İşletmelerin kredi kullanımında gösterilen teminatlar

Tarımsal kredilerin türlerine ve kullanılan kredi kaynaklarına göre değişmekle birlikte kredi alabilmek için istenilen teminatlarda da farklı görülebilmektedir. Tarımsal krediler için verilebilecek teminatların; gayrimenkul ipoteği, gerçek veya tüzel kişi kefaleti (müşterek borçluluk ve müteselsil kefalet), taşıt aracı ve traktör rehini, teminat mektubu, nakit (mevduat ve döviz tevdiat hesapları), nakit benzeri kıymetler (devlet tahvili, hazine bonusu, Eurobond vb.) ve kıymetli madenlerin rehini, alacak temliki, gemi ipoteği, çek-senet rehini, kanuni hükümlerin öngördüğü ölçüde depolanmış ürünlerin makbuz senetlerinin rehini, tarımsal amaçlı kooperatif ve birlikler ile bunların üst kuruluşlarının kefaleti ve ortak senetlerinin rehini ile bankaca uygun görülen garanti kuruluşların taahhütleri ve/veya kefaletleri şeklinde olduğu belirtilmektedir (Özcan, 2009).

Anket yapılan tarım işletmelerinin yöneticilerinin beyanlarına göre, kredi kullanırken kendilerinden istenilen teminatlar; %65.60 ile kefalet, %27.20 ile hayvan rehni, %19.20 ile taşıt / traktör rehni, %12.00 ile konut / işyeri ipoteki ve %1.60 ile de arsa / tarla ipoteki olarak tespit edilmiştir (Çizelge 5.39).

Çizelge 5.39. İncelenen işletmelerin kullandıkları kredi karşılığı gösterdikleri teminatlar*

TEMİNATLAR	Tarım İşletmesi (125)	
	Frekans (adet)	Oran (%)
Kefalet	82	65.60
Arsa / Tarla İpoteki	2	1.60
Konut / İşyeri İpoteki	15	12.00
Taşıt / Traktör Rehni	24	19.20
Hayvan Rehni	34	27.20

* Birden fazla cevap verildiği için, toplam %100.00'ü aşmaktadır.

Tekirdağ ilinde yapılan araştırmada ise, kredi kullanan tarım işletmelerinin teminat olarak arsa (%5.3), tarla (%84), ev (%5.3), hayvan (%8.3) ve menkul (%3.6) gösterdikleri tespit edilmiştir (Özvardar, 2019).

5.4.13. İşletmelerin kredileri geri ödeyebilme durumu

Tarımsal üretim birçok faktörün (risk ve belirsizlikler) etkisi altında gerçekleştirilmekte olup yıldan yıla verim dalgalanmaları ve piyasa belirsizlikleri yaşanabilmektedir. Üretim sonunda çiftçilerin verim, fiyat ve satış hususlarında beklentileri gerçekleşmediği durumlarda işletmeler zor durumda kalabilmektedir. Bu durum, işletmenin varsa eğer borçlarını ödeyebilmesini, mevcut olan işletme varlıklarını elinde tutabilmesini ve/veya yenilemesini, gelecek üretim planlamasını yapabilmesini ve belki de üretime devam edip etmemesini etkileyecektir. Özellikle belli bir faiz oranı ile belli bir vade içerisinde varsa kullanmış olduğu kredilerin zamanında ve eksiksiz ödenebilmesi son derece önemlidir. Araştırma bölgesinde kullanılmış olan tarımsal kredilerin geri ödenmesinde aksaklıklar çok fazla yaşanmamaktadır. Nitekim anket yapılan tarım işletmelerinin %96.00 gibi çok önemli bir kısmı değişik kaynaktan kullanmış oldukları kredileri zamanında geriye ödeyebildiklerini ifade etmişlerdir (Çizelge 5.40). Ancak kredi kullanırken verilen teminatların varlığı (dolayısıyla ödenmemesi durumunda teminat olarak verilen varlıkların elden çıkma olasılığı), mevcut kredi faizine ilaveten gecikme faizinin de eklenecek olması ve kredinin zamanında ödenmemesi durumunda bir sonraki yıl kredi kullanmada sıkıntılar yaşanabilme ihtimali gibi birçok faktörün etkisiyle kredilerin zamanında geri ödenmesi konusunda azami dikkat ve gayret gösterildiği de unutulmamalıdır. Her ne kadar dikkat edilse de işletmelerin %4.00 gibi düşük orandaki

bir kısmının enflasyonist etkiler, ekonomik sıkıntılar, kredi faiz oranının yüksekliği, ürünün değerinde satılamaması ve hayvancılık üretiminde hayvanların hastalanması nedenleriyle kullanmış oldukları kredileri geri ödemede sıkıntı yaşadıkları belirlenmiştir.

Çizelge 5.40. İncelenen işletmelerin kullandıkları kredileri zamanında geri ödeyebilme durumu ve varsa ödeyememe nedenleri

KREDİ ÖDEME DURUMU VE NEDENLER		Tarım İşletmesi (125)	
		Frekans (adet)	Oran (%)
Kullanılan Krediyi Zamanında Geri Ödeyebilme	Evet	120	96.00
	Hayır	5	4.00
	TOPLAM	125	100.00
Kullanılan Krediyi Zamanında Geri Ödeyememe Nedenleri	Piyasanın belirsiz oluşu	1	20.00
	Yıllık enflasyon oranlarındaki değişkenlikten dolayı ödeme planında aksaklık olması	1	20.00
	Ekonomik sıkıntılar	1	20.00
	Kredi faizlerinin yüksek olması	1	20.00
	Ürünün değerinde satılamaması	1	20.00
	Hayvanın hastalanması	1	20.00

Antalya ili Kaş ilçesindeki çiftçilerin %32.4'ünün geçmiş dönemde Ziraat Bankası'ndan kullandıkları krediyi geri ödemede gecikmeler yaşadıklarını, genel olarak da %51.4'ünün kredi borçlarını kapamada zorluklarla karşılaştıkları (bu zorlukların nedenlerinin sezonun ölü olması, ürünün pazarlanma sıkıntısı ile hastalık ve afetlerdir) bildirilmiştir (Özcan, 2009). Adana ilindeki çiftçilerin %25.27'sinin kredi aldıkları kaynaklara olan borçlarını zamanında ödeyemedikleri tespit edilmiş olup bunun nedenlerinin destekleme politikalarının yetersizliği ve girdi maliyetlerindeki artış (%43.48), ürün veriminin düşük olması ve ürünün düşük fiyattan satılması (%26.09), borcu ödemek için başka bankadan kredi çekememek (%17.39) ve borç alınan kaynağın vadeyi uzatmaması (%13.04) olduğu belirtilmiştir (Demirtaş, 2015). Bursa'da meyve yetiştiren tarım işletmelerin %61.4'ünün kullanılan kredileri geri ödemede sıkıntı yaşadıkları tespit edilmiş olup bunun nedenleri olarak %47 ile tarım ürünlerinde fiyat belirsizliği, %42 ile tarımsal üretimde verim belirsizliği, %37 ile tarımsal üretimin büyük ölçüde iklim koşullarına bağlı olması, %32 ile gelir ve giderler arasında zaman uyumunun olmaması ve %10 ile de tarımsal üretim amacıyla alınan kredilerin özel tüketim harcamalarında kullanılması belirtilmiştir (Erdal, 2012). Tokat-Merkez ilçede yapılan araştırmada, TKK'ne ortak olan işletmelerin %39.39'u kullandıkları krediyi zamanında geri ödeyemediklerini, bunun nedeni olarak da yetiştirilen ürünlerde verim kaybı yaşama ve ürün satış fiyatlarının istenilen seviyede

olmaması ile diğer çiftçiler için kredi kullanma durumlarını ifade etmişlerdir (Sayılı ve Adıgüzel, 2013). Tokat-Merkez ilçede diğer bir araştırmada, kredi kullanan işletmelerin yarısından fazlasının (%59.30) borçlarını ödeyebildikleri ve %33.72'sinin krediyi vadesinde ödediği tespit edilmiştir (Erdal ve Erdal, 2019). Niğde ve Karaman ilindeki üreticilerin %18.6'sının krediyi geri ödeyememe sorununu en az bir kez yaşadıkları ve bunun nedenlerinin de %25 ile gelir yetersizliği, %25 ile ürün veriminin ve dolayısıyla üretim miktarının azalması, %25 ile ürün fiyatlarının düşüklüğü ve %12.5 ile de kuraklık olduğu tespit edilmiştir (Berk ve Armağan, 2019). Antalya ilinde yapılan diğer bir araştırmada, üreticilerin %46.15'inin bankalardan aldıkları tarımsal krediyi geri ödemede (vadesinde) sorun yaşadıkları, böyle bir durum karşısında başka bir banka ya da kredi kuruluşundan kredi kullanmak (%15.38), arkadaş, akraba, esnaf, tefeci vb. yerlerden para almak (%15.38), arazi satmak (%7.69) ve altın vb. varlıklarını satmak (%7.69) zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Şahıslardan borç alan işletmelerin ise %12'sinin borcunu vadesinde ödeyemediği, böyle bir durumla karşılaştığında bankalardan kredi kullanmak (%8) ve başka şahıslardan borç almak (%4) suretiyle borçlarını ödemeye çalışmışlardır (Akçaöz ve ark., 2022).

İncelenen tarım işletmeleri hem bitkisel (ağırlıklı olarak tarla bitkileri) ve hem de hayvansal üretim (büyükbaş ve küçükbaş) yapmaktadırlar. Dolayısıyla bu üretim şekillerinde krediye olan ihtiyaç zamanları ve dolayısıyla da ihtiyaç duyulan kredi türleri de değişiklik gösterebilmektedir. Aynı zamanda araştırma bölgesindeki kredi kaynakları da farklılık arz etmekte olup işletmelerin birden farklı kaynaktan kredi kullandıkları tespit edilmiştir. Diğer taraftan, üretim şekli, verimliliği ve piyasa koşulları da tarım işletmelerinin gelir durumlarını çok ciddi anlamda etkileyebilmektedir. Sonuç olarak, tüm bu faktörler nedeniyle bazı işletmelerin bazı yıllar kredi ödemelerinde gecikme, taksitlendirme, yapılandırma ve takip yaşama durumları söz konusu olmuştur. Nitekim geçmişte bu tip bir durumla karşılaşmış olan tarım işletmelerinin oranının %14.40 olduğu saptanmış olup böyle bir durumu halen devam eden işletmelerin oranı da %3.20'dir (Çizelge 5.41). Tarımda sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için bu faaliyet alanında bulunan üreticilerin yaşadıkları ekonomik sorunlar (kredilerin geri ödenmesini de etki eden) gerek devlet ve gerekse ilgili diğer kurum/kuruluş/kişi tarafından dikkate alınmalı ve çözüm odaklı yaklaşımlar gösterilmelidir. Antalya ilinde yapılan araştırmada da, işletmelerin %13.64'ünün kredi borcunu vadesinde ödeyemediği tespit edilmiştir (Akçaöz ve ark., 2022).

Çizelge 5.41. İncelenen işletmelerin kredi ödemelerinde aksaklık yaşanma durumu

KREDİ ÖDEMEDE TAKİP DURUMU		Tarım İşletmesi (125)	
		Frekans (adet)	Oran (%)
Kredi ödemelerinde daha önce gecikme/taksitlendirme/yapılandırma/takip yaşanma durumu	Evet	18	14.40
	Hayır	107	85.60
	TOPLAM	125	100.00
Devam eden kredi ödemelerinde gecikme/taksitlendirme/yapılandırma/takip durumu	Evet	4	3.20
	Hayır	121	96.80
	TOPLAM	125	125.00

* Birden fazla cevap verildiği için, toplam %100.00'ü aşmaktadır.

30.06.2025 tarihi itibarıyla, Türkiye geneli açısından Ziraat Bankası'nın tarım sektöründe takipteki alacaklar miktarı 423 577 022 TL olup bunun %9.87'si (41 798 896 TL) Ziraat Bankası'na aittir (Anonim, 2025e). T.C. Ziraat Bankası Reşadiye Şubesi kayıtlarına göre, 2024 yılında şubenin kullandığı kredilerden yakın izlemeye olanlarının (37 102 346.26 TL) %26.11'i tarım sektörü için kullanılan krediler (9 688 546.16 TL) olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte, ilgili şubenin takipteki kredilerinin (2 688 535.14 TL) de %5.61'i (150 793.61 TL) tarım sektörüne kullandırılan krediler içindir. Yıllar itibarıyla incelendiğinde, ilgili şubenin kullandığı ve yakın izlemeye olan krediler içerisinde tarım kredilerinin payının; 2020 yılında %12.88, 2021 yılında %15.73, 2022 yılında %27.54, 2023 yılında %36.09 ve 30.09.2025 yılında da %25.45 olduğu belirtilmiştir. Yine benzer şekilde, ilgili şubenin kullandığı ve takibe düşen krediler içerisinde tarım kredilerinin payı; 2020 yılında %5.09, 2021 yılında %7.13, 2022 yılında %8.23, 2023 yılında %7.52 ve 30.09.2025 yılında da %0.13 olarak gerçekleşmiştir (Anonim, 2025f).

Tarım işletmelerinin bazılarının kullanmış oldukları kredileri geri ödemede aksaklıklar yaşamalarının birçok nedeni olabilir ve bu konuda araştırma bölgesinde tespit edilenler önem sırasına göre sıralanmış ve elde edilen sonuçlar Çizelge 5.42'de ayrıntılı bir şekilde verilmiştir.

Çizelge 5.42. İncelenen işletmelerin kullandıkları kredileri geri ödemede yaşadıkları aksaklıkların önem sırasına göre nedenleri*

AKSAKLILARIN NEDENLERİ		AKSAKLILARIN NEDENLERİNİN ÖNCELİK SIRASI (22)									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	Fikri yok
Tarımsal üretimdeki fiyat ve verim belirsizliği	Frekans	13	1	1	0	0	0	0	0	0	7
	Oran	59.09	4.55	4.55	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	31.81
Verilen kredi miktarının yetersizliği	Frekans	1	6	0	0	1	0	0	0	0	14
	Oran	4.55	27.27	0.00	0.00	4.55	0.00	0.00	0.00	0.00	63.63
Kredi vadesinin uygun olmaması	Frekans	1	2	3	0	1	1	0	0	0	14
	Oran	4.55	9.08	13.63	0.00	4.55	4.55	0.00	0.00	0.00	63.64
Gelir ve gider arasında zaman uyumsuzluğu	Frekans	4	5	2	1	0	0	0	0	0	10
	Oran	18.18	22.73	9.09	4.55	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	45.45
İşletme varlıklarının bir kısmının elden çıkartılması	Frekans	0	1	3	1	5	0	0	0	0	12
	Oran	0.00	4.55	13.63	4.55	2.73	0.00	0.00	0.00	0.00	54.54
Tarımsal üretim amacıyla alınan kredilerin özel tüketim için kullanılması	Frekans	0	2	4	2	0	1	0	0	0	11
	Oran	0.00	9.09	18.18	9.09	0.00	4.54	0.00	0.00	0.00	50.00
Doğal afetler	Frekans	0	1	0	1	0	1	7	0	0	12
	Oran	0.00	4.55	0.00	4.55	0.00	4.55	31.81	0.00	0.00	54.54
Çiftçilere verilen desteklerin yetersizliği	Frekans	0	0	0	0	0	0	1	0	0	21
	Oran	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	4.55	0.00	0.00	94.55
Tarım için kullanılan girdilerin pahalı olması	Frekans	0	0	0	0	0	0	0	1	0	21
	Oran	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	4.55	0.00	94.55

Burada kredi ödemede daha önce aksaklık yaşan (18 işletme) ve mevcut durumda aksaklık yaşayan (4 işletme) toplam 22 işletmenin (tüm işletmelerin %19.56'sı) cevapları esas alınmıştır. Kredilerin geri ödenmesinde aksaklıklara yol açan nedenlerin önem sırası incelendiğinde, en yüksek öncelik sıralaması;

- ✓ “*Tarımsal üretimdeki fiyat ve verim belirsizliği*” faktörü açısından 1. öncelik (%59.09),
- ✓ “*Verilen kredi miktarının yetersizliği*” faktörü açısından 2. öncelik (%27.27),
- ✓ “*Kredi vadesinin uygun olmaması*” faktörü açısından 3. öncelik (%13.63),
- ✓ “*Gelir ve giderler arasında zaman uyumsuzluğu*” faktörü açısından 2. öncelik (%22.73),
- ✓ “*İşletme varlıklarının bir kısmının elden çıkartılması*” faktörü açısından 3. öncelik (%13.63),
- ✓ “*Tarımsal üretim amacıyla alınan kredilerin özel tüketim için kullanılması*” faktörü açısından 3. öncelik (%18.18),
- ✓ “*Doğal afetler*” faktörü için 7. öncelik (%31.81),
- ✓ “*Çiftçilere verilen desteklerin yetersizliği*” faktörü için 7. öncelik (%4.55),
- ✓ “*Tarım için kullanılan girdilerin pahalı olması*” faktörü için de 8. öncelik (%4.55)

şeklinde saptanmıştır. Özellikle tarımsal üretimde yaşanan fiyat ve verim belirsizliği, kredi vadesinin uygun olmaması, gelir/gider arasında zaman uyumsuzluğu, alınan

kredilerin amacı dışında kullanılması ve doğal afetler faktörlerinin diğerlerine kıyasla daha fazla önemsendiği görülmektedir. Diğer açıdan, kredinin geri ödemesinde aksaklık yaşadığı halde bu konuda herhangi bir fikri olmayan işletmelerin oranının da azımsanmayacak seviyede olduğu görülmektedir.

Yapılan bu araştırmada, bazı işletmelerin aldıkları kredileri amacı dışında kullandıkları ve bu nedenle de kredilerin geri ödenmesinde sıkıntı yaşadıkları görülmektedir. Kızılaslan ve Köksal (2002) tarafından yapılan araştırmada da, Yozgat ili Merkez ilçedeki tarım işletmelerinin yalnızca %64.45'inin kullandıkları kredinin tamamını amacına uygun (girdi alımı) kullandıkları belirtilmiştir. Sayılı ve Adıgüzel (2013) tarafından yapılan araştırmada, Tokat-Merkez ilçede TKK'ne ortak olan üreticilerin %36.36'sı başka çiftçilerin ihtiyaçlarını karşılamak için girdi alma, borç kapatma ve tarım dışı amaçlarla kullanma nedenlerinden dolayı almış oldukları kredileri amacına uygun kullanmadıklarını beyan etmişlerdir. Akçaöz ve ark. (2022) tarafından Antalya ilinde yapılan araştırmada; çiftçilerin %13.64'ünün Ziraat Bankası'ndan aldığı sübvansiyonlu kredi ile başka bankaya olan borcunu ödediği, %22.73'ünün aldığı krediyi tarım dışı faaliyetlerde kullandığı, %13.64'ünün krediyi başkası adına çektiği ve %18.18'inin Ziraat Bankası'na olan kredi borcunu diğer bankalardan aldığı kredi ile ödediği tespit edilmiştir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan bu araştırma neticesinde, araştırma bölgesindeki tarım işletmelerinin çoğunluğunun köylerde ikamet ettikleri, işletme yöneticilerinin veya sahiplerinin büyük kısmının orta yaş grubunda yer alan erkeklerden oluştuğu, yaklaşık olarak eğitim düzeyinin yaklaşık 8 yıl ve işletmelerin de 4 bireyden meydana geldiği tespit edilmiştir.

İşletmelerin çoğunluğunun hayvancılık faaliyetiyle uğraştığı ve bu yüzden sahip olunan tarım arazisinin önemli bir kısmında hayvanların yem ihtiyacını karşılayabilecek ürünlerin (yem bitkisi, saman elde edilebilecek arpa ve buğday gibi) tercih edildiği belirlenmiştir. Bu bağlamda, tarım arazisi hiç ya da yetersiz olan bazı tarım işletmelerinin arazi kiralamak veya ortak arazi işlemek suretiyle bitkisel üretimlerini devam ettirdikleri görülmüştür. İşletmelerde daha çok büyükbaş olmak üzere hayvan yetiştiriciliği (besicilik, süt hayvancılığı ve damızlık hayvan yetiştiriciliği) yapılmakla birlikte sayısal olarak küçükbaş hayvan varlığı daha yüksektir. Tüm bu veriler, işletmelerin üretim faaliyetleri boyunca canlı hayvan materyali alımı, yem gideri vb. nedenlerle ciddi bir sermayeye ihtiyaç duyduklarını ortaya koymaktadır. İhtiyaç duyulan sermayenin bir kısmı öz kaynaklardan karşılanırken büyük bir kısmı da tarımsal kredi kullanmak suretiyle tedarik edilmektedir.

Görüşülen tarım işletmelerinin tamamının (gerek ilçe merkezi ve bağlı kasabalardaki mahalleler ve gerekse köylerde bulunan) çoğunlukla işletme sermayesi ihtiyacı ortaya çıktığı zamanda olmak üzere tarımsal kredi kullandıkları (ağırlıklı olarak girdi ve canlı hayvan ile traktör ve ekipmanları alımı amaçlarıyla) ve bu kredinin de daha çok vade esaslı olduğu belirlenmiştir.

Bölgedeki üreticilerin en önemli kredi kaynaklarının başında Ziraat Bankası gelirken, TKK, zahireciler, özel bankalar ve akrabalarından borç olmak suretiyle işletmelerini finanse eden üreticilerin de olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, işletmelerin teşkilatlanmış kredi kaynaklarını daha çok tercih ettiklerini göstermektedir. İlçede özellikle Ziraat Bankası şubesi ve TKK Reşadiye kooperatifinin üreticilere yönelik kredi kullandırmada büyük bir ağırlıkları söz konusudur. Özellikle bölgede ilgili bankanın üreticilere

kullandığı krediler içerisinde hayvancılık kredilerinin bitkisel üretim kredilerine nazaran miktarsal ve hesapsal olarak daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Tarım işletmelerinin kredi kaynaklarını tercih etmelerinde işletmelere ve yapılan üretim faaliyetine göre değişmekle birlikte birçok faktör (başta kredi alınan kurum/kuruluş/kişiye olan güven, faiz oranı ve tanıdık olması) etkili olmaktadır. İncelenen işletmelerin önemli bir kısmının kredilerini bir şekilde geriye ödeyebildikleri ve bu konuda bir aksaklık yaşamadıkları, tarımsal kredi kullandıkları teşkilatlanmış ve teşkilatlanmamış kaynaklardan çoğunlukla memnun oldukları tespit edilmiştir. Ancak yine de, bu konuda az da olsa sıkıntı yaşayan çiftçilerin varlığı ve bunun yıllar itibarıyla oransal olarak artış içerisinde olduğu da unutulmamalıdır. Kredi kaynakları içerisinde Ziraat Bankası (özellikle nakdi kredi) ve TKK'nin (çoğunlukla yem kredisi) ağırlıkta olmasının, işletmelerin önemli bir kısmının sübvansiyonlu kredilerden haberdar ve dolayısıyla da bu kredileri kullanmalarını olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Özellikle ilgili bankanın son yıllarda üreticilere kullandırmış olduğu tarım kredileri içerisinde sübvansiyonlu kredi miktarının sübvansiyonsuz kredinin yaklaşık 20 kattan fazla olduğu ve bu oranın devamlı surette arttığı saptanmıştır.

Bölgede bazı çiftçilerin, faaliyette bulundukları üretim kollarına (verim, üretim miktarı ve karlılık), piyasa şartlarına ve alınan kredinin özelliklerine (kredi türü, faiz oranı, kredi miktarı, vadesi vb.) bağlı olmak üzere kullanmış oldukları kredileri geri ödemeleri aşamalarında sıkıntılar yaşayabildikleri, hatta krediyi başka kredi çekmek suretiyle kapattıkları belirlenmiştir. Bu gibi durumlar ileride daha büyük sıkıntılara (borç sarmalı gb.) yol açabileceğinden dolayı bu konu ile ilgili olarak tarımsal kredilerde gerekli önlemler alınmalıdır.

Tokat ili Reşadiye ilçesinde tarımsal faaliyette bulunan bazı üreticilerin, üretim koşulları ve piyasa dinamiklerine bağlı olarak kullandıkları tarımsal kredilerin geri ödeme süreçlerinde çeşitli güçlüklerle karşılaştıkları tespit edilmiştir. Bu güçlüklerin temelinde; üretim verimliliği, elde edilen üretim miktarı, kârlılık düzeyi ve tarımsal ürün fiyatlarındaki dalgalanmalar gibi faktörlerin yanı sıra kullanılan kredilerin türü, faiz oranı, kredi tutarı ve vade yapısının üreticilerin gelir yapısıyla uyumsuz olması yer almaktadır.

Araştırma bulguları, bazı üreticilerin mevcut kredi borçlarını geri ödeyebilmek amacıyla yeni kredilere yöneldiklerini ve bu şekilde borcun borçla kapatıldığı bir finansman sürecinin ortaya çıktığını göstermektedir. Söz konusu durum, kısa vadede geçici bir

rahatlama sağlasa da orta ve uzun vadede üreticilerin borç yükünün artmasına ve borç sarmalı olarak tanımlanan yapısal bir finansal kırılganlığa yol açma potansiyeli taşımaktadır. Bu nedenle, tarımsal kredi kullanımında geri ödeme risklerini azaltmaya yönelik önleyici tedbirlerin alınması büyük önem arz etmektedir.

Bu çerçevede, öncelikle tarımsal kredi tahsis süreçlerinde üreticilerin geri ödeme kapasitelerinin daha gerçekçi bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Kredi tutarlarının belirlenmesinde yalnızca teminat unsurlarına değil; ürün bazında verim ortalamaları, geçmiş dönem gelir düzeyleri ve piyasa fiyat risklerine de dikkate alınmalıdır. Ayrıca kredi vadelerinin, üretim ve hasat dönemleriyle uyumlu olacak şekilde düzenlenmesi, geri ödeme baskısını azaltabilecek önemli bir araç olarak öne çıkmaktadır.

Tarımsal kredi kullanım süreçlerinde müşteri işlemlerinin dijital bankacılık kanallarına yönlendirilmesi fiziki dosyalama ihtiyacını ortadan kaldırarak dosya masraflarının azaltılmasına ve kredi maliyetlerinin düşürülmesine katkı sağlayacaktır.

Bunun yanı sıra, üreticilerin finansal okuryazarlık düzeylerinin artırılması, tarımsal kredilerin amaç dışı kullanımının önlenmesi açısından kritik bir rol oynamaktadır. Üreticilerin faiz oranı, vade yapısı ve toplam geri ödeme yükü konularında bilgilendirilmesi, daha bilinçli kredi kullanımını teşvik edebilecektir. Kamu destekli tarımsal kredilerde ise faiz sübvansiyonlarının, üretim planlamasına uygunluk ve geçmiş borç performansı gibi kriterlere bağlanması, riskli kredi kullanımını sınırlandırıcı bir etki yaratabilir.

Son olarak, tarımsal üretimde karşılaşılan iklimsel ve piyasa kaynaklı belirsizliklerin azaltılması amacıyla ürün ve gelir sigortası uygulamalarının yaygınlaştırılması, kredi geri ödeme sorunlarının önlenmesinde tamamlayıcı bir politika aracı olarak değerlendirilebilir. Bu tür önlemler, Reşadiye ilçesi özelinde gözlemlenen borçlanma sorunlarının yapısal boyut kazanmasının önüne geçilmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akçaöz, H., Güzel, A., Metin, B. ve Redzepe, V., 2022. Tarımsal amaçlı kooperatiflere ortak olan ve olmayan üreticilerin tarımsal kredi kullanımının değerlendirilmesi. Çukurova Tarım Gıda Bilimleri Dergisi, 37 (2): 123-138.
- Akpınar, R.A. ve Günel, Y., 2025. Tarımsal kredi müşterilerinin bankacılık hizmetlerinden memnuniyet düzeylerinin incelenmesi: Sivas ili örneği. Bucak İşletme Fakültesi Dergisi, 8 (1): 14-26.
- Aksöz, İ., 1972. Zirai Kredi. Atatürk Üniversitesi Yayınları, 175 s., Erzurum.
- Anonim, 2004. T.C. Ziraat Bankası Faaliyet Raporu, Ankara.
- Anonim, 2017. Bankaların Kredileri Tarıma Aktı. <https://www.bloomberght.com/bankalarin-kredileri-tarima-akti-2062176> (06.10.2025)
- Anonim, 2018a. Doktor Çiftçinin Nabzı. <https://www.doktar.com/media/o4jjqgw1/ciftcinin-nabzi-2018.pdf> (06.10.2025)
- Anonim, 2018b. Denizbank 2018 Faaliyet Raporu. (16.03.2019)
- Anonim, 2022. Türkiye Tarımsal Görünüm Saha Araştırması 2022.
- Anonim, 2024a. Reşadiye İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü Kayıtları. <https://tokat.tarimorman.gov.tr/Menu/110/Resadiye-Ilce-Tarim-Ve-Orman-Mudurlugu> (10.07.2024)
- Anonim, 2024b. <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2024/05/20240501-2.htm> (08.10.2025)
- Anonim, 2025a. Tokat İli 2024 Yılı Tarım İstatistikleri. Tokat.
- Anonim, 2025b. <https://www.ziraatbank.com.tr/tr/bankamiz/hakkimizda/bankamiz-tarihcesi> (09.10.2025)
- Anonim, 2025c. <https://www.tarimkredi.org.tr/gundem/haberler/tarim-kredi-grubu-2025-yili-ilk-yarisinda-35-buyudu-ilk-yari-kari-5-5-milyar-tl-oldu/> (10.10.2025)
- Anonim, 2025d. <https://www.tarimkredi.org.tr/kurumsal/%C4%B1stiraklerimiz/> (10.10.2025)
- Anonim, 2025e. T.C. Ziraat Bankası Türkiye Sektör Verileri - Fintürk Raporu (30.06.2025)
- Anonim, 2025f. T.C. Ziraat Bankası Reşadiye Şubesi Kayıtları (03.10.2025)
- Anonim, 2025g. <https://www.tarimkredi.org.tr/faal%C4%B1yetler/kredili-satis/> (05.10.2025)
- Anonim, 2025h. 2375 Sayılı Reşadiye Tarım Kredi Kooperatifi Kayıtları (06.10.2025)
- Anonim, 2025i. <https://www.denizbank.com/krediler/kobi-bankaciligi/rotatif-spot#:~:text=Rotatif%20kredi%2C%20i%C5%9Fletmelerin%20k%C4%B1sa%20vadeli,fir malar%20i%C3%A7in%20ideal%20bir%20%C3%A7%C3%B6z%C3%BCmd%C3%BCr.> (04.10.2025)
- Anonim, 2025j. <https://www.yapikredi.com.tr/bireysel-bankacilik/krediler/esnek-hesap/> (04.10.2025)

- Anonim, 2025k. <https://www.ziraatkatilim.com.tr/blog/ureticiler-neden-subvansiyonlu-tarim-finansmani-kullanmalidir#:~:text=S%C3%BCbvansiyonlu%20tar%C4%B1m%20kredileri%2C%20geleneksel%20finansman,yat%C4%B1r%C4%B1mlar%C4%B1n%C4%B1%20ger%C3%A7ekle%C5%9Ftirebilir%20ve%20%C3%BCretimlerini%20s%C3%BCrd%C3%BCrebilir.> (04.10.2025)
- Anonim, 2025l. <https://www.ziraatbank.com.tr/tr/ticari/tarim> (04.10.2025)
- Anonim, 2025m. <https://www.teb.com.tr/ciftciyim/krediler/> (04.10.2025)
- Anonim, 2025n. <https://www.denizbank.com/krediler/tarim-bankaciligi> (04.10.2025)
- Anonim, 2025o. <https://www.garantibbva.com.tr/isim-icin/esnaf-ve-kobilere-ozel/tarima-destek> (04.10.2025)
- Anonim, Akbank Tarım Bankacılığı, 2024. Tarım Kredileri Ürün Bilgileri.
- Anonim, DenizBank Tarım Bankacılığı, 2024. Üretici Kart Ürün Tanıtım Kataloğu.
- Anonim, Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2024. Tarımsal Amaçlı Sübvansiyonlu Krediler Tebliği (2024/1).
- Anonim, İş Bankası, 2024. Tarımsal Krediler ve Hayvancılık Finansmanı.
- Anonim, Tarım Kredi Kooperatifleri, 2023. Tarımsal Finansman Modelleri ve Üretici Destekleri. Ankara.
- Anonim, Tarım ve Orman Bakanlığı, 2023. Tarımsal Finansman ve Kredi Politikaları Raporu. Ankara.
- Aras, A., 1988. Tarım Muhasebesi. EÜ Ziraat Fakültesi Yayınları.
- Artukoğlu, M.M., 1993. Tarımsal Kredinin Önemi... Doktora Tezi, EÜ.
- Aydın Can, B. ve Mutlu, Ü., 2024. Bankacılık sektöründe tarımsal krediler... Journal of Emerging Economies and Policy.
- Balcıoğlu, K., 2012. Tarımsal İşletmelerin Finansal Kaynakları. YL Tezi, Atatürk Üniversitesi.
- Baysal, K., 1984. Türkiye Ekonomisi. İstanbul Üniversitesi.
- Berk, A., 2019. Agricultural credit decisions... Turkish Journal of Agriculture.
- Berk, A. ve Armağan, S., 2019. Farmer preferences... Alanya Conference.
- Bilge, E., Duman, H., 2022. Çiftçi kredi tercihleri... BNEJSS.
- Bülbül, M., 2006. Tarımsal İşletmelerin Finansmanı. Ankara Üniversitesi.
- Çetin, B., 2008. Tarımsal Finansman. Nobel Yayınları.
- Demirtaş, D., 2015. Bankacılık sektörünün rolü... ÇÜ, Doktora Tezi.
- Dernek, Z., 2006. Tarımsal gelişmeler. SDÜ Dergisi.
- Erdal, B., 2012. Tarım İşletmelerinin Finansmanı... Uludağ Üniversitesi.
- Erdal, H., Erdal, G., 2019. Tokat kırsalında kredi kullanımı... ISAS, Samsun.

- Erkan, O. ve diğerkleri, 1989. Ceylanpınar Ovası Analizi. TÜBİTAK.
- Erkuş, A. ve diğerkleri, 1995. Tarım Ekonomisi. Ankara Üniversitesi.
- FAO, 2022. Agricultural Finance and Credit Systems. Rome.
- Fırat, O., 1999. Tokat'ta tarımsal kredi uygulamaları... GOPÜ.
- Günaydın, G., 2009. Tarım politikalarında yapısal uyum. Mülkiyet Dergisi.
- İnan, İ.H., 2016. Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği.
- İspir, C., 1992. Ceyhan'da kredi kullanımı. ÇÜ.
- Karacan, R., 2020. Tarımsal finansman modelleri. Anadolu Journal.
- Kızılaslan, H., Köksal, Ş., 2002. Yozgat'ta kredi sorunları. GOPÜ.
- Kızılaslan, H., Adıgüzel, Ö., 2007. Credit use factors. RJABS.
- Kocakurt, S.Ö., 2016. Türkiye'de okullaşma analizi. AÜ.
- Koçtürk, M. ve diğerkleri, 2012. Tarımsal kredi ve kırsal kalkınma.
- Koçtürk, M. ve diğerkleri, 2013. Bank selection in agriculture. JFAE.
- Kükre, N., 2006. Kredi kartı kullanımı. SDÜ.
- Narin, M., 2008. Destekleme politikaları. Ekonomik Yaklaşım.
- OECD, 2025. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation: Türkiye.
- Orak, Ç., Tahsin, E., 2023. Fındık üreticileri kredi analizi. TEAD.
- Özcan, S., 2009. Kaş ilçesinde kredi kullanımı. KSÜ.
- Özçelik, A. ve diğerkleri, 2005. Türkiye'de tarımsal kredi kongre bildirisi.
- Özvardar, B., 2019. Tekirdağ'da tarımsal kredi uygulamaları. NKÜ.
- Parasız, İ., 2003. Türkiye Ekonomisi. Ezgi Kitabevi.
- Sayılı, M., Adıgüzel, F., 2011. Tokat'ta kredi kartı kullanımı. GOPÜ.
- Sayılı, M., Adıgüzel, F., 2013. Tokat TTK ortakları ekonomik analizi.
- Sayın, T., 1969. Ziraî kredi şartları. Şark Matbaası.
- Semerci, A., 2021. Tarımsal kredi analizi. TTDBD.
- Terzi, O., Olgun, F.A., 2019. Farm loan using. Alanya Conference.
- Tosun, F., Güneş, E., 2017. Sübvansiyonlu kredi kullanımı. TED.
- Tüzün Rad, S., Aydoğdu, C., 2019. Tarımsal finansman Mersin. TEAD.
- Vural, H., 2017. Tarımsal Finansman. Uludağ Üniversitesi.
- Yılmaz, E., 2010. Türkiye'de kredi kartı. Türkmen Kitabevi.
- Yurdakul, O., Ören, N., 2021. Tarımsal kredi ve bankacılık uygulamaları.

EKLER

Ek Çizelge 1. Tarımsal üretim konularına göre sübvansiyonlu kredilerde uygulanacak indirim oranı ve kredi üst limiti

ÜRETİM KONULARI	İNDİRİM ORANI (%)		KREDİ ÜST LİMİTİ (TL)
	Yatırım Kredisi	İşletme Kredisi	
SÜTÇÜ VE KOMBİNE SIĞIR YETİŞTİRİCİLİĞİ	50	50	60 000 000
Planlı üretim	20	20	
Sözleşmeli üretim	-	15	
Atıl işletme alımı	10	-	
Kendi yemini üretme/mera kullanımı	-	5	
Yurt içinde doğan veya genomik testten geçmiş hayvan alımı/kullanımı	5	5	
Kadın çiftçi/girişimci ve/veya Genç çiftçi girişimci (≤40 yaş)	15	15	
Yenilenebilir/atık enerji kullanımı	5	5	
Organize tarım bölgesi yatırımları	15	15	
Birinci derecede tarımsal amaçlı örgüt	10	10	
<i>Uygulanabilecek en yüksek indirim oranı</i>	100	100	
BÜYÜKBAŞ HAYVAN BESİCİLİĞİ	50	50	40 000 000
Planlı üretim	20	20	
Sözleşmeli üretim	-	15	
Atıl işletme alımı	10	-	
Kendi yemini üretme/mera kullanımı	-	5	
Yurt içinde doğan hayvan alımı/kullanımı	-	5	
Kadın çiftçi/girişimci ve/veya Genç çiftçi girişimci (≤40 yaş)	15	15	
Yenilenebilir/atık enerji kullanımı	5	5	
Organize tarım bölgesi yatırımları	15	15	
Birinci derecede tarımsal amaçlı örgüt	10	10	
<i>Uygulanabilecek en yüksek indirim oranı</i>	100	100	
KÜÇÜKBAŞ HAYVANCILIK	75	75	50 000 000
Planlı üretim	20	20	
Sözleşmeli üretim	-	15	
Atıl işletme alımı	10	-	
Kendi yemini üretme/mera kullanımı	-	5	
Kadın çiftçi/girişimci ve/veya Genç çiftçi girişimci (≤40 yaş)	15	15	
Yenilenebilir/atık enerji kullanımı	5	5	
Bakanlık ıslah programlarından elde edilen koç/teke alımı/kullanımı	5	5	
Organize tarım bölgesi yatırımları	15	15	
Birinci derecede tarımsal amaçlı örgüt	10	10	
<i>Uygulanabilecek en yüksek indirim oranı</i>	100	100	
HASTALIKTAN ARI HAYVAN YETİŞTİRİCİLİĞİ	70	70	80 000 000
Sözleşmeli üretim	-	15	
AB onaylı süt çiftliği	5	5	
Yurt içinde doğan veya genomik testten geçmiş hayvan alımı/kullanımı	5	5	
Kadın çiftçi/girişimci ve/veya Genç çiftçi girişimci (≤40 yaş)	15	15	
Yenilenebilir/atık enerji kullanımı	5	5	
Organize tarım bölgesi yatırımları	15	15	
Birinci derecede tarımsal amaçlı örgüt	10	10	
<i>Uygulanabilecek en yüksek indirim oranı</i>	100	100	
ARICILIK	50	50	10 000 000
Sözleşmeli üretim	-	15	
Gezginci arıcılık	10	10	
Kadın çiftçi/girişimci ve/veya Genç çiftçi girişimci (≤40 yaş)	15	15	
Birinci derecede tarımsal amaçlı örgüt	10	10	
<i>Uygulanabilecek en yüksek indirim oranı</i>	85	100	
KANATLI SEKTÖRÜ	25	50	20 000 000
Planlı üretim	20	20	
Sözleşmeli üretim	-	15	
Damızlık yetiştiriciliği	25	25	
Atıl işletme alımı	10	-	
Kadın çiftçi/girişimci ve/veya Genç çiftçi girişimci (≤40 yaş)	15	15	
Yenilenebilir/atık enerji kullanımı	5	5	
Bakanlık tarafından geliştirilen yerli hat kullanımı	10	10	
Birinci derecede tarımsal amaçlı örgüt	10	10	
<i>Uygulanabilecek en yüksek indirim oranı</i>	100	100	

Kaynak: Anonim, 2024b. <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2024/05/20240501-2.htm> (08.10.2025)

Ek Çizelge 1. Tarımsal üretim kollarına göre sübvansiyonlu kredilerde uygulanacak indirim oranı ve kredi üst limiti (devam)

ÜRETİM KONULARI	İNDİRİM ORANI (%)		KREDİ ÜST LİMİTİ (TL)
	Yatırım Kredisi	İşletme Kredisi	
SU ÜRÜNLERİ SEKTÖRÜ	50	50	40 000 000
Planlı üretim	20	20	
Sözleşmeli üretim	-	15	
Su ürünleri yetiştirme	10	10	
Kadın çiftçi/girişimci ve/veya Genç çiftçi girişimci (≤40 yaş)	15	15	
Yenilenebilir/atık enerji kullanımı	5	5	
Avcılık amaçlı gemi tonajı 12 metreden küçük	10	10	
Av araçlarının markalanmış olması/Balıkçı Gemileri İzleme Sistemi bulunması	10	10	
Kooperatif ortağı/Birlik üyesi	10	10	
Organize tarım bölgesi yatırımları	15	15	
Birinci derecede tarımsal amaçlı örgüt	10	10	
<i>Uygulanabilecek en yüksek indirim oranı</i>	100	100	
TEMEL HAYVANSAL ÜRETİM			10 000 000
300 000 TL'ye kadar olan krediler (300 000 TL dâhil)	100	100	
300 000 TL'nin üzerindeki krediler	50	50	
Planlı üretim	20	20	
Sözleşmeli üretim	-	15	
Atıl işletme alımı	10	-	
Kendi yemini üretme/mera kullanımı	-	5	
Yurt içinde doğan hayvan alımı/kullanımı	5	5	
Kadın çiftçi/girişimci ve/veya Genç çiftçi girişimci (≤40 yaş)	15	15	
Yenilenebilir/atık enerji kullanımı	5	5	
Birinci derecede tarımsal amaçlı örgüt	10	10	
<i>Uygulanabilecek en yüksek indirim oranı</i>	100	100	
KAPALI ORTAMDA BİTKİSEL ÜRETİM	50	50	100 000 000
Sözleşmeli üretim	-	15	
Yurtiçi sertifikalı tohum/fide/fidan kullanımı	10	10	
Organik tarım/iyi tarım/biyolojik mücadele/biyoteknik mücadele uygulamaları	-	5	
Kadın çiftçi/girişimci ve/veya Genç çiftçi girişimci (≤40 yaş)	15	15	
Yenilenebilir/atık enerji kullanımı	20	20	
Entegre ve Kontrollü Ürün Yönetimi	-	10	
Yağmur suyu hasatı	10	-	
Organize tarım bölgesi yatırımları	15	15	
Birinci derecede tarımsal amaçlı örgüt	10	10	
<i>Uygulanabilecek en yüksek indirim oranı</i>	100	100	
YEM BİTKİSİ ÜRETİMİ	75	75	20 000 000
Planlı üretim	20	20	
Sözleşmeli üretim	-	15	
Yurtiçi sertifikalı tohum/fide/fidan kullanımı	-	10	
Basınçlı sulama sistemi kullanımı	-	10	
Kadın çiftçi/girişimci ve/veya Genç çiftçi girişimci (≤40 yaş)	15	15	
<i>Uygulanabilecek en yüksek indirim oranı</i>	100	100	
YURTIÇİ SERTİFİKALI TOHUM, FİDE, FİDAN ÜRETİMİ	100	100	80 000 000
SÜS BİTKİSİ, TIBBİ VE AROMATİK BİTKİLER ÜRETİMİ	50	50	30 000 000
Sözleşmeli üretim	-	15	
Basınçlı sulama sistemi kullanımı	-	10	
Kadın çiftçi/girişimci ve/veya Genç çiftçi girişimci (≤40 yaş)	1	15	
Organize tarım bölgesi yatırımları	15	15	
<i>Uygulanabilecek en yüksek indirim oranı</i>	80	100	
MEYVE YETİŞTİRİCİLİĞİ VE BAĞCILIK	75	75	40 000 000
Planlı üretim	20	20	
Sözleşmeli üretim	-	15	
Yurtiçi sertifikalı tohum/fide/fidan kullanımı	10	10	
Basınçlı sulama sistemi kullanımı	-	10	
Organik tarım/iyi tarım/biyolojik mücadele/biyoteknik mücadele uygulamaları	-	5	
Kadın çiftçi/girişimci ve/veya Genç çiftçi girişimci (≤40 yaş)	15	15	
<i>Uygulanabilecek en yüksek indirim oranı</i>	100	100	

Kaynak: Anonim, 2024b. <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2024/05/20240501-2.htm> (08.10.2025)

Ek Çizelge 1. Tarımsal üretim kollarına göre sübvansiyonlu kredilerde uygulanacak indirim oranı ve kredi üst limiti (devam)

ÜRETİM KONULARI	İNDİRİM ORANI (%)		KREDİ ÜST LİMİTİ (TL)
	Yatırım Kredisi	İşletme Kredisi	
TEMEL BİTKİSEL ÜRETİM			
300 000 TL'ye kadar olan krediler (300 000 TL dâhil)	100	100	10 000 000
300 000 TL'nin üzerindeki krediler	50	50	
Planlı üretim	20	20	
Sözleşmeli üretim	-	15	
Yurtiçi sertifikalı tohum/fide/fidan kullanımı	10	10	
Basınçlı sulama sistemi kullanımı	-	10	
Organik tarım/iyi tarım/biyolojik mücadele/biyoteknik mücadele uygulamaları	-	5	
Kadın çiftçi/girişimci ve/veya Genç çiftçi girişimci (≤40 yaş)	15	15	
Birinci derecede tarımsal amaçlı örgüt	10	10	
Uygulanabilecek en yüksek indirim oranı	100	100	
TARIM MAKİNELERİ (Traktör ayrık)	50	-	10 000 000
Yurt için üretilen makine alımı	25	-	
Birinci derecede tarımsal amaçlı örgüt	10	-	
Uygulanabilecek en yüksek indirim oranı	85	-	
TRAKTÖR	25	-	2 000 000
Yurt için üretilen makine alımı	25	-	
Birinci derecede tarımsal amaçlı örgüt	10	-	
Uygulanabilecek en yüksek indirim oranı	60	-	
BASINÇLI SULAMA SİSTEMİ YATIRIMI	75	-	15 000 000
Yurt için üretilen makine alımı	25	-	
Uygulanabilecek en yüksek indirim oranı	100	-	
TARIM MAKİNELERİ PARKI	75	-	20 000 000
Yurt için üretilen makine alımı	25	-	
Birinci derecede tarımsal amaçlı örgüt	10	-	
Uygulanabilecek en yüksek indirim oranı	100	-	
ARAZİ ALIMI (BİRLEŞTİRME)	25	-	10 000 000
LİSANSLI DEPOCULUK YATIRIMLARI	50	-	150 000 000
ELÜS KARŞILIĞI KREDİ	-	100	15 000 000
SOĞUK HAVA DEPOSU YATIRIMLARI	50	-	40 000 000
Organize tarım bölgesi yatırımları	15	-	
Uygulanabilecek en yüksek indirim oranı	65	-	
TARIMSAL ÜRÜNLERİN İŞLENMESİ	50	50	30 000 000
Organize tarım bölgesi yatırımları	15	15	
Uygulanabilecek en yüksek indirim oranı	65	65	
SÖZLEŞMELİ ÜRETİM (üretim yaptıran gerçek/tüzel kişi)	-	50	200 000 000
Planlı üretim	-	20	
Uygulanabilecek en yüksek indirim oranı	-	70	
TARIMSAL ELEKTRİK BEDELİ	-	100	5 000 000
TARIMSAL YENİLENEBİLİR ENERJİ YATIRIMLARI	75	-	15 000 000
Yurt içinde üretilen makine alımı	25	-	
Organize tarım bölgesi yatırımları	15	-	
Birinci derecede tarımsal amaçlı örgüt	10	-	
Uygulanabilecek en yüksek indirim oranı	100	-	
BİYO-TARIM YATIRIMLARI	50	50	15 000 000
TARIMSAL AR-GE	50	50	10 000 000

Kaynak: Anonim, 2024b. <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2024/05/20240501-2.htm> (08.10.2025)

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Murat KIRCA
Kişisel Bilgiler	Uyruğu : T.C. Doğum Tarihi ve Yeri: **/**/****_ ****
İletişim Bilgileri	E-posta: *****@*****.com
Öğrenim Bilgileri	Lise: ***** Lisans: ***** Yüksek Lisans: *****
İş Deneyimi	*****